

RECHTSKUNDIG WEEKBLAD

REDACTIE : RIDDER RENE VICTOR, HOOFDREDACTEUR
E. BOONEN, C. CAENEPEEL

REDACTIEADRES : PROF. MR. RIDDER RENE VICTOR, BRITSELEI 40, 2000 ANTWERPEN

HOE GEMEEN IS HET GEMENE RECHT ?

*Rede uitgesproken door mr. Jo STEVENS
op de plechtige openingszitting van de Vlaamse Conferentie
bij de Balie te Antwerpen op 13 oktober 1979*

Like love we don't know where or why
Like love we can't compel or fly
Like love we often weep
Like love we seldom keep
W.H. Auden, Law like love¹

«C'est être libre d'être esclave des lois», zo sprak, in de hooggestemde stijl van de tijd van de Franse conventie, Cambacérès, voor veel juristen nu nog de meest aangebeden vader van ons burgerlijk recht.

Het is een uitspraak, die thans niet meer zo licht zal onderschreven worden. Hoewel professor Storme, misschien geïnspireerd door Cambacérès, nog in 1975 een voordracht wijdde aan «Het recht als bevrijding»², lijkt het er eerder op dat wij als slaven van de wetten, knechten van te veel meesters zijn geworden.

De verzameling Codes Larcier van 1975 bevat over vijf forse delen, gedrukt in drie kolommen, op 3008 bladzijden ongeveer 7100 wetten, koninklijke besluiten en ministeriële besluiten. De aanvulling 1978 voegt daar voor de periode van 1 januari 1975 tot 1 januari 1978 nog eens 1432 bladzijden aan toe.

Dat zijn heel wat meesters.

Professor Ripert verhaalt dat gedurende lange tijd heel het Franse recht bijeengebracht bleef in één volume, met de codes en de enkele wetten die daarin wijzigingen of aanvullingen hadden gebracht. «Le juriste pouvait les conserver pendant toute sa carrière et les transmettre à son fils»³.

¹ *The Collected Poetry of W.H. Auden*, 1940, Random House Inc.

² M. STORME, *Het recht als bevrijding*, voordracht gehouden aan de Rijksuniversiteit te Leiden op 20 mei 1975, Thorbeke-colleges, Universitaire Pers Leiden, W.E.J. Tjeenk Willink, Zwolle, 1975.

³ G. RIPERT, *Le déclin du droit. Etudes sur la législation contemporaine*, 1949, Paris, Librairie générale de droit et de jurisprudence, pag. 68.

Dit verhaal roept herinneringen bij mij op. Bij het begin van mijn rechtsstudie had inderdaad mijn vader mij de Codes Bruylant (toen nog in één deel) van mijn grootvader toevertrouwd. Ik bewaar ze, vol schroom en eerbied voor het ancestraal gebaar: het overhandigen van de wet aan de volgende generatie, vol heimwee naar een tijd waarin heel de wet in één boek kon worden gevat, en uit belangstelling: om te weten hoe de wet vroeger was.

Want er is zo veel gelegifereerd, dat weinig hetzelfde is gebleven.

En vooral: er is zo veel bijgekomen.

Er is geen onbenulligheid, geen pietluttigheid, geen deeltje van het menselijk handelen, of de wetgever heeft het in omslachtige bewoordingen vastgelegd, gereglementeerd, en van de nodige administratieve en penale sancties voorzien.

De wet bepaalt dat de taxichauffeurs «zich beleefd en inschikkelijk moeten tonen tegenover het publiek», op straffe van acht dagen tot drie maanden gevangenisstraf en 26 fr. tot 10.000 fr. boete⁴.

De wet beschermt de «flater» (candrelis flavisostris)⁵.

Zij verbiedt te kamperen «op de openbare weg gedurende een onafgebroken tijdruimte van meer dan 24 uur»⁶, wat zelfs zonder wettelijk verbod niet gemakkelijk zal zijn.

⁴ Koninklijk besluit van 2 april 1975 (ter uitvoering van de wet van 27 december 1974), artikel 13, § 1; strafsancties gesteld door artikel 20, § 2, van de wet van 27 december 1974.

⁵ Koninklijk besluit van 20 juli 1972.

⁶ Koninklijk besluit van 29 oktober 1971, artikel 29.

De wet bestrijdt in een bijzondere reglementering het zonder twijfel alom bekende «aardappelpcystenaaltje»⁷.

Hij verrast de herbergiers en cafébazen met het voor hen bepaald ongebruikelijke epitheton «drankslijterijen», in een reglementering voor «slijten van ter plaatse te verbruiken gegiste dranken»⁸.

De wet bepaalt dat de Koning zich moet bekommeren en regelen voorstellen «ter voorkoming van ongevallen veroorzaakt door de gebrekkige gezondheidstoestand van minderjarige renners»⁹, welke regelen nog niet door de Koning werden uitgevaardigd, wat niet belet dat de wet reeds werd gewijzigd in «eventueel gebrekkige gezondheidstoestand»¹⁰ zonder dat trouwens blijkt wat het nut van dit eventueel, ter wijziging, verbetering of interpretatie van de vorige tekst wel kan zijn.

De wet tenslotte bedreigt de familieleden met penale straffen, wanneer zij geen aangifte doen van de zieken onder de 18 jaar, die lijden aan een overdraagbare ziekte, «zelfs indien de diagnose nog niet definitief is gesteld»¹¹. Wat een achterdocht en intensief gebruik van de Medische Winkler Prins zou een dergelijke wet, mocht hij gekend zijn onder de rechtssubjecten, niet veroorzaken in onze huisgezinnen.

En dit alles is gesteld in een ambtelijke taal, doorspekt met gezochte omschrijvingen, verwarrende verwijzingen en een opgeblazen stijl, die reeds zo vaak werd verguisd¹², maar als een moderne feniks steeds uit de rokende puinen van de vorige wetten herrijst.

Onder de titel «Ceintures de sécurité et sécurité juridique» publiceerde het Journal des Tribunaux onlangs¹³ de vraag of zijn lezers-juristen aan de hand van de volgende kristallijne wettekst wilden nagaan of hun veiligheids-gordels aan de wettelijke normen voldeden¹⁴:

«De veiligheidsgordels voorgeschreven bij artikel 30, § 2, van het K.B. van 15 maart 1968, houdende algemeen reglement op de technische eisen waaraan de motorvoertuigen en hun aanhangwagens moeten voldoen, gewijzigd bij het K.B. van 14 januari 1971, moeten beantwoorden aan de bepalingen van het Reglement nr. 16 tot vaststelling van de eenvormige voorschriften betreffende de goedkeuring van autogordels voor volwassen inzittenden van motorvoertuigen, gevoegd bij het op 20 maart 1958 te Genève ondertekende verdrag betreffende het aannemen van eenvormige goedkeuringsvoorwaarden en de wederzijdse erkenning van goedkeuring van uitrustingsstukken en onderdelen van motorvoertuigen.»

Maar het meest afschrikwekkend blijft toch de enorme massa van de wetten, of die nu wet, koninklijk besluit, ministerieel besluit, decreet, verordening, richtlijn, poli-

tiereglement of organiek reglement heten, of het nu «normes en uniforme» zijn, zoals professor Perelman het uitdrukt, d.w.z. verplichtende bepalingen herkenbaar aan de wijze waarop zij werden gestemd en uitgevaardigd of «combattants sans uniforme»¹⁵.

Men mag zeggen dat onze wetgever hier, zeker ongewild, een bijzondere graad van democratisering en gelijkmaking heeft bewerkstelligd: niemand, arm of rijk, kent nog de wet.

Met angst en verbazing hebben zelfs de juristen, de groei gadeslagen van wat naar analogie van de welbekende boterberg, de wettenberg genoemd mag worden.

Jean Carbonnier sprak van «une société qui est probablement surchauffée de droit»¹⁶.

Professor Del Marmol sprak van een «trop plein législatif»¹⁷, Ripert van «l'excès de la réglementation»¹⁸.

Procureur-generaal Matthijs noemde dat «de ongehoorde vermenigvuldiging en complexiteit van de wetgeving en reglementering»¹⁹. Er werd gesproken van «dwaalhoven van de sociale en fiscale wetgeving»²⁰.

«Het recht heeft zich opgebouwd tot een gigantische Toren van Babel, tot een complex geheel van formuleringen» zei onze confrator P. Van Eeckhaut in zijn rede «Recht in een averechtse maatschappij»²¹.

Professor René Savatier kloeg «l'inflation législative et l'indigestion du corps social» aan²². Erger nog dan een ziekte, een indigestie, zoals Savatier het fenomeen beschrijft, zijn er auteurs die de gang van zaken enkel nog maar als een natuurramp kunnen zien: Delwiche spreekt van een «immer toenemende stortvloed van wetgeving en reglementeringen» en beschuldigt de wetgever van «legislomanie»²³, raadsheer Viaene spreekt van een wetgever die «verdrinkt in zijn eigen stortvloed van regels»²⁴.

Deze natuurramp werd door professor Van Maarseveen²⁵ «juridische milieuvervuiling» genoemd, en hij lanceerde het nieuwe wachtwoord: «overrechtig».

¹⁵ Ch. PERELMAN, *Les antinomies en droit*, Bruylant, 1965, pag. 398.

¹⁶ JEAN CARBONNIER in *L'hypothèse du non-droit*, Luik, 1978, pag. 310.

¹⁷ CHARLEY DEL MARMOL in zijn openingstoespraak XXX seminarie georganiseerd te Luik op 21 en 22 oktober 1977, *L'hypothèse du non-droit, op. cit.*, pag. 9.

¹⁸ Ripert, *op.cit.*, pag. 92.

¹⁹ J. MATTHIJS, «De toekomst van de magistratuur op een keerpunt», rede uitgesproken op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Gent op 1 september 1970, *R.W.*, 1970-71, 98.

²⁰ A. VRANCKX, «Iedereen wordt geacht de wet te kennen», inaugurale les gegeven in de Rechtsfaculteit van de Universiteit te Gent, *R.W.*, 1955-56, 1218; E. COOREMAN, in zijn rapport voor de open partijdag Rechtshulp I.P.O.V.O.-C.V.P., *Tele-Zeg*, mei 1978, pag. 3.

²¹ P. VAN EECKHAUT, «Recht in een averechtse maatschappij», openingsrede 24 oktober 1970, *R.W.*, 1970-71, 729.

²² R. SAVATIER, «L'inflation législative et l'indigestion du corps social», *D.*, 1977, chron., 43.

²³ F. DELWICHE, «De bescherming van de verbruiker of het Burgerlijk Wetboek in een buitenspelpositie», *R.W.*, 1978-79, 2346.

²⁴ A. VIAENE, «Rechtsvinding in het sociale recht», *J.T.T.*, 1978, 249.

²⁵ H. VAN MAARSEVEEN, «Een appel inzake de wetgevingsproblematiek», *N.J.B.*, 1978, 1-3, geciteerd bij VAN HONSTÉ, *op. cit.*, kol. 414.

⁷ Ministerieel besluit van 26 augustus 1971.

⁸ Koninklijk besluit van 3 april 1953, artikel 1, en koninklijk besluit van 14 november 1939, artikelen 5 en 10, 2e.

⁹ Koninklijk besluit van 21 augustus 1967.

¹⁰ Koninklijk besluit van 6 februari 1970, artikel 7.

¹¹ Koninklijk besluit van 1 maart 1971; voor de strafsancities artikel 10.

¹² Zie de talrijke verwijzingen in: «Taal, recht en gerecht», rede uitgesproken door procureur-generaal VICTOR VAN HONSTÉ op de plechtige openingszitting van het Hof van Beroep te Brussel op 1 september 1978, *R.W.*, 1978-79, 401 e.v.

¹³ *J.T.*, 1978, 499.

¹⁴ Koninklijk besluit van 10 maart 1971, artikel 1.

Professor Perin hekelde «le caractère touffu, inextricable, mouvant et pléthorique de la législation actuelle»²⁶.

Ook in de Bondsrepubliek hekelde *Der Spiegel* «die Bonner Gesetzesflut» en zijn «Paraphengestrüpp» onder de titel «Das ist Betrug am Normalbürger»²⁷.

Professor Dillemans bekende over het gebied waarin hij een autoriteit is, het sociale-zekerheidsrecht :

«Ook niet diegenen die zich specialist durven noemen, mogen zeggen dat ze nog zicht of greep hebben op de enorme warboel van rechtsbepalingen die zeer belangrijke functies van ons gemeenschapsleven beheersen»²⁸.

De moeilijkheden, om zijn weg in de wet en het recht te vinden, zijn niet beperkt tot uitzonderingswetten of gespecialiseerde takken van het recht. Ook in het gemene recht, dat voor het dagelijks gebruik van de man in de straat voorligt, doen ze zich voor.

Niemand zal beweren dat het burgerlijk recht in zijn verschillende nuances, evoluties en tegenstrijdigheden gekend is door de rechtsonderhorigen. De 13 kanjers, samen 13.774 bladzijden, die de professoren De Page en Dekkers aan de materie wijdden, en die misschien met enige ironie «*Traité élémentaire de droit civil belge*» genoemd worden, zal geen rechtsonderhorige verteren.

Een advocaat staat verbaasd dat zelfs de meest eenvoudige regels van dagelijks belang niet gekend zijn door zijn cliënten. Een verbazing die maar overtroffen wordt door de vaststelling, hoeveel hijzelf moet opzoeken²⁹ of zelfs in het geheel niet vindt.

Zaken, geen voer voor specialisten, doch die het dagelijks leven van de mensen bepalen ; dingen waarvan zij de juridische kant zouden moeten kunnen beheersen en oplossen.

Zonder te vergeten dat de regels van het Burgerlijk Wetboek ook nog doorkruist worden door administratiefrechtelijke, fiscale en economische reglementeringen, kan hier verwezen worden naar erfrecht, huwelijksgoederenrecht, contractenrecht.

Zaken als de orden van erfopvolging, de echtgenoot als onregelmatige erfopvolger, het vruchtgebruik, de reserve, inventaris en beraad, inbreng en inkorting, de liquidatieregeling, verweven met de niet minder complexe regels van het huwelijksgoederenrecht³⁰.

²⁶ F. PERIN, *La démocratie enrayée. Essai sur le régime parlementaire belge de 1918 à 1958*, Brussel, Institut belge de science politique, 1960, pag. 118.

²⁷ *Der Spiegel*, 8 mei 1978, geciteerd bij DELWICHE, *op. cit.*, kol. 2350-2351.

²⁸ R. DILLEMANS, toespraak te Leuven op 28 september 1977 bij de voorstelling van het *Ontwerp van wetboek sociale zekerheid*, Leuven, Universitaire Pers, 1978.

Procureur-generaal VAN HONSTÉ sprak van «een sociale kwaal» en het sociaal recht «waar een interne chaos heerst ten gevolge van de woekering van ingewikkelde teksten gepaard aan onverzorgd taalgebruik», *op. cit.*, kol. 419.

²⁹ RIPERT schreef reeds in 1949 : «L'art juridique ne consiste plus dans l'application des règles générales aux cas particuliers. Il est tout entier dans la recherche du texte applicable» (*op. cit.*, pag. 92).

³⁰ Wat te denken van de discussie die reeds dadelijk na het verschijnen van de wet van 14 juli 1976 (heeft men met deze wet wel getracht een vereenvoudiging van het oude loodzware stelsel te bereiken ?) op gang kwam betreffende de overgangsbepalingen, en waar hele delen van roerend en onroerend patrimonium van

Denk daarbij aan de Babylonische verwarring en veelvuldigheid van verval- en verjaringstermijnen in het gemene recht en het gemene procedurerecht. De raadselachtige, op niet meer bestaande onderscheidingen van het Romeinse recht teruggaande, differentiaties in het contractenrecht.

Zaken die zo elementair toeschijnen aan de jurist, en die telkens weer worden vergeten in de praktijk van het recht van elke dag, zoals de noodzaak van inmorastelling en gerechtelijke ontbinding der contracten, het protesteren van de factuur, de korte actietermijn voor verborgen gebreken bij koop, de hernieuwing van de handelshuur³¹, de overdracht solo consensu van een onroerend goed, voorgedij, onbekwaamheid en curatele.

En er is niet alleen de wet.

De rechtsonderhorige die het recht wil kennen, dient ook op de hoogte te zijn van de administratieve praktijk en van de rechtspraak.

Wie procedures zou voeren enkel met de tekst van het Burgerlijk Wetboek als zijn gids, zonder acht te slaan op wat de rechtspraak op 170 jaar van dit wetboek gemaakt heeft, zou vaak bedrogen uitkomen.

Meer dan ooit kan ook bij ons het woord van de Amerikaanse opperrechter Oliver Wendell Holmes onderschreven worden : «The prophecies of what the courts will do in fact, and noting more pretentious, are what I mean by the law»³².

Niemand zal nog betwisten dat Montesquieu's gezegde «les juges de la nation ne sont que les bouches qui prononcent les paroles de la loi, des êtres inanimés qui n'en peuvent modérer ni la force ni la rigueur»³³ afgedaan heeft, en thans wordt openlijk erkend dat de rechtbanken, en dan

eigenaar veranderden naargelang de commentator die men bijviel. Kon een dergelijke discussie niet door de wetgever zelf voorzien zijn ?

Zie desbetreffend o.m. F. BAERT, «Over de terugwerkende kracht van de overgangsbepalingen van de wet van 14 juli 1976», *R.W.*, 1976-77, 2241 ; R. HEYVAERT, «Het overgangsrecht, de rommelzolder van de wet van 14 juli 1976 betreffende de wederzijdse rechten en verplichtingen van de echtgenoten en de huwelijksvermogensstelsels», *R.W.*, 1976-77, 961 ; L. WEYTS, «Enkele praktische aanwijzingen en bedenkingen m.b.t. de overgangsbepalingen van het huwelijksvermogensrecht», *R.W.*, 1976-77, 941 ; LUT SWENNEN, «Overgangsbepalingen van het huwelijksgoederenrecht», noot bij Vred. Oudenaarde, 28 december 1977, *R.W.*, 1978-79, 374.

³¹ Het is bedenkelijk voor de waarde van het wetgevend werk dat een wet als handelshuurwet van 30 april 1951, met haar 36 weliswaar lange en meerduidige artikelen, na meer dan 30 jaar nog steeds een rijke bron van procedures blijft. Per ignorantiam legis, in het goed afgebakend strijdtoneel dat de verhouding handelaar huurder/verhuurder dan toch is.

De wet mag als een voorbeeld gelden van een overdreven formalistische en onnodig ingewikkelde wetgeving, die daarom niet geïntegreerd raakt.

De laatste jaarlijkse wetten op de blokkering van de huurprijzen tonen echter dat het gemakkelijk erger kan. Buiten de talrijke strijdige interpretaties en eensluitende veroordelingen, lokten ze van I. MOREAU-MARGRÈVE, de verzuchting uit : «La législation des baux à loyer en 1977 — Essai de compréhension !», *Annales de la faculté de droit de Liège*, 1977, 73.

³² O.W. HOLMES jr., «The path of the law», Address of the Supreme Court of Massachusetts on January 8, 1897, *Collected legal papers*, pag. 173.

³³ MONTESQUIEU, *De l'esprit des lois*, XI, 6.

vooral het Hof van Cassatie «judge-made law» produceren, en dat dit noodzakelijk en onvermijdelijk is³⁴.

Het is dan ook niet verwonderlijk dat wanneer uitspraken van ons hoogste Hof als rechtsregels worden aangemerkt, er stemmen opgaan om te komen tot meer leesbare arresten.

De professoren Herbots, Heenen, Dalcq, Glansdorff en in Frankrijk Touffait en Tunc, hebben allen een meer expliciete motivering³⁵, een duidelijker situering van de uitspraak in het geldende recht³⁶, zelfs «demystificatie van de cassatie-orakels»³⁷ gevraagd.

Herhaaldelijk wezen de specialisten op de interpretatiemoelijkheden die zij reeds ondervonden bij bestudering van dit of dat arrest³⁸. Wat moet dan gezegd worden van de gewone man voor wie deze pseudo-wetgeving — het woord is van oud-minister van Justitie Pierre Wigny³⁹ — zoals

³⁴ Raadsheer A. DE VREESE, «The role of the supreme court in a Western democracy», *T.P.R.*, 1979, 173 e.v.

³⁵ Procureur-generaal TOUFFAIT en prof. A. TUNC, «Pour une motivation plus explicite des décisions de justice, notamment de celles de la Cour de cassation», *Rev. trim. dr. civ.*, 1974, 487, bijgevalen door J. ECKHOUD, «Des jugements et de leur style, à propos d'une étude de M. Tunc», *J.T.*, 1974, 695.

³⁶ J. HEENEN, «Propos sur le droit cambial et sur la motivation des arrêts de la Cour de cassation», *J.T.*, 1977, 385, die de volgende bezwaren op een rijtje zet :

— Het Hof gaat te veel werk «par voie d'affirmation, sans chercher à convaincre le lecteur» ;

— de relatie van de beslissing met de wet of de algemene rechtsprincipes dient te worden aangeduid ;

— evenzo de redenen van het waarom van de keuze van het Hof ;

— en hoe het arrest harmoniseert met de vroegere rechtspraak en waarom het er eventueel van afwijkt.

Hij besluit : «Une motivation plus explicite aurait au moins l'avantage de dispenser le monde du souci d'épiloguer sur les intentions de la Cour. On aurait ainsi plus de temps pour étudier la doctrine des arrêts et pour en discuter les mérites.»

³⁷ J. HERBOTS, «Demystificatie van de cassatie orakels», in noot bij Kh. Antwerpen, 22 mei 1978, *R.W.*, 1978-79, 684.

³⁸ HERBOTS, *loc. cit.*, schreef : «Het gebeurde de laatste jaren meer dat in een of ander belangrijk leerstuk aan perplexe studenten moet worden geleerd dat het hoogste gerechtshof misschien wel dit heeft willen zeggen, maar mogelijk ook wel dat.» In dezelfde zin de discussie over cambiaal recht tussen de professoren Ronse en Heenen die aanleiding gaf tot bovengeciteerde bijdrage van Heenen.

Een fraai voorbeeld ook bij R.O. DALCQ en F. GLANSORFF, *R.C.J.B.*, 1976, 29, nr. 11, over de lastige kwestie van samenloop van contractuele en delictuele aansprakelijkheid : «Quelle est à cet égard, la portée de l'arrêt annoté ? (Cass., 7 décembre 1973). Pour les uns, il constitue l'achèvement d'une évolution allant de l'application de la responsabilité quasi délictuelle entre cocontractants à l'interdiction du cumul et du choix entre les deux actions ; pour d'autres il serait 'en contradiction formelle non seulement avec la jurisprudence antérieure de la Cour de cassation sur la matière, mais aussi avec la doctrine des auteurs les plus hostiles à l'admission du concours de responsabilités' (Fagnart) ; selon M. Van Ryn enfin, l'arrêt se situe au contraire dans la ligne de la jurisprudence antérieure de la Cour parce que, loin de la contredire, il 'ne fait que la prolonger, sans aucunement manifester la volonté d'en modifier l'orientation'».

Noteer ook het verzoek van de Nederlandse rechtsstudenten om «begrijpelijke taal» in de uitspraken van de Nederlandse Raad van State, geciteerd *R.W.*, 1975-76, 1598.

³⁹ P. WIGNY, Voorwoord bij artikel «Herziening van het Belgisch Burgerlijk Wetboek», *T.P.R.*, 1966, 514.

trouwens in werkelijkheid ook voor de lagere rechtscolleages, even bindend is als de wet zelf⁴⁰.

Raadsheer Soetaert heeft wel de hem door de professoren toegeworpen handschoen opgenomen in een overigens uitstekend artikel «Is een cassatiearrest leesbaar ?»⁴¹.

Daarin heeft hij geleerd dat mits met enkele vuistregels en de nodige aandacht, de redactieknepen van het Hof en zijn eigen taal zoals «de stukken waarop het vermag acht te slaan, dat het middel feitelijke grondslag mist, vreemd aan de beslissing, dat het middel feiten en recht vermengt, middel gericht tegen een ten overvloede gegeven beweegreden, geen onwettigheden die de eiser kunnen schaden», te begrijpen zijn.

Maar is heel dit betoog zelf over de vorm van de arresten, en nog niet over de inhoud waarover de professoren spraken, geen duidelijke aanwijzing dat deze vorm nodeloos hermetisch is, en een nodeloos hermetische taal gebruikt ?

Wanneer cassatierechtspraak dan toch bijna de allure van wetgeving krijgt, kan zij niet ontsnappen aan de eerste eis, die aan elke wetgeving moet worden gesteld : dat zij duidelijk zij.

De oorzaken van de wetgevende lawine zijn velerlei genoemd.

Er diende vanzelfsprekend veel te worden gewijzigd in een wetboek gemaakt voor wat Cornu «toute la France agricole et artisanale de 1804» noemde⁴².

Een land en een tijd van pères de famille, van meesters en onderwijzers in kunsten en wetenschappen die lessen bij de maand geven, hotelhouders en tafelhouders, ouvriers et gens de travail⁴³, niet van multinationals maar van kooplieden — marchands, kostschoolhouders en dienstboden⁴⁴, van wedlopen te voet of te paard en wedrennen met de wagen, van het jeu de paume of kaatsspel⁴⁵, van de entrepreneurs et directeurs de voitures et roulages publics, van maîtres de barques et navires⁴⁶.

Een tijd waarin de man bescherming aan zijn vrouw en de vrouw gehoorzaamheid aan haar man verschuldigd was⁴⁷, waarin de vader alléén iets uitoefende dat men toen nog volmondig ouderlijke macht durfde te noemen⁴⁸.

Een tijd waarin men het kind in overspel of bloedschande verwekt, een ambacht — un art mécanique — moest laten leren⁴⁹, toen het huwelijkscontract heel onbeschoemd werd beschouwd als een wijze om eigendom te verkrijgen⁵⁰, toen de inboedel van een huis bestond uit lijflinnen, paarden, rijtuigen, wapens, granen, wijnen, hooi en andere waren⁵¹, waarin de industrie vertegenwoordigd wordt door windmolens of watermolens die op palen staan⁵², smede-

⁴⁰ DE VREESE, *art. cit.*, pag. 178.

⁴¹ R. SOETAERT, «Is een cassatiearrest leesbaar ?», *R.W.*, 1978-79, 2609.

⁴² G. CORNU, «La lettre du Code à l'épreuve du temps», in *Mélanges offerts à René Savatier*, pag. 157, Parijs, Librairie Dalloz, 1965. Zie ook S. DAVID-CONSTANT, «Des vivants et des morts dans le droit des obligations», *J.T.*, 1977, 649.

⁴³ Artikel 2271 B.W.

⁴⁴ Artikel 2272 B.W.

⁴⁵ Artikel 1966 B.W.

⁴⁶ Artikel 1786 B.W.

⁴⁷ Het oorspronkelijk artikel 213.

⁴⁸ Artikel 373 B.W. (oorspronkelijke tekst).

⁴⁹ Artikel 764 B.W.

⁵⁰ Titel V van boek III, artikel 1387 B.W.

⁵¹ Artikel 533 B.W.

⁵² Artikel 519 B.W.

rijen en papierfabrieken⁵³. Waarin men rechten kon laten gelden op waterlopen⁴³, wat thans, gezien de volledige vervuiling, niemand nog zal begeren; waar de milieuhinder zich beperkte tot «een put of gemakput, een schoorsteen of stookplaats, een smidse, oven of fornuis, een bewaarplaats van zout of een opslag van bijtende stoffen, nabij of tegen een al dan niet gemene muur»⁵⁵.

Een tijd waarin speciale aandacht gaat naar wortelvaste veldvruchten⁵⁶ en de hak van schaarbossen⁵⁷.

Het spreekt vanzelf dat dat land en die tijd niet meer bestaan, en dat de wetgeving diende te worden aangepast, door een «overwoekering» van nieuwe wetten, en door aanpassingen «en trompe-l'oeil» door de rechtspraak van de oude teksten.

De economische ontwikkeling, de industriële revolutie, de sociale ontvoogding, de technologische en wetenschappelijke vooruitgang⁵⁸, de emancipatie van vrouw en kind en mogelijk binnenkort zelfs van de man⁵⁹, de welfare staat, de verzorgingsstaat, de welzijnsstaat, de hercorporatisering van de maatschappij, stelden ook hun eisen aan de Code.

Waar Goethe in zijn «Götz von Berlichingen» nog uitriep «Das alles bestimmen die Gesetze, und die Gesetze sind unveränderlich», kon de wet thans niet snel genoeg veranderen. Big brother State moet alles in 't oog houden, «le législateur est un personnage prétentieux», zegt Dekkers⁶⁰, alles regelen, alles bedillen, alles controleren, en ingrijpen, voor de zwakken, tenminste die zwakken die hard genoeg kunnen roepen.

Met het fetisjisme van de almacht van de wet steeds nieuwe wetten maken, «légiférer paraît être progresser»⁶¹, met het bestaande recht mee, of desnoods er radicaal tegen in, wat Dalcq de absurde titel inspireerde: «Le législateur contre le droit»⁶².

En de wetgever wordt zelf een opgejaagde, voortgedreven door een posse van drukkingsgroepen, belangengroepen, lobby's en een «de lege ferenda»-manie van de vele commentatoren.

Een dergelijke gejaagdheid leidt tot detailwerk, casuïstiek⁶³ legislatief gelilliput. De eenheid met het bestaande recht gaat verloren; er is discontinuïteit want de wetten worden niet gegeven in «een begin zonder ver-

den» in «Gnade des Null-Punkts»⁶⁴ en derhalve rechtsonzekerheid.

De diepere oorzaak zit in de strenge wetspositivistische overtuiging die nog steeds het credo is van ons staatsbestel⁶⁵.

Wetspositivisme dat ervan uitgaat dat alle recht noodzakelijk neergelegd is in de bestaande historische rechtsregels en slechts in deze klaarliggende regels gevonden kan worden. Een nieuw probleem of een leemte in de wetgeving vraagt dan steeds de tussenkomst van de wetgever.

In een maatschappij als de onze, die door haar eigen complexiteit en door de bedilzucht van de wetgever zover gekomen is dat er geen stukje menselijke activiteit is of ze ligt bedolven onder wetten en reglementering, moet dat tot catastrofen leiden.

De wetgever holt met nieuwe wetten zijn oude wetten achterna, de wetten zijn nog niet gepubliceerd of de wijzigingswetten verschijnen al.

En zo komen wij terug bij onze man in de straat, voor wie al dit recht gemaakt heet te zijn.

De Franse constitutie van 1791 stelde nog: «Nul n'est homme de bien, s'il n'est franchement et religieusement observateur des lois.»

Hoe moet de gewone burger, hij zij nog een bonus pater familias, met al de vreselijke nauwgezetheid en het taai maar onsympathieke plichtsbewustzijn, die voor eeuwig aan dat mythisch personage kleven, die religieuze plicht nakomen, wanneer Savatier reeds van de specialist, de jurist zegt: «Avoir sans cesse à réapprendre un droit nouveau renouvelle pour lui (le juriste) le supplice de Sisyphé, qui devait toujours remonter, sur la montagne, son lourd rocher.»⁶⁶.

En dan leerde Albert Camus ons nog: «Il faut imaginer Sisyphe heureux»⁶⁷.

Want volgens de ijzeren wet van het adagium «nemo ignorare legem censetur», ieder wordt geacht de wet te kennen, wordt de gewone burger, de leek, niets vergeven.

Dat is niet het geval met de specialisten.

Hoe eigenaardig het ook lijkt, de sanctie van onkunde van de wet is omgekeerd evenredig aan de graad van participatie die men heeft aan het bouwwerk van het recht.

De burger wordt geacht alle wetten te kennen.

De advocaat, geëerd met de titel medewerker van het recht, moet een redelijke kennis van de wet hebben⁶⁸.

⁵³ Artikel 524 B.W.

⁵⁴ Artikelen 644 en 645 B.W.

⁵⁵ Artikel 674 B.W.

⁵⁶ Artikel 520 B.W.

⁵⁷ Artikelen 521 en 590 B.W.

⁵⁸ Zie bv. R. NERSON, «L'influence de la biologie et de la médecine modernes sur le droit civil», *Rev. trim. dr. civ.*, 1970, 661.

⁵⁹ Zie bv. G. WIEDERKEHR, «Le régime matrimonial légal, l'égalité des époux et la protection de l'homme marié contre la femme», in *Rev. trim. dr. civ.*, 1969, 230.

⁶⁰ René DEKKERS, «Moïse», *Mélanges Jean Dabin*, Bruylant, 1963, pag. 85.

⁶¹ RIPERT, *op. cit.*, pag. 68.

⁶² R.O. DALCQ, «Le législateur contre le droit», naar aanleiding van artikel 18 van de Arbeidsovereenkomstenwet van 3 juli 1978, in *R.G.A.R.*, 1979, nr. 10040.

Wat de rechtspraak (in Frankrijk) betreft, zie PH. MALAURIE, «La jurisprudence combattue par la loi», in *Mélanges René Savatier*, Dalloz, Parijs, 1965, pag. 6 603.

⁶³ DEKKERS, «Het wetboek naar socialistische opvatting», in *Liber Amicorum Baron Louis Fredericq*, Faculteit der Rechtsgeleerdheid te Gent, 1965, pag. 296.

⁶⁴ P.L. NEVE, *Recht en continuïteit*, Rede uitgesproken bij de aanvaarding van het ambt van gewoon hoogleraar in het Romeins recht aan de Katholieke Universiteit te Nijmegen, 1977, Tjeenk Willink, Zwolle, pag. 7. De uitdrukking «Gnade des Null-Punkts», daar geciteerd, is van H. THIEME, *Kontinuität-Diskontinuität in der Sicht der Rechtsgeschichte*, 1973.

⁶⁵ W. VAN GERVEN, *Het beleid van de rechter*, Antwerpen — Zwolle, Standaard — Tjeenk Willink, 1974, en VAN GERVEN en LEYTEN, *Theorie en praktijk van de rechtsvinding*, Zwolle — Antwerpen, Tjeenk Willink — Standaard, 1977, en J. Ter Heide, «Judex Viator». Probleem- of systeemdenken, of gesystematiseerd probleemdenken», *Ars Aequi*, 1967, 3-31.

⁶⁶ R. SAVATIER, *Les métamorphoses économiques et sociales du droit privé d'aujourd'hui*, lière Série, Parijs, Lib. Dalloz, 1952, pag. 14.

⁶⁷ A. CAMUS, *Le mythe de Sisyphe*, Parijs, 1942, pag. 166.

⁶⁸ Oudere rechtspraak en rechtsleer was zelfs van oordeel dat de advocaat enkel aansprakelijk was voor zware vergissingen equivalent met opzet; zie R.O. DALCQ, *Traité de la responsabilité civile*, nr. 843; thans is het criterium «toute erreur que n'aurait

De griffier is slechts aansprakelijk, althans in strafzaken, voor zeer grove tekortkomingen⁶⁹.

De magistraten van zittende magistratuur en openbaar ministerie genieten een wettelijke immuniteit, en kunnen dus niet aansprakelijk gesteld worden wegens onbekendheid met een bepaald wetsartikel⁷⁰.

De parlementsleden, dus de wetgever, genieten eveneens een absolute immuniteit. Wetten kunnen door latere wetten per ignorantiam afgeschaft worden. Het is hen zelfs mogelijk ongrondwettelijke wetten goed te keuren.

Aleen de gewone burger, moet boeten voor zijn gebrek aan kennis van onverschillig welke wet. En het is overbodig aan de toch al zo voortwoekerende strafsancities in allerlei van nature burgerlijke wetten te denken. Gebrek aan kennis van de wet leidt tot burgerlijke vonnissen, administratieve of fiscale straffen, het niet kunnen claimen van sommen of het moeten betalen van sommen, schadevergoeding, eventueel gerechtelijke uitvoering op zijn bezittingen, onvermogen, sociale degradatie en faillissement. Dat zijn geen kleine risico's⁷¹.

Daarom wil men de wet kennen.

Wanneer de wet steeds verandert, de rechtspraak onrustig is, en de wetten voortdurend in aantal vermeerderen, meer en meer gepaard gaan met sancties, er minder en minder kans is om al de wetten te kennen, wordt de wet zelf als een sociale kwaal ervaren.

Het gemene recht wordt gezien als iets gemeens.

pas commise un avocat normalement diligent et avisé», *ibidem*, nr. 851.

M. DE GRAEVE en P. VAN RAMST, «De burgerlijke aansprakelijkheid van de advocaat voor zijn professionele handelingen», in *De Advokaat*, Kluwer, Antwerpen, 1978, pag. 55, beweren (terecht) dat «men er van moet uitgaan dat de professionele aansprakelijkheid van een advocaat strenger moet worden beoordeeld dan die van een leek» (verwijzend naar DE PAGE, IV, in voetnoot onder nr. 858).

Uit de door de auteurs geciteerde rechtspraak blijkt deze strengere beoordeling niet.

In het opstel van C. ROTTI, «Aansprakelijkheid van de advocaat ten opzichte van zijn cliënt», *ibidem*, pag. 1, blijkt dat in de rechtspraak rekening wordt gehouden met (niet minder dan) de volgende omstandigheden: moeilijkheid van de materie, eigen bekwaamheid van de cliënt, omstandigheden van het aanzoek, belangrijkheid van de remuneratie en spoedeisendheid; de vraag is of men dan nog kan spreken van culpa levis in abstracto?

⁶⁹ Artikel 415 Wetboek van Strafrechtsvordering.

In burgerlijke zaken (Gerechtelijk Wetboek, artikel 866) kan de griffier door wiens toedoen een akte of proceshandeling nietig is of nodeloze kosten veroorzaakt, veroordeeld worden tot de kosten en schadevergoeding jegens de partij.

Zie R. HAYOIT DE TERMICOURT, «Considérations sur le projet de Code judiciaire», *J.T.*, 1966, 501, nr. 12; J. LAENENS, «Tegenstrijdigheden tussen het vonnis, de zittingsbladen en het procesverbaal van de zitting in de burgerlijke rechtspleging», *R.W.*, 1977-78, 2507.

⁷⁰ Verhaal op de rechter (artikelen 1140-1147 Gerechtelijk Wetboek) is inderdaad slechts mogelijk in de beperkte gevallen opgesomd in artikel 1140.

Zware fout noch zware nalatigheid zonder kwaadwillig opzet zijn redenen voor verhaal op de rechter (DALCQ, *op. cit.*, nr. 980).

Vanzelfsprekend bestaat tuchtrechtelijk toezicht (artikelen 398-403 G.W.).

⁷¹ W. DUK, *Tanden van het recht. Oriënterende beschouwingen over sankties*, Tjeenk Willink, 1973.

Ripert schreef⁷²: «Les sujets de droit ont l'impression d'être harcelés sans cesse par le législateur et ils ont aussi la crainte de ne pas connaître tous les ordres qui leur sont donnés.»

Zoals in de monetaire wereld het gezegde bekend is: «bad money drives out good money», zo ook kan men zeggen: «bad laws drive out good laws». Te veel en slechte wetgeving brengt het respect dat de burgers onbewust en uit gewoonte voor de wet hebben, aan het wankelen⁷³.

Wetten worden «symbols of government, to which everybody pays lip service»⁷⁴.

Men gaat het recht verzaken⁷⁵, er ontwikkelt zich een «esprit de désobéissance», zoals Ripert het noemde⁷⁶ en men kan spreken met professor Georgel van «le mépris du droit», het minachten van het recht⁷⁷.

Maar een stap verder is te spreken van «legal oppression»⁷⁸. Welbekend is de uitspraak van professor De Batselier, die het recht een vorm van geïnstitutionaliseerd geweld noemt⁷⁹. Een stelling die de heer Roevens, eerste voorzitter van ons Hof van Beroep, de titel van een redevoering ontlokte: «Is het recht een geïnstitutionaliseerd schandaal?»⁸⁰. Het is een teken van de malaise die bestaat dat de vraag zo koudweg gesteld werd, hoewel niemand zal verwachten dat een zo hooggeplaatste magistraat deze vraag met een volmondig ja zou beantwoorden.

Blijft de vraag, wat de wet en de wetgever zelf over het probleem van de effectieve of fictieve wetskennis zegt.

Het enige wetsartikel dat de zaak behandelde, is eigenaardig genoeg afgeschaft. Het gaat om artikel 1 van het B.W. Een afschaffing die zonder twijfel al generaties lang de studenten die de studie van het B.W. aanvatten, met blijdschap en tevredenheid vervult, want de afschaffing dateert reeds van de wet van 28 februari 1845.

Artikel 1 van de Code civil van 1804 bepaalde nog dat de wetten bekend dienden te zijn aan de rechtsonderhorigen

⁷² Ripert, *op. cit.*, pag. 70.

⁷³ Procureur-generaal Van Honsté, *art. cit.*, kol. 454 schreef: «Ons recht is zwaar geworden, vol details, ontoegankelijk voor de bevolking. Met voor gevolg, dat de bevolking zich van haar recht verwijdert, het recht niet meer ontziet, ja het recht schuwt en vrees. Juristen zijn tot specialisten vervallen, tot technici, zonder gevoel noch verbeelding. Binnenkort worden ze door machines vervangen. We moeten ons daarover schamen en naar middelen zoeken, om mens te blijven.»

⁷⁴ De uitdrukking is van V. AUBERT, *Sociology of law. Selected Readings*, Penguin Books, Harmondsworth, 1975, pag. 11.

⁷⁵ J.D. BREDIN, «Les renoncements au bénéfice de la loi», *J.T.*, 1960, 641, geeft een interessant historisch overzicht van periodes waarin de bevolking het nieuwe recht afwees door afstand te doen van zijn instituten en regels, om terug te grijpen naar het oude recht.

⁷⁶ RIPERT, *op. cit.*, pag. 95.

⁷⁷ J. GEORGEL, «Le mépris du droit» in *Miscellanea W.J. Ganshof van der Meersch*, Bruylant, 1972, deel II, pag. 779.

⁷⁸ R. QUINNEY, «The ideology of law. Notes for a radical alternative to legal oppression», *Issues in Criminology*, 1972, nr. 1, pag. 1 e.v.

⁷⁹ S. DE BATSELIER, *Streven*, 1971, pag. 943-944.

⁸⁰ A. ROEVENS, «Is het recht een geïnstitutionaliseerd schandaal?», rede uitgesproken naar aanleiding van de opening van het academiejaar van het Provinciaal Hoger Instituut voor Bestuurswetenschappen, *R.W.*, 1974-75, 1345.

en stelde vanaf hun promulgatie door de Eerste Consul een vermoeden van bekendheid in, na verloop van termijnen berekend volgens de afstand tot de plaats van promulgatie⁸¹.

Inderdaad had de volkstribuun Andrieux over dit artikel in zijn rede tot het corps législatif reeds gezegd: «Le problème à résoudre est donc moins de trouver des moyens de faire connaître la loi que de fixer une époque où elle sera censée connue»⁸².

Onze grondwetgever, het nationaal congres, heeft zich in 1830 opnieuw over het probleem gebogen. Maar toen afgevaardigde Le Bègue, rechter in de Rechtbank van Eerste Aanleg te Gent, en later raadsheer bij het Hof van Beroep te Gent, het congres voorstelde op 27 november 1830, dat de wetten eerst uitvoerbaar zouden zijn in elke gemeente de dag na de proclamatie onder tromgeroffel of klokgelui, werd zijn amendement alleen maar op gelach onthaald. Ook het minimalistisch voorstel van advocaat Van Snick, later eveneens raadsheer te Gent, om de uitvoerbaarheid afhankelijk te maken van aanplakking der wetten in elke gemeente, werd verworpen⁸³.

In ieder geval schijnt de wetgever met de afschaffing van artikel één van het Burgerlijk Wetboek, af te zien van elke ambitie alle teksten van alle wetten aan alle burgers te doen kennen.

Oorspronkelijk oordeelde het Hof van Cassatie nog dat de publikatie in het Staatsblad⁸⁴ bedoeld was om de wetten ter kennis te brengen, en dat zij verbindend waren behoudens het geval van overmacht dat kennisneming van de wet heeft belet⁸⁵. Maar wegens oorlogsomstandigheden — tijdens de eerste wereldoorlog waren de wetten slechts gepubliceerd en het Staatsblad slechts verspreid aan de ene kant van de IJzer — besliste het Hof van Cassatie op 11 februari 1919 dat opneming in het Staatsblad enkel dient om de wettekst het stempel van authenticiteit te geven die volstaat om het wettelijk vermoeden juris et de jure te scheppen, dat iedereen geacht wordt de wet te kennen, en

dat de publikatie geenszins ten doel heeft de wetten ter kennis van het publiek te brengen⁸⁶.

Daar zat de wetgever dus zonder publiek.

De traditie was nochtans anders geweest.

De geschiedenis leert dat de wetgever, de monarch, de Senaat, steeds de grootste zorg besteedde aan de bekendmaking en proclamatie van zijn wetten.

De wetten werden in tafelen gebeiteld, in brons gegoten, op zuilen gegrift, door gezanten in het land verspreid, coram populo gelezen, aan een bord gespijkerd in grote letters op perkament, openbaar omgeroepen met trompetgeschal, aangeplakt op «placcaeten», onder de Franse revolutie zelfs om de tien jaar, tijdens een feest van de wet, herhaald in elke gemeente met bazuingeschal en tromgeroffel!

Het publiek maken van wetten was goed voor absolutistische regimes en voor oude tijden. In onze democratie worden de wetten, alsof men beschaamd is voor hun veelvuldigheid, tersluiks in kleine letters en op slecht papier verstopt in een Staatsblad dat per jaar meer dan 16.000 bladzijden telt. En dan nog wordt gesteld dat deze publikatie niet dient om de wet ter kennis te brengen van het volk.

Buiten artikel 129 van de Grondwet, dat enkel zegt wanneer de wetten verbindend worden, berust de grootste fictie van ons recht dus enkel op het Romeins adagium «nemo legem ignorare censetur»⁸⁷⁻⁸⁸

De justificatie van de regel was in Romeinse tijden naar verluidt⁸⁹ dat de rechtsregels duidelijk genoeg waren en alle burgers gratis bij de Romeinse jurisconsulten op de marktpleinen zich konden laten voorlichten over de draagwijdte der wetten.

In ons huidig recht blijft deze Romeinse reliek bewaard als een geruststelling voor de wetgever, en een boeman of stok achter de deur voor de rechtsonderhorige.

Wij vinden zijn voetspoor terug in de rechtspraak in strafzaken en in de rechtspraak betreffende de dwaling in het contractenrecht. Er bestaat inderdaad in ons rechtssysteem geen algemene regeling voor de rechtswaling. Zij wordt hier en daar onwillig gedoogd, als een uitzondering.

Waar de rechtspraak in delictuele zaken begrijpelijk

⁸¹ Het oorspronkelijk artikel 1 luidde als volgt: «Les lois sont exécutoires dans tout le territoire français en vertu de la promulgation qui en est faite par le Premier Consul.

«Elles seront exécutées dans chaque partie de la République, du moment où la promulgation en pourra être connue. La promulgation faite par le Premier Consul sera réputée connue dans le département où siègera le Gouvernement, un jour après celui de la promulgation et dans chacun des autres départements, après l'expiration du même délai, augmenté d'autant de jours qu'il y aura de fois dix myriamètres (environ vingt lieues anciennes) entre la ville où la promulgation en aura été faite, et le chef-lieu de chaque département.»

⁸² Locré 1, pag. 441, geciteerd door R. DEKKERS, *La fiction juridique*, Librairie du recueil Sirey, Parijs, 1935, pag. 27.

Dekkers beschouwt in dit eerste werk (zijn proefschrift) het adagium «nul n'est censé ignorer la loi» (nog) als het voorbeeld van een wettelijk vermoeden, en niet als een fictie.

⁸³ *Discussions du Congrès National de Belgique*, 1830-31, Ridder E. Huytens, Brux. Soc. Typographique Belge Adolphe Wahlens et Cie, 1844, t. II, pag. 334.

⁸⁴ Wetten van 28 februari 1845, gewijzigd 23 december 1865 en vervangen 18 april 1891 (BELTJENS, *Encyclopédie du droit civil belge*, Bruylant, 1905, pag. 2).

⁸⁵ Cass., 28 april 1915, 13 november 1917 en 5 juli 1977, geciteerd door VRANCKX, *art. cit.*, kol. 1221.

⁸⁶ Cass., 11 februari 1919, *Pas.*, 1919, I, 9; stellig bestreden door VRANCKX, *art. cit.* Ook na de tweede wereldoorlog werd het probleem op gelijke wijze beslecht: Cass., 13 november 1944, *Pas.*, 1945, I, 33; 27 november 1944, *Pas.*, 1945, I, 54; 11 november 1944, *Pas.*, 1945, I, 65; 5 februari 1945, *Pas.*, 1945, I, 109; 3 juni 1946, *Pas.*, 1946, I, 229; 21 april 1947, *Pas.*, 1947, I, 167; 24 april 1947, *R.W.*, 1947-48, 533.

⁸⁷ Voor een (onvolledige) bibliografie: R. DECOURT, *L'erreur de droit*, Parijs, 1917, pag. 3 tot 97; F. TERRE, «Le rôle actuel de la maxime: 'Nul n'est censé ignorer la loi'», *Etudes de droit contemporain*, Parijs, Cujas, 1966, sect. I E, pag. 91; C. HUBERLANT, «La présomption de connaissance de la loi dans le raisonnement juridique», in *Les présomptions et les fictions en droit*, Brussel, 1974, pag. 186.

⁸⁸ Het adagium (zoals zovele adagia die wij nog gebruiken) komt niet uit het Romeinse recht zelf, doch zou door een onbekend glossator gepuurd zijn uit een passage van de digesten (22, 6, de juris et facti ignorantia), aldus M. COIPEL, «L'erreur de droit inexusable», *R.C.J.B.*, 1978, 230, voetnoot 3.

⁸⁹ R. DEKKERS, in *Le fait et le droit. Etudes de logique juridique*, Bruylant, 1961, pag. 13.

Volgens COIPEL, *art. cit.*, pag. 203, voetnoot 2, was dit ook de mening van von Savigny.

streng is⁹⁰ — hoe anders zou men de strafwet doen eerbiedigen wanneer ieder zijn onwetendheid van de wet kan inroepen om vrijuit te gaan⁹¹ — begrijpt men de gestrengheid van de rechtspraak in contracten minder.

Zo oordeelde het Hof van Cassatie op 10 april 1975⁹² in een burgerlijke zaak dat een dwaling omtrent het recht, die in ons recht traditioneel gelijkgesteld wordt met een dwaling in feite⁹³, niet verschoonbaar wordt omdat ze gedeeld werd door juridische raadgevers. Het Hof voegt daaraan zelfs toe dat de voorzorg zich niet te verlaten op het advies van advocaten en notarissen geen groter diligentie en voorzichtigheid eist van het rechtssubject, dan normaal kan worden geëist van een redelijk mens.

Buiten het feit dat de rechtspraak⁹⁴ blijkt een bijzondere achterdocht van de cliënten tegenover hun advocaten

⁹⁰ C.J. VANHOUDT en W. CALEWAERT, *Belgisch Strafrecht*, Story-Scientia, Gent, 1968, II, pag. 356-357 ; A. MARCHAL en J.P. JASPAR, *Droit criminel*, Larcier, Brussel, 1965, I, pag. 51 ; J. RUBRECHT, *Inleiding tot het Belgisch Strafrecht*, Leuven, 1958, pag. 126 ; J. CONSTANT, *Manuel de droit pénal*, Luik, 1956, pag. 458 ; P.E. TROUSSE, *Novelles, Droit pénal*, I, «Les principes généraux du droit pénal positif belge», nr. 2567 ; P. LEGROS, «Vers une théorie uniforme de l'erreur», *J.T.*, 1953, 337.

Volgens de algemene rechtsbeginselen is dwaling — de exceptio ignorantiae — alleen dan een reden van niet-toerekening wanneer ze onoverkomelijk is (Cass., 18 juni 1941, *Arr. Cass.*, 1941, 140).

De dwaling is slechts onoverkomelijk indien uit de omstandigheden af te leiden is dat de beklaagde heeft gehandeld zoals ieder redelijk en voorzichtig persoon zou hebben gedaan (Cass., 17 mei 1978, *R.W.*, 1978-79, 1964, met noot J. DE ZEGHER, en *J.T.*, 1979, 390, met conclusie advocaat-generaal J. VELU, «Rijk der zinnen»-arrest).

Dit sluit alle fout van de dader uit, zoals nalatigheid, onbezonnenheid, lichtzinnigheid, achteloosheid, gebrek aan voorzichtigheid of zorgvuldigheid (CONSTANT, *op. cit.*, nr. 506-507, Cass., 23 januari 1950, *Pas.*, 1950, I, 348).

Goede trouw kan niet gelden als een equivalent van de onoverkomelijke dwaling en is bijgevolg op zichzelf geen reden van rechtvaardiging (Cass., 29 januari 1962, *Pas.*, 1962, I, 627). De onoverkomelijke dwaling ligt in het strafrecht dicht bij de overmacht (COIPEL, *art. cit.*, pag. 211, nr. 10).

In het «Rijk der zinnen»-arrest, waar de cassatierechter zich overigens te voegen had naar de appreciatie in feite van het Hof van Beroep te Brussel, ging dit laatste hof zeer ver : de argumenten dat de film, beoordeeld als strijdig met de goede zeden, te Cannes en elders filmprijzen had ontvangen, op gunstige kritiek was ontvaard, in Frankrijk door de overheid was gesteund en last but not least in België maandenlang openbaar werd vertoond vooraleer één parket ingreep, werden niet aanvaard.

⁹¹ D. HAZEWINKEL-SURINGA, «Error juris nocet?», *R.W.*, 1961-62, 2197 e.v. ; S. BRAHY, «De l'effet justificatif de l'erreur en droit pénal», *Rev.dr.pén.*, 1976-77, 340.

⁹² *R.C.J.B.*, 1978, 198. Het principearrest betreffende de onverschoonbare dwaling waarop deze beslissing en de gelijkgestemde teruggaan, is Cass., 6 januari 1944, *Pas.*, 1944, I, 133.

⁹³ J. GHESTIN, *La notion d'erreur dans le droit positif actuel*, Librairie Pichon et Durand-Auzias, Parijs, Collection Bibliothèque de Droit privé, 1962, nr. 52-59 ; MAZEAUD, t. II, nr. 172 ; DECOTTIGNIES, «L'erreur de droit», *Rev.trim.dr.civ.*, 1951, 309 ; DE PAGE, I, nrs. 42-47.

Voor een overzicht van de rechtspraak : J. LIMPENS en J. VAN DAMME, «Examen de jurisprudence, 1956-1959, Les obligations», *R.C.J.B.*, 1960, 355, nr. 33 ; J. LIMPENS en R. KRUIHOF, id., 1960-1963, *R.C.J.B.*, 1964, 483, nr. 26 ; J. LIMPENS en R. KRUIHOF, id., 1964-1967, *R.C.J.B.*, 1969, 207, nr. 23 ; P. VAN OMMESLAGHE, id., 1968-1973, «Overzicht van rechtspraak, 1965-1973, Verbintenissen», *T.P.R.*, 1975, 468, nr. 29.

en notarissen noodzakelijk acht, wat bezwaarlijk als een compliment kan worden verstaan, valt de ongewone gestrengheid op waarmee de rechtswaling wordt beoordeeld in de rechtspraak. Het ging in casu niet om een eenvoudige, doch om een vrij technische zaak, nl. de interpretatie van een testament, en welke erfgenaam van de verwerping van een legaat profiteerde.

Een advocaat en een notaris hadden zich evenzeer vergist.

Een zogenaamde verantwoording van deze gestrengheid, vinden sommige auteurs in het oogmerk de kommerloosheid, de luiheid of de lichtzinnigheid niet te bevorderen⁹⁵. «Pour éviter cette prime à l'imprudence ou à la négligence»⁹⁶.

Daarom blijft ook de toegang geweigerd⁹⁷, tenzij zeer uitzonderlijk⁹⁸, aan het zo menselijke en sympathieke adagium «error communis facit jus».

⁹⁴ De argumentatie is van het Hof van Beroep te Luik, 1 april 1974 : «Attendu que l'on ne saurait admettre que l'erreur d'un plaideur, inexcusable et non invincible en soi, perde cet aspect, parce qu'elle fut partagée — ou même provoquée — par la distraction ou la méprise de conseils juridiques.» Het Hof van Cassatie had zich niet uit te spreken. We bevinden ons in het nogal hypocriet domein van de soevereine beoordeling van de feitenrechter.

COIPEL (*art. cit.*, pag. 215) verantwoordt als volgt : «La Cour de cassation retient la constatation que l'erreur n'a pas été provoquée et s'abstient d'apprécier le motif surabondant par lequel la cour d'appel laisse entendre que même une erreur provoquée pourrait être inexcusable. Et la constatation non motivée mais souveraine que l'erreur des conseils est due à leur méprise ou à leur distraction permet à la Cour suprême d'admettre que le partage de l'erreur avec ces spécialistes du droit n'ait pas été considérée comme de nature à rendre l'erreur excusable. Grâce à une motivation sommaire mais habile, l'arrêt de Liège échappe donc à la censure. Et l'arrêt commenté ne révèle pas la pensée profonde de la Cour de cassation sur les deux importantes notions d'erreur provoquée et d'erreur partagée par des conseils juridiques.»

⁹⁵ DE PAGE, I, nr. 38bis.

⁹⁶ J. LIMPENS en R. KRUIHOF, «Examen de jurisprudence 1960-1962, Les obligations», *R.C.J.B.*, 1964, 483, nr. 26.

⁹⁷ Hof Gent, 27 mei 1957, *R.W.*, 1957-58, 1754. «Adage d'ailleurs néfaste à la stabilité juridique et à l'équité» zeggen J. Limpens en J. Van Damme, *R.C.J.B.*, 1960, 355, nr. 33.

⁹⁸ Uitsluitend bij overheids-handelingen : DE PAGE, I, nr. 45 ; C. RENARD, E. VIEUJEAN, Y. HANNEQUART, *Les Nouvelles, Droit civil*, IV, 1, «Théorie générale des obligations», nrs. 778-799 ; R. TAHON, Openingsrede Hof van Beroep te Luik, 15 september 1956, «Réflexions sur les adages juridiques», *J.T.*, 1956, 525.

De Page citeert eveneens de Franse rechtsleer, o.m. Mazeaud die het adagium als een algemene rechtsregel beschouwt.

In Frankrijk werd overigens «l'autonomie de l'apparence comme source des obligations» erkend — leer van de «erreur légitime», Cass. fr., 13 december 1962 (*D.*, 1963, 277, noot CALAIS-AULOY).

Bij ons heeft het schijnbaar mandaat bv., een quasi-delictuele grondslag (zie DE PAGE, V, nr. 448 en SIMONT en DE GAVRE, *R.C.J.B.*, 1970, 162, nr. 139). De Franse leer blijkt bij ons te worden voorgestaan door : L. VINCENT, *Etudes en hommage à René Marçq*, U.L.B., Travaux et conférences, t. V, pag. 156 ; J. RONSE, *Algemeen deel van het vennootschappenrecht*, Acco, Leuven, 1975, pag. 187 (over de «schijnvennootschap») ; W. VAN GERVEN, *Bewindsbevoegdheid*, pag. 225, nr. 169, en *Beginselen van Belgisch Privaatrecht, Algemeen deel*, nr. 81 e.v., pag. 18 e.v. ; H. BOONEN, «De rechtsschijn», *R.W.*, 1950-51, 295.

Voor een toepassing in het gemene recht : Arbrb. Brussel, 16 januari 1978, *J.T.T.*, 1968, 281, met een kritische noot van J. ECKHOUT, in *J.T.T.*, 1979, 48.

Daarom wordt geëist dat de gewone man zich gedraagt als dat mispunt van een bonus pater familias, die zich nooit vergist, en die, voorbeeldig en argwanend als hij is, de adviezen van zijn advocaat en notaris nog laat nagaan door een tweede advocaat en notaris, en eventueel een derde en een vierde.

De burger moet zich gedragen als een bonus pater familias, een redelijk en voorzichtig mens met zijn diligentia quam debent hominis frugi et diligentes praestare: een zorgzaamheid die rijpere en zorgzame mannen moeten betonen.

Maar mag hij — behoudens bewijs van het tegendeel vanzelfsprekend — niet aannemen dat advocaten en notarissen, die specialisten in de materie schijnen te zijn, hem juridisch advies kunnen geven?

En wanneer hij dat advies heeft ingewonnen, mag onze brave burger dan niet denken dat hij al het mogelijke heeft gedaan om te handelen als een wijs en voorzichtig man?

Hoe is een dergelijke jurisprudentiële houding tegenover de gewone man te verklaren in de psychologie van onze hoven, die toch dagelijks de dwalingen in rechte van gediplomeerde en gespecialiseerde rechters moeten rechtzetten?

Is dit niet het «dura lex, sed lex» in al zijn verschrikking? Het grote onrecht van de wrede spreuk: «Stultis non succurratur?», «De dwazen worden niet geholpen».

Men kan met professor Coipel de vraag stellen: «Qui a peur de l'erreur de droit?»⁹⁹.

Heel deze voor de gewone burgers, die al voortdurend onder de druk staan van de massa's onbekende wetten, zo kwalijke zaak, is naar mijn gevoelen het gevolg van de adoratie voor de wet die geworteld zit in de door zovelen reeds aan de kaak gestelde rechtspositivistische houding.

Wanneer Jean Carbonnier de vragen stelt: «La loi en soi est-elle un mal? — Légiférer, n'est-il pas aussi un péché?»¹⁰⁰, is niemand bereid daarop zonder meer ja te antwoorden.

De gemeenschap heeft wetten nodig: ook een anarchist die mishandeld of bestolen wordt, dient klacht in bij de politie. Ubi societas ibi jus.

Maar de verafgoding van de wet dient te worden gebannen.

De wet is niet meer, zoals in de oudheid, van goden afkomstig; zij is feilbaar en onvolmaakt, en zou daarom alle overmoed en trots moeten laten, wetend dat zij slechts mensenwerk is.

De wet is geen vorm van hogere geometrie¹⁰¹, zij dient te wortelen in de gevoelens en het hart van de burgers. Want, ondanks het 19e-eeuws barbarendom van het onderscheid — het eerste wat een student in de rechten leert — tussen recht en moraal, blijft het meer dan ooit zo dat de burger van het recht een morele richtlijn verlangt, en dat hij zich maar met het recht zal verzoenen voor zover dit

⁹⁹ COIPEL *art. cit.*, nr. 18, pag. 217.

¹⁰⁰ Jean Carbonnier, «La loi en soi est-elle un mal?», in *L'hypothèse du non-droit*, Luik, 1978, pag. 299.

¹⁰¹ Van professor Dekkers is het woord «le droit est fils de l'esprit de géométrie» (In «Moïse», *op. cit.*, pag. 8), i.v.m. het formalisme, het bestrijden van het arbitraire en de rechtszekerheid.

beantwoordt aan de verwachtingen en vereisten van zijn moreel bewustzijn, zijn geweten¹⁰².

De wet is geen orde of doel op zichzelf, zij is de mensen dienstbaar.

Het is «een gereedschapsmiddel om tot een oplossing te geraken, die qua inhoud bevredigt»¹⁰³.

De Romeinen reeds bepaalden, in de Instituten van Justinianus: «Publicum jus est quod ad statum rei Romanae spectat, privatum jus est quod ad singulorum utilitatem pertinet»¹⁰⁴, tot het privaatrecht hoort wat nuttig is voor de enkeling.

Het recht is ook niet iets dat dient, om specialisten de mogelijkheid te bieden een spel genaamd rechtsverfijning te spelen.

«Les hommes de loi» zoals ze ook al archaïsch genoemd worden en van wie Ripert zegt: «Ils éprouvent une certaine fierté à être les seuls maîtres d'une science qui devient si complexe»¹⁰⁵.

Het recht is geen panache voor de universitaire campus, waar, zoals Koenraad Dassen schrijft, «het recht gehanteerd wordt als een kostbaar kleinood waarmee zo weinig mensen op een juiste wijze kunnen omspringen»¹⁰⁶.

De tijd is voorbij, waarin procureur-generaal Alexis Callier kon zeggen: «Le droit est trop complexe pour être mis à la portée de tous ...»¹⁰⁷.

Er is inderdaad iets veranderd in de situatie van de rechts-onderhorige.

De Amerikaanse auteur Edmond Cahn was het die als eerste deze verandering beschreef: «What then is this new perspective that is based on the vantage-point of the voting citizen, and how does it differ from the old, pre-democratic perspective?»

«The new perspective of the democratic citizen is the role of consumer of the law. The old perspective, developed while observing an empire, a kingdom, a landed aristocracy, or an oligarchy, was essentially a ruler's or at best an official's perspective; what democratic legal theory has been trying to attain since 1781, is a consumer's perspective»¹⁰⁸.

De burger, de oude rechtsonderhorige — hetzelfde horige waarmee vroeger lijfeigenen werden aangeduid — is consument van het recht, zijn recht, geworden.

Alleen kan niet gezegd worden dat zijn leveranciers, het parlement, de rechtbanken, de besturen tot nog toe veel gedaan hebben om de te consumeren waar aantrekkelijk en enigszins overzichtelijk aan te bieden.

¹⁰² Ripert toonde dit overtuigend aan voor het verbintenissenrecht, volgens velen een abstracte en theoretische materie, waar het recht zgn. logica, wiskunde geworden is, in zijn werk: *La règle morale dans les obligations civiles*, Parijs, Lib. gén. de droit et de jurisprudence, 4e ed., 1949.

¹⁰³ J.C.M. LEYTEN, «Rechtspraak en topiek», in *Theorie en praktijk van de rechtsvinding*, Tjeenk Willink — Standaard, 1977, pag. 75.

¹⁰⁴ Instituten van Justinianus (I, I, 4), geciteerd door A. GIFFARD, *Droit romain*, Lib. Dalloz, 1953.

¹⁰⁵ RIPERT, *op. cit.*, pag. 92.

¹⁰⁶ K. DASSEN, «Recht versus Recht», in *De Advokaat, op. cit.*, pag. 202.

¹⁰⁷ ALEXIS CALLIER, «La clarté des actes juridiques», Openingsrede Hof van Beroep te Gent, 1 oktober 1908, geciteerd bij V. VAN HONSTÉ, «Taal, Recht en Gerecht», *loc. cit.*, kol. 401.

¹⁰⁸ EDMOND CAHN, «The Consumers of injustice», in *Social Research*, vol. 26, nr. 2, 1959.

De wetteksten missen slagkracht, de artikelen zijn meestal veel te lang, zitten vol stijlfouten en redactiefouten, zijn overbodig in onderverdelingen versneden, getruffeed met verwijzingen, overgoten met zwaarwichtig woordgebruik, en opgediend op een totaal onverteerbare wijze, waarbij wetgevend werk in verschillende materies samengegoot werd in een hutsepot van volmachtwetten.

En dan is het niet verwonderlijk dat vanwege de consumenten weinig interesse, en veel onwetendheid bestaat.

Moeten er verbruikersverenigingen voor het recht opgericht worden ?

De rechtspraak heeft al eens beslist, in een zaak van oneerlijke mededinging weliswaar, dat ook de minst intelligente consument moet worden beschermd¹⁰⁹.

Moet ook voor de kennis van de wet, zoals in het Romeinse recht ten voordele van kinderen, vrouwen en militairen¹¹⁰, een algemene rusticitas-exceptie uitgevaardigd worden, nu de vrouwen nog maar pas hun plaats in het Burgerlijk Wetboek tussen de kinderen, idioten en abnormalen verlaten hebben ?

Moet naar analogie van wat bestaat in de administratieve rechtspraak over het onoverkomelijk misleidend optreden van het bestuur¹¹¹, een notie onoverkomelijk misleidend optreden van de wetgever ingebouwd worden, daarmee de fictie van de «bon législateur»¹¹² eindelijk ten val brengend ?

Waar men zal terugschrikken van het drastische van deze — al te retorische — vragen, en wijzen op de noodzaak van rechtszekerheid, is het zeker aangewezen, het weinige dat aan de dwaling in rechte verleend was, terug te geven, terugkerend op een excessieve rechtspraak, en met Dabin¹¹³ de onvergeeflijke dwaling te beperken tot de grove dwaling zonder enige verschoning, zodat de fout van de wetgever niet langer op de dwalende burger verhaald wordt, tot eer en glorie van een illusie, een fictie.

Zoals gezegd, is immers zichtbaar iedereen ervan overtuigd dat alle wetten niet door de burgers kunnen gekend zijn. Of om het te zeggen met de ironische woorden die A.P. Herbert in de mond legde van Lord Justice Morrow : «It is

no bad thing that the law of the land should here and there conform with the known facts of everyday experience»¹¹⁴.

Het is natuurlijk zo dat het recht nooit volledig begrijpelijk en doorzichtig zal zijn voor iedereen.

Het recht is ook een gedeelte techniek en niemand stelt de eis dat elke burger alles van de hartchirurgie, de wis-kunde, de chemie of zelfs de automobielmecaniek zou kunnen verstaan. Maar omdat het recht de pretentie hanteert dat iedereen geacht wordt het te kennen, moeten aan het recht ook hogere eisen gesteld worden, dan aan een willekeurige wetenschap die men perfect links kan laten liggen, zonder daarvoor bekeurd, beboet, in het ongelijk gesteld te worden.

Procureur-generaal Van Honsté stelde het zo : «Er zal altijd een verschil blijven bestaan tussen hen die over veel, en hen die over weinig informatie beschikken, ook al veronderstelt het optimaal functioneren van een maatschappij dat de voorhanden zijnde informatie zo gelijkmatig mogelijk over allen is verdeeld»¹¹⁵.

Dat een ideaal niet volledig bereikbaar is, belet niet ervoor te ijveren.

Er werd, om dat ideaal te bereiken, gedacht aan verbetering van de publikatiewijze der wetten, gemakkelijker consultatie, vereenvoudiging van de taal, meer aandacht voor het recht in het onderwijs, informatie door de ministeriële departementen¹¹⁶.

Vanzelfsprekend, nu in ons land geen nieuw voorstel mogelijk is of op deze mysterieuze figuur wordt een beroep gedaan, werd ook gedacht «aan de belangrijke rol die de ombudsman dienaangaande kan spelen»¹¹⁷.

In afwachting dat de ombudsman ten tonele verschijnt, zijn zichtbaar alle verwachtingen op de rechtbanken gespannen. Zij krijgen de volle laag van de kritiek op de veroudering van de wet, haar incongruenties, haar onaanpastheid aan het moderne leven, haar asocialiteit, duisterheid en ingewikkeldheid.

Terecht werd erop gewezen, o.m. door procureur-generaal Dumon, dat de rechtsprekende macht maar over beperkte mogelijkheden beschikt om aan bezwaren tegen slecht of verouderd wetgevend werk tegemoet te komen, en

¹⁰⁹ De «Capi A-28», zaak, Voorz. Kh. Brussel, 3 september 1974, *B.R.H.*, 1974, 500, met noot van L. BALLON, *J.T.*, 1975, 121.

¹¹⁰ COIPEL, *loc. cit.*, pag. 203, voetnoot 2 ; HAZEWINKEL-SURRINGA, *loc. cit.*, kol. 2203. In het canoniek recht bestaat een algemene rusticitas-exceptie voor ongecultiveerde mensen : Canon 16, § 2 (P. ANDRIEU-GUITRANCOURT, *Introduction sommaire à l'étude du droit en général et du droit canonique contemporain en particulier*, Sirey, Parijs, 1963, pag. 946.

¹¹¹ *R.v.St.*, nr. 18.508, 25 oktober 1977, *R.W.*, 1978-79, 2242 ; ook *R.v.St.*, nr. 4771, 24 december 1955, *A.A.R.v.St.*, 989 ; nr. 12.468, 21 juni 1967, *A.A.R.v.St.*, 638 ; nr. 14.867, 9 juli 1971, *A.A.R.v.St.*, 838.

Zie ook Hof Brussel, 15 februari 1978, *R.W.*, 1978-79, 51, met de considerans : «Overwegende dat redelijkerwijze van de leden van dit (administratief) personeel niet kan worden verwacht dat zij de interpretatie die aan de rechtsbepalingen werd gegeven door de bevoegde overheid, onder wier gezag zij staan, in twijfel zouden trekken».

¹¹² N. BOBBIO, «Le bon législateur», in H. HUBIEN, *Le raisonnement juridique. Actes du congrès mondial de Philosophie du Droit et de Philosophie Sociale*, Brussel, 1971, pag. 243-249.

¹¹³ J. DABIN, «Erreur inexcusable et nullité des conventions», in *Etudes de droit civil*, 1947, pag. 48.

¹¹⁴ A.P. HERBERT, *Misleading Cases in the Common Law*, Fardell vs Pots, 1927, Methuen & Co., Londen, pag. 59.

¹¹⁵ VAN HONSTÉ, *loc. cit.*, kol. 450.

¹¹⁶ COOREMAN, *loc. cit.*

Zie ook de resolutie van de 6e vergadering van het comité van experts bij de Raad van Europa, betreffende de inlichtingen en tussenkomst van de administratie met de terechte kritiek van G. FRANCK, deken van de Nationale Orde van Belgische Advocaten, in *R.W.*, 1978-79, 1996.

¹¹⁷ COOREMAN, *ibidem*.

Een schampere beoordeling van al de taken die men in het consumentenrecht alleen reeds aan de «ombudsman» zou oplegen, vindt men in *J.T.*, 1979, 412, van de hand van CLAUDE VAN HAM, «Droit de la consommation ou consommation du droit ?». De «ombudsman» maakt het voorwerp uit van een meer gedetailleerde doorlichting op het XXIIe congres van de Vlaamse Juristenvereniging, Leuven, 11 mei 1968 ; preadviezen van A. VRANCKX, «Is een Belgische ombudsman welkom ?», *R.W.*, 1967-68, 1846, en H. VAN IMPE, «Enkele rechtsvergelijkende beschouwingen in verband met het ambt van ombudsman», *R.W.*, 1967-68, 1851.

de stap naar nieuwe judge-made law slechts node gezet kan worden¹¹⁸.

Zoals de beroemde Amerikaanse rechter Cardozo schreef: «The judge is not to innovate at pleasure. He is not a knight-errant roaming at will in pursuit of his own ideal of beauty or of goodness»¹¹⁹.

In de opdracht die de grondwetgever de rechterlijke macht heeft gegeven, en die deze macht als natuurlijke behoedster van de wetten bezwaarlijk kan miskennen, is weinig plaats gelaten voor ingrepen in de wetgeving, ook al lijkt voor velen die wetgeving nog zo verouderd of onbillijk.

De malaise die door de wetgeving geschapen is, moet door de wetgever worden opgelost.

«Een allereerste middel», schreef professor Dekkers, «ligt, dunkt me, in het vereenvoudigen van de wetgeving. In plaats van alles te willen regelen, zou de wetgever zich tevreden moeten stellen met het vastleggen van duidelijke principes, in een voor iedereen begrijpelijke taal»¹²⁰. Het wetgevend werk, vond hij, «doit demeurer une oeuvre plutôt rare, se confinant dans les principes»¹²¹.

Cambacérès had reeds van zijn code gezegd: «Il ne faut y toucher que d'une main tremblante».

Om te veel ingrepen in het fundamentele recht te vermijden, die telkens gevoelens van onbehaaglijkheid oproepen bij de rechtsonderhorigen, en om hun een houvast te geven over de grote lijnen van het recht, en anderzijds om de concrete uitwerking en toepassing van het recht binnen getrokken lijnen aan de rechtbanken over te laten, zijn meer regels met «open texture» vandoen die de rechter toelaten, terwijl de algemene rechtsprincipes gekend zijn, met het oog op de bijzondere omstandigheden van het individuele geval in vrijheid zijn beslissing te nemen¹²².

Professor Dekkers dacht aan «grondwetten» van elke tak van het recht, wetboeken die uitsluitend algemene beginselen bevatten, waaruit de rechtspraak kan putten¹²³.

Vele van deze grondregels bestaan ook in ons recht, doch fragmentair, en meestal als jurisprudentiële constructies, zodat de rechtspraak nog steeds geneigd is ze te laten wijken telkens als er een specifieke wettelijke regeling bestaat.

Deze principes zouden juist door hun algemeenheid en

¹¹⁸ F. DUMON, «De l'Etat de droit», *J.T.*, 1979, 476-477, eveneens, «De opdracht van de hoven en rechtbanken», *R.W.*, 1975-76, 193.

Zie ook G. STÉVIGNY, «Themis op de helling», rede uitgesproken op de openingszitting van het Hof van Beroep te Gent op 1 september 1977, *R.W.*, 1977-78, 609.

¹¹⁹B. CARDOZO, *The nature of the judicial process*, 1921, pag. 90. Zie ook de beschrijving van «le phénomène Magnaud», bij VAN GERVEN, *op. cit.*, pag. 93.

¹²⁰ R. DEKKERS, «Onze eerste plicht» in *Liber Amicorum Prof. Jean Van Houtte*, Elsevier - Sequoia, Brussel, 1975, I, 297.

¹²¹ DEKKERS, «Moise», *op. cit.*, pag. 86.

In zijn eerste geschrift *La fiction juridique* (*op. cit.*, pag. 37) had hij reeds geschreven: «Toute la technique juridique n'est qu'un vaste travail de simplification des actions et des choses: simplification par l'abstraction, en vue d'assimiler le droit; simplification par la généralisation, en vue de rendre sa réalisation uniforme et sûre.»

Later in «Het wetboek naar socialistische opvatting» (*loc. cit.*, pag. 299) zal hij herhalen: «Meer zeggen met minder woorden, ziedaar de dialectiek van het codificeren.»

¹²² DELWICHE, *art. cit.*, kol. 2353.

¹²³ DEKKERS, «Het wetboek naar socialistische opvatting», *art. cit.*, pag. 300.

prioriteit, leidinggevend moeten zijn, en de voorrang moeten hebben telkens als een specifieke rechtsregel op een concreet geval toegepast moet worden. In die mate zouden zij duidelijk bijdragen tot de vereenvoudiging en toegankelijkheid van het recht. Velen zijn de mening toegedaan dat het Burgerlijk Wetboek, zoals trouwens reeds sedert 158 jaar bevolen wordt door artikel 139 van onze Grondwet, moet worden herzien, en dat het opnieuw, zoals bij zijn uitvaardiging, heel het gemene recht moet bevatten¹²⁴.

Dit werk zou een belangrijke vereenvoudiging en agiornamento van ons recht kunnen volbrengen, voor zover niet enkel het oude huis opgelapt wordt, doch het wetboek zou bijdragen tot wat Cornu noemde: «l'urbanisme de la législation»¹²⁵.

Dit zou alleszins bijdragen tot de «gezichtshandhaving» van het recht¹²⁶.

Laat het nieuwe recht dan in een klare duidelijke taal gesteld zijn, zoals Savatier van de oude Code zei, in artikelen die als muntstukken geslagen zijn¹²⁷, en bovenal vereenvoudigen in de onnodige onderscheidingen, specialiteiten, tegenstellingen en subtiliteiten die de huidige wet nog kent¹²⁸.

Wat wij dus wensen is niet een recht als een mooie meetkunde, of als een reliekschrijn van oude herinneringen, geen recht voor ambtenaren en professoren alleen, als stille vreugde van het gilde der rechtsverfijners, geen troglodietenrecht met mammoetwetten en monsterteksten, maar een homeopatisch recht, een recht voor de verbruikers van het recht.

Een recht dat zich nederig aandient als een consumptiegoed, een hulpmiddel, een dienst, een wegwijzer.

Dat het eenvoudige eenvoudig laat, en het moeilijke vereenvoudigt.

Dat verduidelijkt is en niet dadelijk de hoogste eisen stelt.

Een recht dat niet blind is voor de feilbaarheid van de mensen, doch bij deze feilbaarheid zijn eigen feilbaarheid meerekent.

Een recht dat niet zichzelf zoekt, doch de rechtzoekende.

Laat ons, juristen, «wier beroep het is de macht te wanstrouwen»¹²⁹, ook de macht van de wet, indachtig zijn wat de wet moet zijn: «le droit est la force du faible»¹³⁰, ook van die zwakke die de wet niet kent.

Laat ons indachtig blijven welk machtig en soms vernietigend wapen, die onbekende wet kan zijn, want zoals Francis Bacon honderden jaren geleden schreef: «There is no worse torture than the torture of laws»¹³¹.

¹²⁴ CORNU, *op. cit.*, pag. 168.

Zie ook het initiatief «Herziening van het Burgerlijk Wetboek?» van de redactieraad van het *T.P.R.*, dat niet het verhoopde resultaat heeft gehad, te dienen als uitnodiging voor verdere bespreking en discussie. Aan dit initiatief werkten mee: F. Van Parijs, W. Delva, A. De Vreese, G. Nuytinck, F. Rigaux, J. Ronse, R. Soetaert, E. Spanoghe, M. Storme, G. Van Hecke, P. Van Langenaeken. Zie *T.P.R.*, 1966, 517.

¹²⁵ CORNU, *op. cit.*, pag. 175.

¹²⁶ De uitdrukking is van A. VANDEPLAS, in een noot bij *Corr. Rb. Antwerpen*, 26 november 1976, *R.W.*, 1977-78, 1375.

¹²⁷ SAVATIER, *Métamorphoses*, II, pag. 14.

¹²⁸ RIPERT, *op. cit.*, pag. 76, schreef: «Le législateur se plaît à des distinctions que le public ignore.»

¹²⁹ STORME, *Recht als bevrijding*, *op. cit.*, pag. 33.

¹³⁰ GEORGEL, *op. cit.*, pag. 783.

¹³¹ F. BACON, *Of Judicature*.

RECHTSPRAAK

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 22 FEBRUARI 1979

Voorzitter : de h. Meeùs

Raadsheer-rapporteur : baron Vinçotte

Advocaat-generaal : de h. Ballet

Advocaten : mrs. Bützler en Dassesse

Vonnissen en arresten — Rechters die alle zittingen over de zaak hebben bijgewoond — Heropening van de debatten — Samenstelling van de zetel.

In beginsel vereist art. 779, eerste lid, Ger. W. niet dat een vonnis dat, na een vonnis alvorens recht te doen, in dezelfde zaak wordt gewezen, door dezelfde rechters moet worden uitgesproken als degenen die tijdens de debatten vóór — en bij de uitspraak van — dit vonnis alvorens recht te doen zitting hebben genomen.

Dat geldt evenwel niet na een vonnis dat de heropening van de debatten beveelt om de partijen te horen over een onderwerp dat het vaststelt. In dat geval betreft het de voortzetting van de vroegere debatten doch enkel aangaande het door de rechter vastgestelde onderwerp.

Wanneer de zetel niet is samengesteld uit de rechters die de vorige terechtzittingen hebben bijgewoond, kan het vonnis enkel regelmatig gewezen worden door het rechtscollege in zijn nieuwe samenstelling wanneer de debatten voor dat rechtscollege volledig worden hervat.

N.V. A. t/ D. en N.V. G.

Gelet op het bestreden vonnis, op 18 oktober 1977 in hoger beroep gewezen door de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel ;

I. In zoverre de voorziening tegen verweerster gericht is :

Over het middel van niet-ontvankelijkheid door het openbaar ministerie ambtshalve opgeworpen tegen de voorziening en waarvan laatstgenoemde overeenkomstig artikel 1097 van het Gerechtelijk Wetboek aan de advocaten van de partijen kennis heeft gegeven :

Overwegende dat nu eiseres voor de feitenrechter geen geding heeft gevoerd met verweerster en nu ten voordele van verweerster geen veroordeling tegen eiseres werd uitgesproken, de voorziening niet ontvankelijk is ;

Overwegende evenwel dat ten deze zowel eiseres als verweerder verweerster tot bindendverklaring van het arrest hebben opgeroepen ;

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen verweerder :

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 779 van het Gerechtelijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel inzake de eerbiediging van de rechten van verdediging, en ook, voor zover als nodig, van artikel 97 van de Grondwet,

doordat het vonnis werd uitgesproken door mevrouwen Wrzesinski-Couturier, ondervoorzitter en de la Vallée Poussin, en door de heer Lhoir, rechters

terwijl een vonnis van 13 juni 1977 in dezelfde zaak, waarbij de heropening van de debatten werd bevolen maar dat in zijn motieven reeds gedeeltelijk kennis had genomen van de grond van het geschil, uitgesproken werd door de heren De Pré en Lhoir en mevrouw de la Vallée Poussin, rechters ; de beslissing aldus niet werd gewezen door de magistraten die alle zittingen over de zaak hebben bijgewoond, waaruit volgt dat zij de wettelijke bepalingen en het algemeen rechtsbeginsel, die in het middel worden bedoeld, heeft miskend :

Overwegende dat artikel 97 van de Grondwet niets uitstaande heeft met de door het middel aangevoerde grief ; dat die grief, in zoverre hij afgeleid is uit de schending van dat artikel, niet ontvankelijk is ;

Overwegende dat, volgens artikel 19 van het Gerechtelijk Wetboek, het vonnis dat in de zaak op 13 juni 1977 op tegenspraak ten overstaan van alle partijen werd gewezen door de rechtbank van eerste aanleg, samengesteld uit de heer De Pré, mevrouw de la Vallée Poussin en de heer Lhoir, een eindvonnis is in zoverre het eisers hoger beroep en verweersters incidenteel hoger beroep aanneemt en beslist dat de genoemde zaak, betreffende de bijdrage in de gemeenschappelijke lasten van het gebouw «Résidence Conscience» die verweester van verweerder vraagt en betreffende de oproep tot vrijwaring van eiseres door verweerder, niet moet worden gevoegd bij een geschil dat hangende is voor het Hof van Beroep te Brussel, en dat betrekking heeft op een vordering tot ontbinding van de verkoop van eiseres aan verweerder van appartementen in dat gebouw ; dat dit vonnis werd gewezen alvorens recht te doen in zoverre het de heropening van de debatten beveelt met aanduiding, overeenkomstig artikel 775 van het Gerechtelijk Wetboek, van het onderwerp waarover de partijen zullen moeten worden gehoord en in zoverre het de kosten aanhoudt ;

Overwegende dat op de voor de heropening van de debatten bepaalde terechtzitting van 27 september 1977 aanwezig waren mevrouw Wrzesinski-Coururier, ondervoorzitter, mevrouw de la Vallée Poussin en de heer Lhoir, rechters, en dat de partijen op die terechtzitting verschenen zijn en gepleit hebben en dat de debatten gesloten werden verklaard ; dat het vonnis op 18 oktober 1977 door die magistraten werd gewezen ;

Overwegende dat ingevolge artikel 779, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, het vonnis enkel kan worden gewezen door rechters die alle zittingen over de zaak hebben bijgewoond ; dat die bepaling op straffe van nietigheid is voorgeschreven ;

Overwegende dat in beginsel de genoemde bepaling niet vereist dat een vonnis dat, na een vonnis alvorens recht te doen, in dezelfde zaak wordt gewezen, door dezelfde rechters moet worden uitgesproken als degenen die tijdens de debatten vóór — en bij de uitspraak van — dit vonnis alvorens recht te doen zitting hebben genomen ;

Overwegende evenwel dat zulks niet geldt na een vonnis dat de heropening van de debatten beveelt om de partijen te horen over een onderwerp dat het vaststelt ; dat het in dat geval de voortzetting van de vroegere debatten betreft doch

enkel aangaande het door de rechter vastgestelde onderwerp ;

Dat het vonnis, wanneer de zetel niet is samengesteld uit de rechters die de vorige terechtzittingen hebben bijgewoond, door het rechtscollege in zijn nieuwe samenstelling enkel regelmatig kan worden gewezen wanneer de debatten voor dat rechtscollege volledig worden hernomen ;

Overwegende dat uit de regelmatig aan het Hof voorgelegde stukken niet blijkt dat de debatten ten deze volledig hernomen werden voor de nieuwe zetel ;

Dat het middel gegrond is in zoverre het is afgeleid uit de schending van artikel 779 van het Gerechtelijk Wetboek ;

En overwegende dat noch eiseres noch verweerder aantonen dat zij belang hebben bij de bindendverklaring van het arrest ten aanzien van de naamloze vennootschap G. ;

(...)

NOOT—Zie nopens het beginsel betreffende de samenstelling van de zetel na een onderzoeksmaatregel : Cass., 24 februari 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 739 ; Cass., 4 januari 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 472 ; Cass., 22 april 1977, *Arr. Cass.*, 1977, 873.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 11 OKTOBER 1979

Eerste voorzitter : de h. Wauters

Raadsheer-rapporteur : de h. Closon

Advocaat-generaal : de h. Ballet

Advocaten : mrs. Ansiaux en De Bruyn

Bewijs — Echtscheiding — Getuige — Art. 931, lid 2, Ger. W. — Verklaring van zoon van partijen tijdens strafrechtelijk onderzoek.

Art. 931, tweede lid, Ger. W. bepaalt dat bloedverwanten in nederdalende lijn niet mogen worden verhoord in zaken waarin hun bloedverwanten in opgaande lijn tegengestelde belangen hebben.

Dit door welvoeglijkheid en beveiliging van de morele belangen van de familie ingegeven verbod moet begrepen worden in die zin dat geen enkele verklaring van de bloedverwanten in nederdalende lijn, ongeacht de vorm waarin ze werd verkregen, tijdens een geding tussen hun ouders, in rechte mag worden overgelegd, behalve de verklaringen betreffende feiten waarvan ze persoonlijk het slachtoffer zouden zijn geweest.

D. t/ N.

Gelet op het bestreden arrest, op 27 september 1978 door het Hof van Beroep te Brussel gewezen ;

Overwegende dat eiseres het arrest slechts bekritiseert in zoverre het ingaat op de vordering tot echtscheiding van verweerder tegen haar ;

Over het middel afgeleid uit de schending van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek en van het algemeen rechtsbeginsel volgens hetwelk de getuigenis van bloedverwanten in nederdalende lijn wegens morele en dwingende redenen niet kan worden gebruikt in zaken waarin hun bloedverwanten in opgaande lijn tegengestelde belangen hebben,

doordat het arrest weigert de door Jean-Paul N., zoon van de partijen, tijdens het strafrechtelijk onderzoek afgelegde verklaringen uit de debatten te weren, op grond dat artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek slechts toepasselijk zou zijn bij een verhoor in een burgerlijk onderzoek, wanneer de bloedverwanten in opgaande lijn van de getuige tegengestelde belangen hebben, maar dat niets zou verbieden de verklaringen van de gemeenschappelijke kinderen tijdens een strafrechtelijk onderzoek als bron van inlichtingen in aanmerking te nemen, terwijl het algemeen rechtsbeginsel dat tot grondslag van artikel 931 van het Gerechtelijk Wetboek heeft gediend ook verbiedt gebruik te maken van de verklaringen van bloedverwanten in nederdalende lijn voor het oplossen van een geschil tussen de bloedverwanten in opgaande lijn en betreffende feiten waar ze persoonlijk niets mee te maken hebben :

Overwegende dat het arrest zijn beslissing onder meer doet steunen op de tijdens een strafrechtelijk onderzoek opgenomen verklaring van de meerderjarige zoon van de partijen, volgens welke hij «eens, op een morgen in de winkel van zijn vader getuige was van een hevige twist tussen zijn ouders, tijdens welke zijn moeder zijn vader met name verweet dat hij de dood van de jonge Daniël (getuiges broeder) zou hebben veroorzaakt» ;

Overwegende dat artikel 931, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat bloedverwanten in nederdalende lijn niet mogen worden verhoord in zaken waarin hun bloedverwanten in opgaande lijn tegengestelde belangen hebben ;

Dat deze wetsbepaling steunt op de overweging dat het niet past dat bloedverwanten in nederdalende lijn stelling nemen in conflicten tussen hun ouders ; dat dit door welvoeglijkheid en beveiliging van de morele belangen van de familie ingegeven verbod, begrepen moet worden in die zin dat geen enkele verklaring van de bloedverwanten in nederdalende lijn, ongeacht de vorm waarin ze werd verkregen, tijdens een geding tussen hun ouders, in rechte mag worden overgelegd, behalve de verklaringen betreffende feiten waarvan ze persoonlijk het slachtoffer zouden zijn geweest ;

Overwegende dat het arrest, doordat het om de in het middel aangehaalde redenen, weigert de verklaring van de zoon van de partijen te weren, artikel 931, tweede lid, van het Gerechtelijk Wetboek schendt ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

NOOT—Het verbod vervat in art. 931, tweede lid, Ger. W. geldt niet voor verklaringen van bloedverwanten in nederdalende lijn die persoonlijk het slachtoffer waren van de aangeklaagde feiten. Een voorbeeld hiervan vindt men in : Cass., 27 september 1974, *R.W.*, 1974-75, 753. Zie tevens in verband met het thans opgeheven art. 246 B.W. : Cass., 30 april 1970, *R.W.*, 1970-71, 124.

J.L.

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 21 MAART 1979

Voorzitter : baron Richard

Raadsheer-rapporteur : de h. Sace

Advocaat-generaal : de h. Duchatelet

Advocaat : mr. Charlier

Rechtvaardiging en verschoning — Morele dwang.

Morele dwang levert een rechtvaardigingsgrond op wanneer de vrije wil van de dader is uitgeschakeld of wanneer voor de dader tegenover een ernstig en dreigend gevaar geen andere weg openstaat ter beveiliging van de belangen die hij bij voorrang boven alle andere verplicht en gerechtigd is te beveiligen.

Daar die rechtvaardigingsgrond een algemene draagwijdte heeft, valt de toepassing van art. 71 Sw. niet weg wanneer een misdrijf schade heeft veroorzaakt.

D. t/ W. e.a.

Gelet op het bestreden vonnis, op 4 januari 1979 in hoger beroep gewezen door de Correctionele Rechtbank te Luik ; (...)

II. In zoverre de voorziening gericht is tegen de veroordelende beslissingen welke tegen eiser werden gewezen op de strafvordering en de burgerlijke rechtsvordering jegens hem :

Over het tweede middel afgeleid uit de schending van artikel 71 van het Strafwetboek,

doordat het vonnis vermeldt dat eiser geen schade mocht toebrengen aan derden om een eventuele schade te voorkomen :

Overwegende dat de morele dwang slechts een rechtvaardigingsgrond oplevert, wanneer de vrije wil van de dader werd uitgeschakeld of wanneer voor de dader tegenover een ernstig en dreigend gevaar geen andere weg openstond ter beveiliging van de belangen die hij bij voorrang boven alle andere verplicht en gerechtigd was te beveiligen ;

Overwegende dat, nu die rechtvaardigingsgrond een algemene draagwijdte heeft, de toepassing van artikel 71 niet wegvalt wanneer een misdrijf schade heeft veroorzaakt ;

Dat het middel gegrond is ;

(...)

HOF VAN CASSATIE

2e KAMER — 21 MAART 1979

Voorzitter : baron Richard

Raadsheer-rapporteur : de h. Sace

Advocaat-generaal : de h. Velu

Advocaat : mr. Houchard

Bescherming van de maatschappij — Internering — Wederopneming.

Krachtens art. 20 van de wet tot bescherming van de maatschappij, kan een op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde op vordering van de procureur des Konings opnieuw in een psychiatrische afdeling worden opgenomen, wanneer in zijn gedragingen of zijn geestestoestand een gevaar voor de maatschappij waarneembaar is, met name wanneer hij de hem opgelegde voorwaarden niet in acht neemt. De commissie tot bescherming van de maatschappij doet vervolgens uitspraak over de wederopneming van betrokkene in een inrichting die zij aanwijst, maar zij moet vooraf nagaan of de voorwaarden voor de wederopneming al dan niet vervuld zijn en moet zulks vaststellen in haar beslissing.

B.

Gelet op de bestreden beslissing, op 20 februari 1979 gewezen door de commissie tot bescherming van de maatschappij bij de psychiatrische afdeling van de gevangenis te Namen ;

Over het middel ambtshalve afgeleid uit de schending van de artikelen 97 van de Grondwet en 20 van de wet tot bescherming van de maatschappij :

Overwegende dat krachtens artikel 20 van de wet tot bescherming van de maatschappij, een op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde op vordering van de procureur des Konings opnieuw in een psychiatrische afdeling kan worden opgenomen, wanneer in zijn gedragingen of zijn geestestoestand een gevaar voor de maatschappij waarneembaar is, met name wanneer hij de hem opgelegde voorwaarden niet in acht neemt ; dat de commissie tot bescherming van de maatschappij vervolgens uitspraak doet over de wederopneming van betrokkene in een inrichting die zij aanwijst ; dat zij nochtans vooraf moet nagaan of de voorwaarden voor de wederopneming al dan niet vervuld zijn en zulks moet vaststellen in haar beslissing ;

Overwegende dat, na te hebben vermeld dat de procureur des Konings op 2 februari 1979 vorderde dat eiser die bij beslissing van 14 november 1978 op proef in vrijheid was gesteld, opnieuw zou worden opgenomen in een psychiatrische afdeling, de commissie tot bescherming van de maatschappij erop wijst dat de werkgever van eiser aan de arbeidsovereenkomst van betrokkene een einde heeft gemaakt, dat laatstgenoemde thans zonder werk is en hij, naar het schijnt, misbruik maakt van psychotropische middelen ; dat zij, enerzijds, op die enkele gronden een beslissing neemt over de wederopneming van eiser en anderzijds een geneesheer-deskundige aanwijst «die tot opdracht heeft na te gaan of te zeggen of betrokkene thans lijdt aan krankzinnigheid, een ernstige staat van geestesstoornis of aan zwakzinnigheid die hem ongeschikt maakt tot het controleren van zijn daden» ;

Overwegende dat uit die gronden niet blijkt of de voorwaarden voor de wederopneming al dan niet vervuld zijn ; dat de beslissing derhalve niet wettelijk verantwoord is ; (...)

NOOT—*Wederopneming van een op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde.*

1. Wanneer een op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde op vordering van de procureur des Konings, wederopgenomen is in een psychiatrische afdeling, kan de com-

missie tot bescherming van de maatschappij de wederopneming van de betrokkene in een door haar aangewezen instelling slechts bevelen, als zij in haar beslissing vaststelt dat de voorwaarden voor de wederopneming vervuld zijn (Cass., 2 december 1975, *Arr. Cass.*, 1976, 416 ; Cass., 13 januari 1976, *Arr. Cass.*, 1976, 543 ; Cass., 20 september 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 91).

2. De commissie moet enerzijds uitdrukkelijk vaststellen dat de betrokkene een gevaar voor de maatschappij oplevert (Cass., 19 oktober 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 230), en anderzijds moet ze preciseren welke voorwaarden tot invrijheidstelling niet werden nageleefd (Cass., 29 november 1977, *Arr. Cass.*, 1978, 364).

Vechtpartijen, dronkenschap, onaanpasbaarheid in de maatschappij, werkloosheid, misbruik van psychotropische middelen zijn geen redenen die ipso facto de wederopneming wettigen indien onder de voorwaarden tot invrijheidstelling niet werd vermeld dat de betrokkene zich diende te onthouden van handtastelijkheden, drankmisbruik, druggebruik e.d.

3. Pleegt nu de op proef in vrijheid gestelde geïnterneerde tijdens de proeftijd nieuwe misdrijven zonder evenwel de opgelegde voorwaarden te schenden, dan zal het parket eventueel een nieuwe interneringsmaatregel moeten vorderen tot bescherming van de maatschappij.

A. Vandeplass

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 3 MEI 1979

Voorzitter : de h. Versée

Raadsheer-rapporteur : de h. Closon

Advocaat-generaal : de h. Krings

Echtscheiding — Op grond van bepaalde feiten — Tegen eis nog hangende na overschrijving van de op hoofdeis toegestane echtscheiding — Vorderingen tot wijziging van de onderhoudsbijdragen voor de gemeenschappelijke kinderen — Vrederechter en jeugdrechtbank onbevoegd.

Wanneer een eis tot echtscheiding nog hangende is na de ontbinding van het huwelijk, zijn noch de vrederechter, ingevolge artikel 591, 7°, Ger. W. noch de jeugdrechtbank ingevolge artikel 302, derde lid, B.W. bevoegd om uitspraak te doen over de eis tot wijziging van de bijdrage van de partijen in het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen.

Procureur-generaal bij het Hof van Beroep
te Bergen in de zaak V. t/ I.

Gelet op het bestreden vonnis, op 5 februari 1979 door de Arrondissementsrechtbank te Doornik gewezen ;

Over het middel afgeleid uit de schending van de artikelen 302 van het Burgerlijk Wetboek en 591, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het vonnis, na te hebben vastgesteld dat de tegenvordering tot echtscheiding nog hangende is, beslist dat de vrederechter bevoegd is om kennis te nemen van een

eis tot wijziging van de bijdrage van de partij I. in de kosten van onderhoud en opvoeding van de gemeenschappelijke kinderen,

terwijl die eis werd ingesteld op 28 november 1977, dus na de datum waarop het vonnis van 23 september 1974, dat de echtscheiding op de hoofdvordering toestaat kracht van gewijsde heeft verkregen en op 9 januari 1975 in de registers van de burgerlijke stand werd overgeschreven ; daaruit volgt dat de Jeugdrechtbank te Doornik bevoegd is om te oordelen over de eis tot wijziging van de aan de kinderen toegekende uitkering, krachtens artikel 302, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek, gewijzigd bij artikel 16 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming ;

Overwegende dat uit het bestreden vonnis blijkt dat een vonnis van 23 september 1974 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Doornik, rechtsprekende over de hoofdvordering tot echtscheiding van Claude V. tegen Daniel I., de echtscheiding heeft toegestaan en dat de ambtenaar van de burgerlijke stand van de stad L. waar het huwelijk had plaatsgevonden deze beslissing op 9 januari 1975 in zijn registers had overgeschreven ; dat er nog geen eindbeslissing is over de tegenvordering van de partij I. ; dat de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, bij beschikking van 24 januari 1975, rechtsprekend in kort geding, krachtens artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek, I. veroordeeld had tot betaling van een uitkering aan de partij V. voor het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen ; dat Claude V. bij verzoekschrift van 28 november 1977, de vrederechter van het kanton Lessines verzocht heeft Daniel I. te veroordelen tot een verhoging van die uitkering ; dat de genoemde vrederechter de zaak ambts-halve heeft verwezen naar de arrondissementsrechtbank ; dat het bestreden vonnis de zaak naar de vrederechter van het kanton Lessines verwijst ;

Overwegende dat naar luid van artikel 591, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek, de vrederechter, ongeacht het bedrag van de eis, kennis neemt van alle geschillen betreffende de uitkeringen tot onderhoud, met uitsluiting evenwel van de geschillen op grond van de artikelen 340, b, 762 en 763 van het Burgerlijk Wetboek en van die in verband met een rechtsvordering tot echtscheiding of tot scheiding van tafel en bed waarover geen einduitspraak is gewezen bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest ;

Overwegende dat, krachtens artikel 1280, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, tijdens een procedure tot echtscheiding de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg, rechtsprekend in kort geding, kennis neemt, in iedere stand van het geding, van de voorlopige maatregelen die betrekking hebben op de persoon, op het levensonderhoud en op de goederen, zowel van de partijen als van de kinderen ;

Overwegende dat wanneer, zoals ten deze, voor de feitenrechter twee wederzijdse eisen tot echtscheiding aanhangig werden gemaakt en het beschikkende gedeelte van het eindvonnis of -arrest op een van deze eisen die de echtscheiding toestaat, overgeschreven werd in de registers van de burgerlijke stand, terwijl de andere eis nog steeds hangende is, laatstgenoemde eis, hoewel hij niet meer de verbreking van de huwelijksband beoogt, aangezien deze definitief werd verkregen, niettemin wil doen vaststellen dat de tekortkomingen van de verwerende partij op die eis eveneens tot echtscheiding moesten leiden met de daaruit voortvloeiende gevolgen ; dat die eis een eis tot echtscheiding blijft in de zin van boek I, titel VI, van het

Burgerlijk Wetboek en van het vierde deel, boek IV, hoofdstuk XI, van het Gerechtelijk Wetboek ;

Overwegende dat zolang geen einduitspraak werd geveld over die eis tot echtscheiding bij een in kracht van gewijsde gegaan vonnis of arrest, de eis van een van de partijen tot vaststelling van de verplichtingen van de andere partij betreffende het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen noodzakelijk een voorlopige eis is die samengaat met de genoemde eis tot echtscheiding die de beslissingen nopens de persoon en de goederen van die kinderen en de bijdragen van de vader en de moeder in hun onderhoud kan beïnvloeden ;

Overwegende dat de aldus bevolen voorlopige maatregelen pas definitief worden, in de zin van artikel 302 van het Burgerlijk Wetboek, zoals die bepaling werd vastgelegd bij artikel 16 van de wet van 8 april 1965 betreffende de jeugdbescherming, wanneer een in kracht van gewijsde gegane beslissing uitspraak heeft gedaan over de beide eisen tot echtscheiding ;

Dat, hoewel de voorzitter van de rechtbank van eerste aanleg niet meer bevoegd is om voorlopige maatregelen te bevelen die steunen op de wederzijdse verplichting tot hulp van de echtgenoten tijdens het huwelijk, wanneer de huwelijksband is verbroken door de overschrijving van de beslissing op een van de eisen, hij, krachtens artikel 1280 van het Gerechtelijk Wetboek, bevoegd blijft om kennis te nemen van de voorlopige maatregelen die eventueel nodig zijn wegens de eis tot echtscheiding die blijft bestaan, met name de maatregelen betreffende de persoon, de goederen en het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen ;

Dat, bijgevolg, wanneer zoals ten deze, een eis tot echtscheiding nog hangende is na de ontbinding van het huwelijk, noch de vrederechter, ingevolge artikel 591, 7°, van het Gerechtelijk Wetboek, noch de jeugdrechtbank, ingevolge artikel 302, derde lid, van het Burgerlijk Wetboek, bevoegd zijn om uitspraak te doen over de eis tot wijziging van de bijdrage van de partijen in het onderhoud van de gemeenschappelijke kinderen ;

Overwegende dat het middel gegrond is in zoverre het de beslissing bekritiseert die de zaak naar de vrederechter heeft verwezen ; dat het evenwel naar recht faalt in zoverre het de verwijzing van de zaak naar de jeugdrechtbank vraagt ;

Dat de zaak krachtens artikel 660, eerste lid, van het Gerechtelijk Wetboek, naar de bevoegde rechter moet worden verwezen ;

Om die redenen,

Vernietigt het bestreden vonnis ;

Beveelt dat van dit arrest melding zal worden gemaakt op de kant van de vernietigde beslissing ;

Houdt de kosten aan en zegt dat de feitenrechter erover zal beslissen ;

Verwijst de zaak naar de voorzitter van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Doornik, zitting houdend in kort geding.

NOOT—Cass., 5 januari 1978, *R.W.*, 1978-79, 897, met noot van MARIJKE BAX, «Voorlopige maatregelen na de ontbinding van het huwelijk, als nog een vordering tot echtscheiding (hoofd- of tegeneis) hangende is — Bevoegde rechter», vnl. 901, nr. 7 ; JEAN LAENENS, «Overzicht van rechtspraak (1970-1978). De bevoegdheid», *T.P.R.*, 1979, 274, nr. 42.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 20 JUNI 1979

Voorzitter-rapporteur : de h. De Vreese
Eerste advocaat-generaal : de h. Charles
Advocaten : mrs. De Bruyn en Bützler

Rechtsvordering — Toelaatbaarheid — Ontvankelijkheid — Pachtzaken — Oproeping ter minnelijke schikking.

Uit de parlementaire voorbereiding van art. 1345 Ger. W. blijkt niet dat de wetgever, door de woorden «geen vordering inzake pacht is ontvankelijk» (art. 19, § 2, van de wet van 7 juli 1951) te vervangen door de woorden «inzake pacht wordt geen enkele rechtsvordering toegelaten», aan de «toelaatbaarheid» van de rechtsvordering een andere betekenis heeft willen geven dan de ontvankelijkheid ervan.

Een oproeping ter minnelijke schikking, gedaan na de dagvaarding tot geldigverklaring, al dan niet na schrapping van de vordering, kan bedoeld verval niet beletten, tenzij de schrapping, oproeping ter minnelijke schikking en nieuwe vordering tot geldigverklaring gebeuren vóór het einde van de op straffe van verval bepaalde termijn van drie maanden na de opzegging.

De B. t/ Van I.

Gelet op het bestreden arrest, op 4 april 1978 door het Hof van Beroep te Antwerpen gewezen ;

Over het eerste middel, afgeleid uit de schending van de artikelen 1382, 1383, 2244, 2246, 2247 van het Burgerlijk Wetboek, 12.4, vervat in artikel I van de wet van 4 november 1969, die de afdeling III «Regels betreffende de pacht in het bijzonder» vormt van hoofdstuk II van titel VIII van het boek III van het Burgerlijk Wetboek, 52 en 1345 van het Gerechtelijk Wetboek,

doordat het arrest, hoewel het aanneemt dat eiser namens verweerder de pachters tot geldigverklaring van de opzegging heeft gedagvaard op 16 augustus 1973, nochtans bij eiser een fout in noodzakelijk oorzakelijk verband met het mislopen van de procedure van opzegging aanhoudt en dientengevolge de vordering van verweerder principieel gegrond verklaart op grond dat : eiser, door de letterlijke aanhaling van artikel 1775, 4e lid, van het Burgerlijk Wetboek in de opzegging, verweerder heeft misleid ; dat volgens de in dit exploit aangehaalde wettekst verweerder een termijn van drie maanden na de datum van de opzegging moest laten voorbijgaan en dat hij, door dit te doen, gelijktijdig de kans verbeurde om de pachter nog tijdig ter minnelijke schikking te doen oproepen alvorens, volgens de van kracht zijnde wetgeving, tot geldigverklaring van de opzegging te dagvaarden,

terwijl de vordering tot geldigverklaring van de opzegging bij dagvaarding van 16 augustus 1973, werd ingeleid binnen drie maanden na de opzegging en derhalve de verjaring van de vordering heeft gestuit of, meer bepaald, het verval verhinderd heeft dat door artikel 12.4 van de wet van 4 november 1969 is bepaald ; deze dagvaarding, hoewel zij niet voorafgegaan werd door een oproeping van de pachters ter minnelijke schikking, niet nietig was en haar stuitend karakter niet had verloren of, in elk geval, niet kon verliezen, nu de stuiting van de verjaring zich van de ene

vordering tot de andere uitstrekt wanneer de ene virtueel in de andere begrepen is ; verweerder bijgevolg zijn vordering tot geldigverklaring van de opzegging, niettegenstaande de verwerping ervan en het verstrijken van de bovenvermelde vervalt termijn van drie maanden, had kunnen hernieuwen ; hij, hoe dan ook, na de dagvaarding van 16 augustus 1973, maar vóór het sluiten van de aanleg, de pachters ter minnelijke schikking had kunnen oproepen of mogelijk ook de schrapping van zijn vordering had kunnen aanvragen om daarna, nu de schrapping van een zaak de aanleg niet doet vervallen en het stuitend effect van de inleidende dagvaarding derhalve laat voortbestaan, de pachters ter minnelijke schikking te doen oproepen,

en terwijl bijgevolg, door te stellen dat eiser, ten gevolge van de foutieve verwijzing, in de opzegging, naar het opgeheven artikel 1775, vierde lid, van het Burgerlijk Wetboek, verweerder de kans zou hebben doen verliezen nog tijdig de pachters ter minnelijke schikking op te roepen en door te beslissen dat deze vergissing de oorzaak zou zijn van het mislopen van de procedure tot geldigverklaring van de opzegging, het arrest het stuitend effect van de dagvaarding van 16 augustus 1973 tot geldigverklaring van de opzegging miskent (schending van de artikelen 2244, 2246 en 2247 van het Burgerlijk Wetboek), alsmede de mogelijkheid miskent die verweerder, ondanks de vergissing die eiser had begaan, nog had om de pachters ter minnelijke schikking op te roepen in de loop van de aanleg die werd ingeleid door de dagvaarding van 16 augustus 1973 of zelfs na deze aanleg (schending van de artikelen 12.4 van de wet van 4 november 1969, 52, 1345 van het Gerechtelijk Wetboek; 1382, 1383 en 2244 van het Burgerlijk Wetboek) :

Overwegende dat het arrest oordeelt dat eiser verweerder heeft misleid door, in de akte van opzegging van de bestaande pacht die hij, als door verweerder daartoe aangezochte gerechtsdeurwaarder, aan de pachters liet betekenen, verkeerdelijk het opgeheven artikel 1775, vierde lid, van het Burgerlijk Wetboek aan te halen, luidens hetwelk de pachter tegen de opzegging verzet kan doen binnen drie maanden na de kennisgeving, in plaats van artikel 12.4, vervat in artikel I van de wet van 4 november 1969 aan te halen, luidens hetwelk de opzegging, waarin de pachter niet schriftelijk heeft berust, vervalt indien de verpachter niet binnen drie maanden na de opzegging om de geldigverklaring ervan heeft verzocht ;

Overwegende dat het arrest oordeelt dat het noodzakelijk verband tussen deze fout en de schade vaststaat, aangezien verweerder, luidens de in de akte van opzegging aangehaalde wettekst, een termijn van drie maanden moest laten voorbijgaan, en hij, door dit te doen, gelijktijdig de kans verbeurde om de pachters nog tijdig (dit is eveneens binnen drie maanden) ter minnelijke schikking op te roepen alvorens, overeenkomstig de van kracht zijnde wetgeving, tot geldigverklaring van de opzegging te dagvaarden ;

Overwegende dat verweerders vordering tot geldigverklaring van de opzegging door de vrederechter niet ontvankelijk werd verklaard bij gebrek van voorafgaande oproeping tot verzoening ;

Overwegende dat artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek bepaalt dat inzake pacht geen enkele rechtsvordering

wordt toegelaten indien de eiser niet tevoren aan de rechter een schriftelijk of mondeling verzoek heeft gedaan om de toekomstige verweerder ter minnelijke schikking te doen oproepen ;

Dat artikel 1345 aldus niet bepaalt dat geen enkele «eis» inzake pacht — en dus geen enkele geldigverklaring van opzegging — wordt «toegestaan», maar dat geen enkele «rechtsvordering» inzake pacht — en dus geen enkele rechtsvordering strekkende tot geldigverklaring van de opzegging — wordt «toegelaten» indien de eiser niet «tevoren» een verzoek tot de rechter heeft gericht om de «toekomstige» verweerder ter minnelijke schikking te doen «oproepen» ;

Overwegende dat artikel 1345 van het Gerechtelijk Wetboek de bepaling van artikel 19, § 2, van de wet van 7 juli 1951 vervangt ; dat uit de parlementaire voorbereiding van artikel 1345 niet blijkt dat de wetgever, door de woorden «geen vordering inzake pacht is ontvankelijk» (artikel 19, § 2) te vervangen door de woorden «inzake pacht wordt geen enkele rechtsvordering toegelaten», aan de «toelaatbaarheid» van de rechtsvordering een andere betekenis heeft willen geven dan de ontvankelijkheid ervan ;

Overwegende dat de vordering tot geldigverklaring van de opzegging — overigens blijkens het arrest ingesteld op de laatste dag van de daartoe bepaalde termijn — of haar beweerd «stuitend karakter», het door voormeld artikel 12.4 bepaalde verval niet kon verhinderen, terwijl een «vernieuwing» van de vordering tot geldigverklaring, na het verstrijken van de termijn van drie maanden, ingevolge voormelde vervaltbepaling, uitgesloten was ;

Overwegende dat, nu voormeld artikel 1345 bepaalt dat inzake pacht geen enkele rechtsvordering wordt toegelaten indien de eiser niet tevoren aan de rechter een schriftelijk of mondeling verzoek heeft gedaan om de toekomstige verweerder ter minnelijke schikking te doen oproepen, een oproeping ter minnelijke schikking, gedaan na de dagvaarding tot geldigverklaring, al dan niet na schrapping van de vordering, bedoeld verval evenmin kon beletten, tenzij de schrapping, oproeping ter minnelijke schikking en nieuwe vordering tot geldigverklaring zouden zijn gebeurd vóór het einde van de op straffe van verval bepaalde termijn van drie maanden na de opzegging, wat ten deze niet meer mogelijk was ;

Dat het middel niet kan worden aangenomen ;

(...)

NOOT—In dezelfde zin : M. SEVENS en G. TRAEST, *A.P.R.*, Tw. Pacht, 1978, p. 353 ; JACQUES VAN COMPERNOLLE, «Le Code Judiciaire et la théorie des nullités», *R. Crit. J.B.*, 1977, 620, voetnoot 64 ; PIETER HEURTERRE, «De minnelijke schikking», *Post-universitaire cyclus privaatrechtelijk procesrecht*, p. 20, nr. 28 ; JEAN LAENENS, «De verzoeningstaak van de vrederechter», in *Taak en bevoegdheid van de vrederechter*, 1980, nr. 88 ; anders : ALBERT FETTWEIS en ALPHONSE KOHL, «L'exception dilatoire tirée de l'omission de l'appel en conciliation en matière de bail à ferme», noot onder *Rb. Hoei*, 2 oktober 1974, *J.T.*, 1975, 364 ; ET. GUTT en A.-M. STRANART-THILLY, «Examen de jurisprudence. Droit judiciaire privé», *R. Crit. J.B.*, 1974, 102.

HOF VAN CASSATIE

1e KAMER — 4 OKTOBER 1979

Voorzitter : ridder de Schaetzen

Raadsheer-rapporteur : mevr. Raymond-Decharneux

Advocaat-generaal : de h. Declercq

Advocaten : mrs. Dassesse en Simont

Verzekering — Motorrijtuigen — Eigen recht van de benadeelde — Niet tegenwerpelijke schorsing van dekking van oorspronkelijke verzekering — Tweede verzekering.

Een verzekeraar had de burgerrechtelijke aansprakelijkheid verzekerd van de eigenares van een motorrijtuig, waarmee een ongeval werd veroorzaakt. Op het ogenblik van het ongeval was, wegens niet-betaling van de premie, de dekking geschorst, maar had de occasionele bestuurder die het ongeval veroorzaakte, voor hetzelfde voertuig een groene kaart tot voorlopige dekking gekregen van een andere verzekeraar.

Daar er een verzekering bestond tussen de eigenares en de eerste verzekeraar, en de schorsing van de dekking, omdat ze noch uit een akkoord met de verzekerde noch uit een rechterlijke uitspraak bleek, niet kon worden tegengeworpen aan de benadeelden, konden dezen aanspraak maken op het voordeel van die verzekering.

Het bestaan, ten tijde van het ongeval, van een tweede verzekering die later voor hetzelfde voertuig bij een andere verzekeraar werd gesloten, kan geen afbreuk doen aan de toepassing op de eerste verzekering van de bepalingen van de artt. 6 en 11 van de wet van 11 juli 1956 en kan de voorwaarden niet wijzigen waarvan het eigen recht van de benadeelden tegen de eerste verzekeraar afhankelijk is.

N.V. D. t/ D., Van M., N.V. P. en N.V. R.

Gelet op het bestreden arrest, op 15 maart 1978 door het Hof van Beroep te Luik gewezen ;

I. Over de middelen van niet-ontvankelijkheid ambts-halve door het openbaar ministerie opgeworpen en waarvan overeenkomstig artikel 1097 van het Gerechtelijk Wetboek kennis werd gegeven ;

1) Wat betreft de voorziening tegen Alphonse Van M. :

Overwegende dat verweerder bij het geding door de oorspronkelijke eiseres, hier eerste verweerster, werd betrokken ; dat het arrest, met bevestiging van het beroepen vonnis, dat geschil heeft gesplitst van de andere aan de feitenrechter voorgelegde vorderingen ;

Dat er voor de feitenrechter geen geding aanhangig was tussen eiseres en verweerder en dat geen enkele veroordeling ten gunste van laatstgenoemde en ten laste van eerstgenoemde werd uitgesproken ;

Dat de voorziening niet ontvankelijk is ;

2) Wat betreft de voorziening tegen de naamloze vennootschap R. :

Overwegende dat er voor de feitenrechter geen geding aanhangig was tussen eiseres en die verweerster, die beiden verweersters waren in de door de verweersters D. en naamloze vennootschap P. ingestelde vorderingen en dat geen enkele veroordeling ten gunste van verweerder en ten laste van eiseres werd uitgesproken ;

Dat de voorziening niet ontvankelijk is ;

II. Op de voorzieningen tegen de verweersters D. en de naamloze vennootschap P. :

Over het middel afgeleid uit de schending van artikelen 2, 3, 6, 11 van de wet van 1 juli 1956 betreffende de verplichte aansprakelijkheidsverzekering inzake motorrijtuigen en 12 van de wet van 11 juni 1874 op de verzekeringen in het algemeen,

doordat, om de vorderingen aan te nemen ingesteld door D. en P. tegen eiseres als verplichte verzekeraar van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van C., eigenares van het voertuig dat het ongeval heeft veroorzaakt, waarvoor een schadevergoeding werd geëist, terwijl de polis die het voertuig dekte, echter geschorst was vóór de dag van het ongeval wegens niet-betaling van de verschuldigde premies en, na vastgesteld te hebben dat Van M. voor hetzelfde voertuig, vóór het ongeval, een groene kaart van de N.V. R. had gekregen tot voorlopige dekking, het arrest beslist, op grond van de artikelen 6, eerste lid, en 11, eerste lid, van de wet van 11 juli 1956 volgens welke de schorsing van de gevolgen van de verzekeringsovereenkomst wegens niet-betaling van de premies aan de derden-getroffenen niet mag worden tegengeworpen, dat het hier een cumulatie van verzekeringen betreft en dat met toepassing van artikel 12 van de wet van 11 juni 1874 op de verzekeringen, eiseres de gevolgen moet dragen van het schadegeval dat door haar verzekerde Van M. als toegelaten bestuurder werd veroorzaakt,

terwijl, de aanwijzing van de verplichte verzekeraar van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid waartegen de in een ongeval benadeelde personen de rechtstreekse rechtsvordering mogen instellen die hen bij de wet van 1 juli 1956 werd toegekend, wanneer een zelfde voertuig gedekt is door twee achtereenvolgende verzekeringen, moet gebeuren met inachtneming van de beginselen van de landverzekeringen in het algemeen en inzonderheid de wet van 11 juni 1874, waarvan artikel 12, betreffende de cumulatie van verzekeringen, veronderstelt dat de twee polissen met hetzelfde voorwerp terzelfder tijd van kracht zijn ; die bepaling niet toepasselijk is wanneer een van beide overeenkomsten, zoals ten deze die van eiseres, geschorst is, en het arrest niet kon beslissen, zonder die bepaling en de in het middel bedoelde artikelen van de wet van 1 juli 1956 te schenden, dat de gevolgen van de schorsing van de overeenkomst van eiseres teniet werden gedaan omdat de excepties niet konden worden tegengeworpen, zodat zij dat schadegeval moest dragen, maar dat het vooreerst in de rechtsverhoudingen tussen de verzekeraar en de verzekerde had moeten nagaan welke polis op het ogenblik van het schadegeval van kracht was en het pas daarna de rechtstreekse vorderingen van de slachtoffers had mogen laten werken, hetgeen leidde tot verwerping van de tegen eiseres gerichte rechtsvorderingen en tot aanneming van de vorderingen tegen de N.V. R. (schending van alle in het middel vermelde wetsbepalingen) :

Overwegende dat uit de vermeldingen van het arrest volgt dat, ten tijde van het ongeval, tussen juffrouw C., die eigenares van het verzekerde voertuig was gebleven, en eiseres een verzekeringsovereenkomst van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen bestond die onderworpen was aan de wet van 1 juli 1956 ; dat nochtans de door die verzekering verleende dekking en niet de verzekeringspolis zelf, als vermeld in het middel, vóór

de datum van genoemd ongeval door eiseres wegens niet-betaling van de premies werd geschorst ;

Overwegende dat het eigen recht tegen de verzekeraar, ten voordele van de benadeelde, ingevoerd bij artikel 6 van de wet van 1 juli 1956, afhankelijk is van het bestaan van een verzekering ten tijde van het ongeval, doch dat de verzekeraar, zolang artikel 13 van deze wet niet van kracht is geworden, aan de benadeelde die een rechtstreekse vordering instelt, de aan het ongeval voorafgaande ontbinding of schorsing van de overeenkomst slechts kan tegenwerpen, indien deze ontbinding of schorsing hetzij uit een akkoord met de verzekerde, hetzij uit een rechterlijke beslissing blijkt ;

Overwegende dat, bij de uitspraak over de rechtstreekse vordering van de eerste en de derde verweerster tegen eiseres, verzekeraar van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid van juffrouw C., tot vergoeding van de door hen ten gevolge van het ongeval geleden schade, het arrest, dat het bestaan vaststelt van een verzekering tussen die twee partijen en het feit dat de schorsing van de dekking wegens niet-betaling van de premie, welke schorsing noch uit een akkoord met de verzekerde noch uit een rechterlijke beslissing bleek, aan de benadeelden niet kan worden tegengeworpen, wettelijk oordeelt dat de beide verweersters aanspraak konden maken op het voordeel van de genoemde verzekering ;

Dat het bestaan, ten tijde van het ongeval, van een tweede verzekeringspolis die later voor hetzelfde voertuig bij de vierde verweerster werd gesloten, geen afbreuk kan doen aan de toepassing op de eerste verzekering van de bepalingen van de artikelen 6 en 11 van de wet van 11 juli 1956 en de voorwaarden niet kan wijzigen waarvan het eigen recht van de benadeelden tegen de verzekeraar afhankelijk is ;

Overwegende dat het arrest aldus door anderzijds op grond van artikel 12 van de wet van 11 juni 1874, dat toepasselijk is op de verzekering van de burgerrechtelijke aansprakelijkheid inzake motorrijtuigen, te beslissen, in verband met de cumulatie van verzekeringen die het vaststelt, dat eiseres krachtens de eerste verzekering, de schade van de eerste en de derde verweersters moet dragen, geen van de in het middel bedoelde wettelijke bepalingen schendt en zijn beschikkende gedeelte wettelijk verantwoordt ;

Dat het middel naar recht faalt ;

Om die redenen,

Verwerpt de voorziening ;

Veroordeelt eiseres in de kosten.

HOF VAN BEROEP TE BRUSSEL

3e KAMER — 29 JUNI 1979

Voorzitter : de h. Poupart

Raadsheren : de h. Kebers en mevr. Declerck

Advocaten : mrs. Lamon en Leysen

Huwelijksvermogensstelsels — Gemeenschap van aanwinsten — Eigendom van een goed — Wordt bewezen door de

bepalingen die op het stelsel van de echtgenoten toepasselijk zijn en volgens de vermeldingen van de authentieke aankoopakten.

Een tijdens het huwelijk aangekocht onroerend goed behoort in principe tot de gemeenschap van aanwinsten die tussen deze echtgenoten bestaat, op grond van de bepalingen van hun huwelijksvermogensstelsel en van de vermeldingen van de authentieke aankoop- en hypotheekakten. De oorsprong van de som waarmee het goed wordt aangekocht is hiervoor niet determinerend.

Een eerdere onderhandse, niet overgeschreven aankoopakte, waarbij het onroerend goed door de ouders van de echtgenote werd aangekocht, kan de man niet worden tegenworpen ; hij is ten aanzien van die overeenkomst een derde te goeder trouw.

V. V. t/ S.

Gezien het eensluidend afschrift van het vonnis van 24 oktober 1978 van de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel (...)

Overwegende dat partijen in het huwelijk zijn getreden op 3 oktober 1970, onder het stelsel van de scheiding van goederen met gemeenschap van aanwinsten, volgens huwelijkscontract verleden voor notaris Huylebroeck, op 1 oktober 1970 ;

Dat de Rechtbank van Eerste Aanleg te Brussel bij vonnis van 14 oktober 1974 de echtscheiding heeft toegestaan ; dat deze beslissing overgeschreven werd in de registers van de burgerlijke stand van de gemeente Anderlecht, op 13 januari 1975 ;

Overwegende dat de oorspronkelijke vordering strekt tot de vereffening en verdeling van de ontbonden huwelijks-goederengemeenschap ;

Dat er betwisting is ontstaan over het al dan niet aanvaarden dat het appartement gelegen te Sint-Jans-Molenbeek (...) tot de gemeenschap van aanwinsten behoorde en, diensgevolge, in de gevorderde vereffening diende aangegeven te worden ;

1. Over de toelaatbaarheid van het hoger beroep :

Overwegende dat B. S. de ontvankelijkheid van het bewijs betwist om reden dat de beroepsakte de opgave der grieven van appellante moest vermelden op straffe van nietigheid ;

Dat hij inderdaad de mening toegedaan is dat de bestreden beslissing geen eindvonnis is vermits het geschil tussen partijen eventueel opnieuw aanhangig kan worden gemaakt voor de rechtbank door de neerlegging ter griffie van de uitgifte van het proces-verbaal van beweringen en zwaarigheden ;

Dat de staat van vereffening, in elk geval, nog dient gehomologeerd te worden ;

Overwegende dat een beslissing een eindvonnis uitmaakt in zover daarmee de rechtsmacht van de rechter over een geschilpunt uitgeput is, behoudens de rechtsmiddelen bij de wet bepaald ;

Dat, ter zake, de eerste rechter heeft geoordeeld «voor recht» dat het kwestieus onroerend goed tot de ontbonden huwelijksgemeenschap behoorde en dat het, als dusdanig, diende opgenomen te worden in de vereffening- en verdelingswerkzaamheden ;

Dat dergelijke beslissing niet kan beschouwd worden als een tussenvonnis die de toestand van partijen slechts voorlopig regelt zonder de grond van de zaak te raken ;

Overwegende dat geïntimeerde niet gerechtigd is appellante de nalatigheid te verwijten waarmee zij haar grieven uiteengezet heeft of de dilatoire middelen die zij zou hebben gebruikt aangezien hij niet is verschenen op de terechtzitting waarop de zaak voor uitspraak werd vastgesteld ;

Dat B. S. daarenboven niet bewijst dat de aangeklaagde handelwijze van de tegenpartij zijn belangen heeft geschaad ;

Overwegende dat het hoger beroep regelmatig naar vorm en termijn ontvankelijk is ;

2. Ten gronde :

Overwegende dat het toebehoort aan de echtgenoot die aanspraak maakt op de eigendom van een gedurende het samenleven verkregen goed, het bewijs van zijn stelling te leveren volgens de voorschriften van het gemene recht ;

Dat de determinering van het eigen of gemeen karakter van dergelijk goed, in hoofde van één der echtgenoten, aan de wil van de verkrijger ontsnapt en, in principe, dient bepaald te worden naar gelang van de modaliteiten van het huwelijksvermogensstelsel of de vermeldingen van de authentieke aankoopakte ;

Overwegende dat niet betwist wordt dat het appartement gelegen op de tweede verdieping van de residentie (...) te Sint-Jans-Molenbeek, het voorwerp heeft uitgemaakt van een «verkoopscompromis» van 28 juli 1970, getekend door de ouders van C. V. V. ;

Dat de echtgenoten V. V.-C. later de globale koopprijs van 1.155.000,-fr. hebben betaald ;

Dat dit «compromis» nochtans niet tegenstelbaar is aan derde personen ter goede trouw, bij gebreke aan overschrijving van de authentieke akte die deze verkoop zou opgenomen hebben ; dat geïntimeerde t.o.v. dit document een derde persoon ter goede trouw is ;

Overwegende dat de aankoop door B. S. volkomen regelmatig gebeurde ; dat de notariële akte van 26 oktober 1970, overgeschreven op 17 oktober 1970 op het 5e kanton der grondpanden, uitdrukkelijk vermeldt dat de N.V. I. het onroerend goed verkoopt aan B. S. «verklarende deze aankoop te doen voor de gemeenschap van aanwinsten bestaande tussen hem en zijn echtgenote C. V...»

Overwegende dat de consoorten S.-V.V., handelend in hun hoedanigheid van mede-eigenaars, een hypothecaire lening van 514.465 fr. hebben aangegaan bij authentieke akte van 26 mei 1971 ;

Dat B. S. thans deze lening terugbetaalt ;

Overwegende dat appellante beweert dat haar ouders voornemens waren haar een schenking te doen tot persoonlijk en uitsluitend voordeel, gelet op haar toekomstig huwelijk ;

Dat nergens uit blijkt dat de ouders van C. V., die in de notariële akte niet tussengekomen zijn, ooit het inzicht hebben gehad het appartement persoonlijk aan hun dochter te schenken ; dat, ter zake, de oorsprong van de som waarmee het goed werd aangekocht niet determinerend is ;

Dat het appartement waarvan, in het kader van de huidige rechtsvordering, de openbare verkoop wordt geëist, als gemeenschappelijk goed dient beschouwd te worden op grond van de bepalingen van het huwelijks-

vermogensstelsel waaronder de partijen gehuwd waren, alsmede van de vermeldingen van de authentieke aankopen hypotheekakten ; dat, dientengevolge, het onroerend goed van de ontbonden gemeenschap deel uitmaakt ;

Om die redenen,

Het Hof,

Ontvangt het hoger beroep ; Bevestigt het bestreden vonnis ; Verwijst appellante in de kosten van het hoger beroep.

HOF VAN BEROEP TE GENT

3e KAMER - 14 JUNI 1979

Voorzitter : de h. De Prêter

Raadsheren : de hh. Carsau (rapporteur) en Devos

Advocaat-generaal : de h. D'Haenens

Advocaat : mr. Müller

Rechtvaardiging en verschoning — Stempeling van ingevoerd zilversmidwerk — Ontbreken van merkhandtekening — Onjuiste aanduiding van zilverlaag — Overmacht.

Wanneer de buitenlandse fabrikant van door beklagde te koop aangeboden bestekken uit verzilverd metaal verzuimd heeft er zijn merkhandtekening op te plaatsen en er als aanduiding van het aantal gram fijn zilver waarmee ze bekleed zijn, het cijfer 90 op heeft aangebracht al bedraagt het aantal slechts 65, maakt een en ander voor beklagde, die daaraan niets kan veranderen, een geval van overmacht uit.

De W.

Telastlegging

A) Met overtreding van art. 10 K.B. nr. 80 van 28.11.1939, gewijzigd bij besluit 28.2.1947 art. 7, B.R. 13.7.1948 gew. B.R. 20.10.1949, als fabrikant, invoerder van of handelaar in zilversmeedwerk uit verzilverd metaal deze voorwerpen te koop hebben aangeboden zonder te voldoen aan de beschikkingen ter zake, zonder dat de merkhandtekening tonvormig is en het symbool in reliëf uitkomt op het vlak als stempelmerk ;

B) Met overtreding van art. 10 K.B. nr. 80 van 28.11.1939 gew. bij B.W. 28.2.1947, goudsmidwerken uit verzilverd metaal te koop aangeboden te hebben welke niet voldoen aan de bepalingen van het besluit nl. deze werken moeten twee stempelmerken dragen, op de ene komt het merkhandteken van de fabrikant zoals voorzien bij art. 1, op het andere een cijfer waarbij het aantal grammen fijn zilver aangeduid wordt, waarmee het werk bekleed werd ; van de gewoonlijk bij het dozijn verkochte werken, werden bij K.B. vastgesteld welke categorieën dezer werken met aanduiding van het aantal gram zilver waarmee het ganse dozijn bekleed werd, moeten worden gemerkt. Een afwijking van de meer dan toegestane 5 t.h. wat betreft het gewicht van de laag fijn zilver werd vastgesteld.

De beide feiten A en B zijn in hun materialiteit bewezen. De beklagden bekennen zelfs de feiten. Ze roepen echter terecht overmacht in.

Wat de telastlegging A betreft

Uit de uitleg die de beklagden verstrekken, gestaafd door de stukken van het dossier en het stuk bij de conclusies neergelegd, blijkt op voldoende wijze dat het niet aanbrengen van de stempelmerk-handtekening niet aan de beklagden zelf te wijten is, maar wel aan het in gebreke blijven van de Duitse fabrikant, voor wie het eveneens commercieel onmogelijk geworden is de stempelhandtekening op de te leveren bestekken aan te brengen.

Wat de telastlegging B betreft

Het cijfer 90 duidt erop dat er 90 gram fijn zilver op een bestek aangebracht is. Nu in de laatste jaren de bestekken in lengte verminderd zijn, wat een algemeen verschijnsel is, en bijgevolg de te verzilveren oppervlakte verkleind is, komt op die kleinere bestekken 65 gram fijn zilver overeen met 90 gram op de bestekken van vroeger. Het in deze zaak bevonden gewicht is 64,9 gram en de wet laat een afwijking van 5 % toe. De fabrikant blijft het cijfer 90, voorafgegaan van zijn naam (Wilkens 90) op de bestekken aanbrengen omdat het voor het cliënteel een symbolische waarborg van kwaliteit betekent. De beklagden kunnen daar niets aan veranderen.

Ten opzichte van beide telastleggingen is er bij de beklagden geen bedoeling om de wet te overtreden aanwezig, bovendien bevinden ze zich in een geval van overmacht, dat op grond van artikel 71 van het Strafwetboek de strafbaarheid wegneemt.

NOOT—1. De feiten : In het juni-julinummer 1976 van UFIDEC verscheen onder de titel «Un test peu courant — Les métaux précieux» een artikel m.b.t. de resultaten van een enquête over dertien soorten zilvermidwerk in verzilverd metaal. Over het algemeen wezen deze resultaten op een verregaande «slordigheid» wat de naleving der ter zake vigerende wetsbepalingen betreft. Klacht werd ingediend tegen de «zwaarste» overtreders. Een dezer dossiers gaf aanleiding tot rechtsvervolgingen voor de Correctionele Rechtbank te Dendermonde. Bij vonnis van 12 oktober 1977 werden de beklagden veroordeeld. Op hoger beroep ingesteld door de veroordeelden, velde het Hof van Beroep te Gent op 14 juni 1979 het hierboven gepubliceerde arrest : de betrokkenen werden zonder kosten van de rechtsvervolgung ontslagen, eenvoudiger uitgedrukt : zij werden vrijgesproken (Tegen dit arrest werd geen cassatieberoep ingesteld.)

2. Welke wetsbepalingen kwamen hier ter sprake ? Het arrest geeft ons het antwoord. Het gaat om het K.B. nr. 80 van 28 november 1939 gewijzigd bij besluitwet van 28 februari 1947 — het hof had eraan moeten toevoegen bekrachtigd bij wet van 16 juni 1947 —, ten uitvoerlegging bij besluit van de Regent van 13 juli 1948 gewijzigd bij besluit van de Regent van 20 oktober 1949.

Ik kan mij best indenken dat de rechtspracticus met dit alles nog niet veel verder komt. Wat zal hij raadplegen ? Het losbladig Wetboek van Koophandel uitgegeven door prof. Ronse vermeldt de hierboven geciteerde wetteksten niet. Het losbladig Strafwetboek uitgegeven door prof. J. Matthijs en Th. Versée leidt tot dezelfde conclusie. Het Wetboek «Economisch en Financieel Recht» uitgegeven

door prof. Van Gerven vermeldt de aangehaalde teksten in de afdeling K. Munt en Edele Metalen. Les Codes Belges (Ed. Bruylant) publiceren in het deel III (Matières administratives et de Droit Public — waarom daar ?) op bl. 577 het K.B. nr. 80 van 28 november 1939 maar laten de uitvoeringsbesluiten onvermeld. Larcier geeft de volledige tekst, eveneens het deel V, Droit Public et Administratif, 588 e.v.

3. Wat bepaalt deze wetgeving m.b.t. zilvermidwerk uit verzilverd metaal ? Naar luid van art. 10 van het K.B. nr. 80 moet zodanig werk (men spreekt ten onrechte van goudsmidwerken) twee stempelmerken dragen.

Op het ene komt de merkhandtekening van de fabrikant voor, zoals bepaald bij art. 1, op het andere een cijfer dat het aantal grammen fijn zilver aanduidt waarmee het werk bekleed werd. Evenwel, voor de gewoonlijk bij het dozijn verkochte werken zullen koninklijke besluiten vaststellen welke categorieën dezer werken met aanduiding van het aantal gram zilver waarmee het hele dozijn bekleed werd, moeten worden gemerkt.

Een afwijking van 5 t.h. wordt toegelaten wat betreft het gewicht van de laag fijn zilver.

De soorten zilvermidwerk uit verzilverd metaal waarvoor de aanduiding van de neergelegde zilverlaag het dozijn stuks betreft, worden opgesomd in art. 16 van het besluit van de Regent van 13 juli 1948. Wij treffen hier o.m. aan de eetcouverts, d.w.z. vork en lepel. Het dozijn duidt in dit geval op 24 stuks.

4. Om te kunnen bepalen dat de aangeduide verzilveringslaag met de werkelijkheid correspondeert dient men — in het geval van de eetcouverts — de vier en twintig stuks waarvoor de gewichtsaanduiding geldt, aan een analyse te onderwerpen.

Men kan inderdaad uit de analyse van één stuk op vier en twintig geen zinnige conclusies trekken. Aangevoerd zal worden : wat te kort is bv. op een lepel zal U aan «surplus» vinden op de 23 andere stuks. En deze stelling is niet zo maar een pleiterstruikje. Zij steunt op een «scheikundige realiteit». Inderdaad de verzilvering gebeurt in een electrolysebad en hoe geperfectioneerd dit procédé ook moge zijn, het is technisch onmogelijk ervoor te zorgen dat de zilverneerslag op elk der in het bad ondergedompelde werken dezelfde zal zijn.

De wet bepaalt wel een afwijking nl. 5 % ; deze afwijking geldt evenwel in het gegeven voorbeeld voor de zilverlaag neergelegd op de 24 stuks. Deze tolerantie is dus per werk uiterst gering. In het hier besproken geval werd een verzilveringslaag van 90 g voor 24 stuks opgegeven ; dat betekent circa 3,75 g zilver per lepel of vork. De toegelaten afwijking, zijnde 5 % op 3,75 g wordt dus 0.182 g.

Geen enkele fabrikant ter wereld kan deze waarborg per stuk aan, per dozijn (zijnde 24 stuks) kan hij het wel.

5. Er werd dus in de hier besproken zaak een fout bedreven door aan de Commissaris der Munt, overeenkomstig de artt. 4 en 10, laatste lid, van het K.B. nr. 80 verwijzend naar art. 5 van de wet van 5 juni 1868, slechts één couvert ter analyse voor te leggen.

Het Hof van Beroep te Gent had hier dus stof te over om een vrijspraak te rechtvaardigen. Het hof heeft dat helaas niet gedaan en via een m.i. al te brede interpretatie van het begrip overmacht (art. 71 Sw.) gevolg gegeven aan twee argumenten die niet steekhoudend zijn en waarvan het aanvaarden twee wetsovertredingen heeft goedgepraat.

6. *Argument 1.* Overeenkomstig de artt. 1 en 10 van het K.B. nr. 80 dienen de fabrikanten, invoerders van en/of handelaars, de door hen gemaakte of verkochte werken uit edel metaal, inclusief zilversmidwerk uit verzilverd metaal te waarborgen wat het gehalte van de gebruikte legering of het gewicht van de aangebrachte zilverlaag betreft, door het inprenten van het merk van twee stempels. Een dezer stempels is de merkhandtekening van de fabrikant, invoerder of handelaar; het andere duidt het gebruikte gehalte of de zilverlaag aan. Deze algemene formulering dient gerelativeerd te worden aan de hand van het bepaalde in art. 9 van voornoemd K.B. nr. 80 t.a.v. werk van buitenlands fabrikaat.

Ter zake zijn er twee mogelijkheden:

a. Sommige werken van buitenlands fabrikaat zullen in België toegelaten worden zonder gemerkt te zijn met de in art. bepaalde stempelmerken. Overeenkomstig art. 21 van het besluit van de Regent van 13 juli 1948 geldt deze «vrijstelling voor de werken van buitenlands fabrikaat uit goud, zilver of platina, bekleed met de voor de binnenlandse handel van hun land van herkomst geldende staatscontrolemerken». Zilversmidwerk uit verzilverd metaal komt hiervoor niet in aanmerking omdat nergens ter wereld ter zake een staatscontrolemerk bestaat.

b. De andere werken van buitenlands fabrikaat moeten gemerkt worden door de invoerder. Het is dus de invoerder — in België ingeschreven in het handelsregister (art. 11 K.B. nr. 80) — die zijn merkhandtekening, neergelegd bij het Muntbestuur overeenkomstig art. 1 van het K.B. nr. 80 moet aanbrengen op door hem in België verkocht zilversmidwerk uit verzilverd metaal. Om technische redenen zal zulks vaak gebeuren tijdens het fabricageproces voor zover de belanghebbende invoerder zijn merkhandtekening ter beschikking heeft gesteld van zijn buitenlandse fabrikant. Door deze merkhandtekening wordt de invoerder de persoon die civielrechtelijk en strafrechtelijk verantwoordelijk is voor de gegevens verstrekt door het tweede stempel, zijnde in het hier besproken geval het stempel die het aantal gram fijn zilver neergelegd op het dozijn werken aanduidt. Zo de invoerder goederen van zijn fabrikant ontvangt die niet aan de wettelijke voorschriften beantwoorden en hij om technische redenen de afgewerkte goederen zelf niet kan stempelen dient hij ze terug te sturen. Doet hij het niet dan draagt hij t.a.v. de Belgische wet alle consequenties van zijn wetsovertreding.

7. *Argument 2.* Het is eenvoudig belachelijk te beweren dat door de lengtevermindering van de eetcouverts het niet meer mogelijk zou zijn 90 gram zilver op de 24 stuks te deponeren. Niet alleen is dat een blote bewering die elke ter zake enigszins onderlegde persoon zonder enige moeite kan tegenspreken. Er zijn inderdaad firma's die eetcouverts maken met een 150 g zilverlaag op de 24 stuks en dat zijn dan geen couverts bestemd voor giganten.

In de vakkringen zal men bovendien de bewering aangaande die formaatverkleining der couverts voorgesteld als een algemeen verschijnsel, met een uiterst — en gerechtvaardigd — scepticisme onthalen.

Bovendien zo de betrokken fabrikant inderdaad lepels en vorken van kleiner formaat maakt en hierin een argument wil zoeken om minder zilver op zijn couverts te leggen dan had hij i.p.v. 90 bv. 65 moeten stempelen en dan nog overeenkomstig de Belgische wet, want het gaat toch om goederen verkocht op de Belgische markt, dit cijfer in een recht-

hoekige stempel moeten vermelden (art. 7 besluit van de Regent 13 juli 1948).

8. *Besluit.* Ik zoek tevergeefs naar de overmacht, zelfs in de betekenis van morele, onweerstaanbare dwang, die in deze als rechtvaardigingsgrond werd aanvaard. Duidelijk is evenwel dat de commerciële eerlijkheid geweld wordt aangedaan wanneer men voor couverts waarvan men erkent dat ze met 65 g fijn zilver werden bekleed, toch het stempel 90 (ondervestaan gram) blijft gebruiken omdat het cijfer 90 voor de cliënteel een symbolische waarborg van kwaliteit betekent.

Dit is inderdaad zeer symbolisch.

Prof. P. De Vroede
V.U.B.

HOF VAN BEROEP TE ANTWERPEN

5e KAMER — 14 DECEMBER 1978

Voorzitter: de h. Meers

Raadsheren: de hh. Janssens en van Gelder (rapporteur)

Substituut-procureur-generaal: de h. Vandeplass

Advocaten: mrs. Thiery en Van Lidt de Jeude

Inkomstenbelastingen—Personenbelasting—Belastbaarheid van vergoeding wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid—Art. 26, 2° (oud) W.I.B.

Overeenkomstig art. 26, 2° (oud) W.I.B. zijn de vergoedingen wegens arbeidsongeschiktheid slechts belastbaar wanneer zij het herstel van een bestendige arbeidsongeschiktheid uitmaken. Welke ook de bedoeling van de minister van Financiën of de strekking van de parlementaire bespreking is geweest, dient men, wanneer de tekst van de wet zoals in casu niet voor interpretatie vatbaar is, zich bij die tekst te houden.

D. t/ Belgische Staat

Advies van het openbaar ministerie

Wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid heeft de rekwirant een vergoeding van 699.160 fr. ontvangen. Het Beheer is de mening toegedaan dat deze vergoeding belastbaar is op grond van de artt. 22, 6°, en 30, lid 2, 2°, W.I.B.

Het betreft hier een bezoldigde — de rekwirant is opgenomen in het regime van de bedienden — en de vergoedingen die het herstel van een derving van winsten, baten of bezoldigingen uitmaken zijn derhalve niet krachtens de artt. 22, 6°, en 30, lid 2, 2°, W.I.B. belastbaar, maar uitsluitend krachtens art. 26, 2°, van hetzelfde wetboek (Cass., 22 juli 1969, *Arr. Cass.*, 1969, 1085).

Het Beheer beroept zich op een antwoord van de minister van Financiën in verband met een parlementaire vraag van senator Hardy (*Bull. Belast.*, nr. 489, p. 1703), maar de minister van Financiën is niet bij machte om bij wege van administratieve uitspraken de wettelijke bepalingen te wijzigen.

Uit art. 26, 2°, W.I.B. blijkt duidelijk dat er alleen van blijvende arbeidsongeschiktheid sprake is, welke ook de bedoeling van de minister of de strekking van de parlementaire besprekingen zijn geweest (Cass., 14 december

1964, *Pas.*, 1965, I, 370 ; E. BOURS, «Le nouveau régime fiscal des indemnités allouées en cas d'accident», *J.T.*, 1966, 404 ; J. LIBOUTON, «Régime fiscal des indemnités allouées aux victimes d'accidents», *J.T.*, 1972, 221).

Wanneer de tekst duidelijk is, dient men zich bij de tekst van de wet te houden (cf. E.S. de la Marnière, *Eléments de méthodologie juridique*, p. 143 : «Il ne saurait être fait état des travaux parlementaires pour contredire expressément à la lettre du texte telle que l'exégèse la plus exacte la fait apparaître ...» ; R. PERROT, «Le rôle du juge dans la société moderne», *Gaz. Pal.*, 1977, I, 91, Doctrine ; Br. OPPETIT, «Les réponses ministérielles aux questions écrites des parlementaires et l'interprétation des lois», *D.*, 1974, I, 107 ; cf. Cass., 8 oktober 1976, *Arr. Cass.*, 1977, 160).

Er bestaat niet alleen een vaststaande rechtspraak om de tijdelijke arbeidsongeschiktheid die aanleiding geeft tot vergoeding niet onder te brengen onder art. 26, 2°, W.I.B., maar bovendien werd er bij de toekenning van de vergoeding rekening gehouden met de belastingvrijdom van dit bedrag. Het is om die reden dat de berekening van de tijdelijke arbeidsongeschiktheid (vóór 1 januari 1977) geschiedde op basis van het netto-inkomen.

Besluit. — Het beroep is ontvankelijk en gegrond. De vergoeding uitgekeerd wegens tijdelijke arbeidsongeschiktheid is niet begrepen in de belastbare grondslag en derhalve dient de beslissing vernietigd te worden voor zover ze rekening heeft gehouden met dit bedrag.

Arrest

Overwegende dat na tijdige aangifte van zijn inkomsten van het jaar 1973, appellant op 16 september 1975 een «verklaring» ondertekende, als volgt luidend : «Bij wijziging aan mijn aangifte in de inkomstenbelasting over het aanslagjaar 1974 (inkomsten van het jaar 1973) verklaar ik mij akkoord met ... een netto globaal te belasten inkomen van 1.759.805 fr., onder voorbehoud van belastbaarheid van de door mij opgetrokken vergoeding voor arbeidsongeval» ;

Overwegende dat dit bedrag als volgt was samengesteld : (...)

Overwegende dat de betwisting beperkt is tot de al dan niet belastbaarheid van gezegd bedrag van 699.160 fr., bedrag dat het voorwerp uitmaakt van het door appellant geformuleerde voorbehoud ;

Overwegende dat niet betwist wordt dat appellant in de loop van het jaar 1973 een bedrag van 699.160 fr. ontving vanwege het Ministerie van Landsverdediging, als vergoeding voor schade, door appellant geleden ten gevolge van een aanrijding door een legervrachtwagen in 1967 ;

Overwegende dat het beheer zich klaarblijkelijk vergist waar het het bedrag van 699.160 fr. verwacht met tijdens voorgaande jaren toegekende voorschotten (75.000 fr.) voor ziekenhuiskosten e.d. ;

Overwegende dat uit een kopie van een deel van een arrest van het Militair Gerechtshof van 12 november 1972, blijkt dat er aan appellant als volledige vergoeding 2.727.992 fr. werd toegekend waaronder 699.160 fr. «inkomstenverlies gedurende de tijdelijke arbeidsongeschiktheid» ;

Overwegende dat appellant opwerpt dat dit bedrag niet belastbaar is, gelet op de te dien tijde toepasselijke tekst van art. 26, 2°, W.I.B. : «de bezoldigingen van personen als

bedoeld in art. 20, 2°, omvatten ... de renten of pensioenen en andere gelijkaardige toelagen, die het volledig of gedeeltelijk herstel van een bestendige derving van winsten, baten of bezoldigingen uitmaken ...» ;

Overwegende dat appellant verder stelt dat hij, ingevolge zijn bediendencontract, behoort tot de categorie van loonen weddetrekkenden waarop art. 20, 2°, evenals art. 26, 2°, W.I.B. (zoals destijds luidend) toepasselijk waren en dat de fiscale wetgeving eng geïnterpreteerd dient te worden ;

Overwegende dat het Ministerie van Financiën daartegen volhoudt dat een vergoeding van een geheel of van een gedeeltelijk verlies van inkomsten, veroorzaakt door een lichamelijk ongeval, moet worden gerangschikt «onder de belastbare bezoldigingen bedoeld bij artikel 26, § 1, van het Wetboek van Inkomstenbelastingen, gelet, eensdeels op de algemene bewoordingen van deze bepaling en, anderzijds op de strekking van het Wetboek waarvan de artt. 22, 6°, en 30, lid 2, 2°, uitdrukkelijk de aanslag bepalen van de vergoedingen bekomen als herstel van een tijdelijke winst- of baatderving» ;

Overwegende dat appellant, door zijn bediendencontract, behoort tot de categorie van loon- en weddetrekkenden waarop de artikelen 20, 2°, W.I.B. en 26, 2°, W.I.B. van toepassing waren ;

Overwegende dat de uitgekeerde vergoeding betrekking heeft op loon- en/of weddeverlies als loon- en weddetrekkende ;

Overwegende dat de door de fiscus ingeroepen artikelen 22, 6°, en 30, lid 2, 2°, W.I.B. o.a. zelfstandigen betreffen, maar niet de loon- en weddetrekkenden ;

Overwegende dat vergoedingen, die, zoals in casu, het volledig of gedeeltelijk herstel van een derving van bezoldigingen uitmaken, in de bezoldiging van de personen, bedoeld bij art. 20, 2°, W.I.B. (zoals destijds luidend) enkel begrepen zijn, wanneer de derving die zij vergoeden bestendig is (Cass., 14 december 1964, *Pas.*, 1965, I, 370) ;

Overwegende dat, overeenkomstig gezegd artikel 26, 2°, W.I.B., de bedoelde vergoedingen slechts belastbaar zijn wanneer zij het herstel van een bestendige arbeidsongeschiktheid uitmaken (Cass., 22 juli 1969, *Pas.*, 1969, I, 1004, en *Arr. Cass.*, 1969, 1085) ;

Overwegende dat het beheer zich ten onrechte beroept op een antwoord van de minister van Financiën op een parlementaire vraag van senator Hardy, daar de minister niet bij machte is om bij wege van een dergelijk antwoord de wettelijke bepalingen te wijzigen (*Bull. Belast.*, nr. 489, blz. 1703) ;

Overwegende dat uit art. 26, 2°, W.I.B. duidelijk blijkt dat er alleen van blijvende arbeidsongeschiktheid sprake is, wat ook de bedoeling van de minister of de strekking van de parlementaire bespreking is geweest ;

Overwegende dat, wanneer de tekst van de wet zoals in casu niet voor interpretatie vatbaar is, men zich, behoudens zeer uitzonderlijke omstandigheden, bij die tekst dient te houden (Cass. 14 december 1964, loc. cit. ; E. Bours, «Het fiscaal regime van de vergoedingen toegekend aan het slachtoffer van een ongeval», *R.W.*, 1966-67, 761 e.v. en «Le nouveau régime fiscal des indemnités allouées en cas d'accident», *J.T.*, 1966, p. 404 ; J. Libouton, «Régime fiscal des indemnités allouées aux victimes d'accidents», *J.T.*, 1972, 221 ; E.S. de la Marnière, *Eléments de méthodologie juridique*, p. 143 ; R. Perrot, «Le rôle du juge dans la société moderne», *Gaz. Pal.*, 1977, I, 91, doctrine ;

zie nochtans over de relativiteit van het adagium «interpretatio cessat in claris»: F. Dumon, «De opdracht van de hoven en rechtbanken — Enkele overwegingen», 1975, blz. 23 e.v.);

Overwegende dat het bedrag van 699.160 fr. niet belastbaar was;

Overwegende dat voor zoveel als nodig en ten overvloede opgemerkt zij:

1° dat de wet nadien gewijzigd werd vanaf het aanslagjaar 1976 (art. 71, § 1, wet 5 januari 1976), wat zeker niet nodig geweest zou zijn indien de vergoeding voor tijdelijke arbeidsongeschiktheid onder de toepassing viel van de artt. 20, 2°, en 26, 2°, W.I.B. (zie ook *Pasin.*, 1976, 5 januari 1976, 76, art. 17, verslag van de heer De Vidts);

2° dat er trouwens rekening werd gehouden met de belastingvrijdom van het toegekende bedrag, daar de vergoeding berekend werd op basis van het netto-inkomen; (...)

BURGERLIJKE RECHTBANK TE ANTWERPEN

1e KAMER — 8 JANUARI 1976

Voorzitter: de h. Cornette

Rechters: de h. Kiebooms en mevr. Bafcop-Spinoy

Openbaar ministerie: de h. Kinart

Advocaten: mrs. Van Ryn en Speyer

Arbitrage — Vordering tot vernietiging — Beweerde valsheid van stukken.

Bij voorbaat kan niet afgezien worden van de vordering tot vernietiging.

Door zelfs impliciet, maar ondubbelzinnig te beslissen over de valsheid van bepaalde stukken heeft het scheidsrecht zijn bevoegdheid overschreden en bestaat er grond tot vernietiging krachtens art. 1704, 2, d, Ger. W.

B. t/ V.

Overwegende dat de vordering van eiser de vernietiging van de scheidsrechterlijke uitspraak, op 19 november 1973 tussen partijen geweest, beoogt;

Overwegende dat verweerder bij conclusie een tegenvordering instelt tot betaling van een som van 50.000 fr. schadevergoeding hoofdens tergend en roekeloos geding;

Ontvankelijkheid

1. *Niet-ontvankelijkheid, op grond van art. 49 van het reglement van arbitrage*

Overwegende dat de arbitrageprocedure gevoerd werd overeenkomstig de statuten en het reglement van de Arbitragekamer voor Koffie te Antwerpen, goedgekeurd door de Raad van Beheer van de Kamer van Koophandel te Antwerpen in zijn vergadering van 22 december 1970;

Overwegende dat verweerder aan eiser elk recht tot beroep ontzegt op grond van art. 49 van voornoemd reglement, dat voorziet: «Tegen een beslissing in beroep is geen verhaal mogelijk»;

Overwegende dat de vordering tot vernietiging steunt op art. 1704 Ger. W. van toepassing door de wet van 4 juli 1972 en dus na het van kracht worden van voornoemd reglement: dat het «verhaal» waarvan sprake in voornoemd art. 49 gezien moet worden in het kader van de oude procedure van het scheidsgerecht, alwaar door rechtspraak en rechtsleer wel aanvaard werd dat bij voorbaat kon worden afgezien van het instellen van hoger beroep en rekest-civiel (*R.P.D.B.*, tw. «Arbitrage», nr. 503 e.v., nr. 533 e.v.) voor zover evenwel de beslissing niet in strijd was met een wet van openbare orde (*R.P.D.B.*, tw. «Arbitrage», nr. 520), maar anderzijds ook dat bij voorbaat niet kon worden afgezien van vordering tot vernietiging (zgn. verzet tegen het bevelschrift van tenuitvoerlegging) bedoeld bij art. 1028 Wetboek Burgerlijke Rechtsvordering (*R.P.D.B.*, tw. «Arbitrage», nrs. 557-559);

Overwegende dat art. 1704 Ger. W. van openbare orde is (A. Boehlé, «Arbitrage, een analyse van de wet», *Tijdschrift voor Privaatrecht*, nr. 82, blz. 42; L. Dermine, *L'arbitrage commercial en Belgique*, nr. 123); dat men bezwaarlijk anders kan oordelen als men rekening houdt met de gronden van vernietiging, die het artikel voorziet en die de rechtsgeldigheid zelf van de scheidsrechterlijke beslissing en de essentiële punten van de regelmatigheid van de rechtspleging raken;

Overwegende dat derhalve het middel niet kan worden aanvaard;

2. *Niet-ontvankelijkheid bij gebrek aan belang*

Overwegende dat verweerder doet gelden dat eiser geen belang heeft bij het instellen van zijn vordering tot vernietiging op grond van onvoldoende motivering van de beslissing met betrekking tot de vraag te weten wie van de partijen de titularis was van de contingenten, omdat de scheidsrechters toch beslist hadden dat eiser alle contingenten van verweerder had ontvangen;

Overwegende echter dat om tot die laatste beslissing te komen de scheidsrechterlijke uitspraak, volgens eiser, verwijst naar de stukken, waarvan hij in conclusie had aangevoerd dat ze vals waren; dat hij staande houdt dat het scheidsgerecht daardoor zijn bevoegdheid heeft overschreden;

Overwegende verder dat door de scheidsrechterlijke beslissing de oorspronkelijke vordering van eiser werd afgevoerd, zodat hij uiteraard belang heeft bij een vernietiging van deze beslissing;

Overwegende dat eiser derhalve wel belang heeft dat de gronden die hij ter vernietiging aanvoert ten gronde worden onderzocht;

Overwegende dat ook dit middel niet aanvaard kan worden;

3. *Niet-ontvankelijkheid van de nieuwe vordering van eiser*

Overwegende dat eiser zijn vordering tot vernietiging in zijn dagvaarding grondde op onvoldoende motivering van de scheidsrechterlijke beslissing (art. 1704-2, i, Ger. W.) maar in conclusie de vernietiging ook vordert op grond van art. 1704-2, d, Ger. W., omdat het scheidsgerecht zijn bevoegdheid heeft overschreden door impliciet te beslissen over de valsheid van stukken, wat een inbreuk uitmaakt op art. 1796-3 Ger. W.;

Overwegende dat verweerder opwerpt dat het hier gaat om een nieuw middel, dat niet voorkomt in de inleidende

dagvaarding, zodat art. 807 Ger. W. niet kan worden toegepast om zulk nieuw middel als ontvankelijk te doen aanvaarden ;

Overwegende dat de stelling van verweerder niet kan worden aanvaard omdat :

a) het voorwerp van de vordering ongewijzigd is gebleven, nl. de vernietiging van de scheidsrechterlijke beslissing ;

b) het «feit», zijnde de beweerde valsheid van bepaalde stukken voorgebracht door verweerder en beoordeeld door de scheidslieden, reeds aangehaald is in de dagvaarding ;

c) de juridische kwalificatie van het ingeroepen feit niet in strijd is met art. 807 Ger. W. ;

d) de gronden tot vernietiging weliswaar op grond van art. 1706 Ger. W. in één en dezelfde procedure moeten worden ingeroepen, maar zulks niet betekent dat zij alle reeds in het exploit van dagvaarding moeten voorkomen (zie Fettweis, *Droit judiciaire privé*, cursus, t. II, blz. 383) ;

Overwegende dat derhalve de vordering ontvankelijk is ;

Ten aanzien van de grond

Overwegende dat eiser zijn vordering tot vernietiging doet steunen op twee gronden :

a) het scheidsgerecht heeft zijn bevoegdheid overschreden (art. 1704-2, d, Ger. W.)

b) de scheidsrechterlijke beslissing is onvoldoende gemotiveerd (art. 1704-2, i, Ger. W.) ;

1. Overschrijding van bevoegdheid

Overwegende dat eiser aanvoert dat het scheidsgerecht zijn bevoegdheid heeft overschreden door te beslissen over de beweerde valsheid van bepaalde door verweerder overgelegde stukken, daar zulks niet in zijn bevoegdheid ligt krachtens art. 1696, 3, Ger. W. ;

Overwegende dat de scheidsrechters, nadat zij met betrekking tot de overeenkomst tussen partijen reeds hadden beslist dat verweerder regelmatig titularis was van het contingent toegewezen door de C.D.C.V., maar zich jegens eiser had verbonden contingenten ter beschikking te stellen, zonder dat het evenwel mogelijk was uit te maken of het handelde over het geheel van het contingent dan wel over een deel ervan, verder oordeelden : «Overwegende - dat anderzijds de heer V. (thans verweerder) een opgave voorlegt, met bewijsstukken, genoemd 'Kwantiteiten in vergunningen, I.C.O. transit - en I.C.O. heruitvoercertificaten voor de Fa L. B. (thans eiser) gebruikt van contingent' die een totaal vermeldt van 643.989 Kg» ; dat zij dit vergeleken hebben met de opgave van de C.D.C.V. zelf en het verschil tussen beide cijfers, 9.848 kg of 1,5 % als normaal beschouwden ;

Overwegende dat uit de conclusies van de partijen, zowel die genomen voor het scheidsgerecht, als in dit geding, alsmede uit de overgelegde stukken, blijkt dat de opgave waarover sprake in de scheidsrechterlijke beslissing een samenvatting is van de stukken uit bundel III van verweerder aan het scheidsgerecht overgelegd, en waarvan een aantal onder hen door eiser als vals waren bestempeld ;

Overwegende dat het scheidsgerecht met betrekking tot deze stukken van oordeel is dat «deze opgave, terecht, geen verhandelingen bevat door de heer B. met een firma uit Londen afgesloten ...» en daardoor een andere opwerping van eiser met betrekking tot deze stukken weerlegde,

zodat daaruit volgt dat het scheidsgerecht, zij het impliciet, doch ondubbelzinnig zich heeft uitgesproken over de beweerde valsheid, door de opgave zonder meer als een bewijs van de stelling van verweerder te aanvaarden ;

Overwegende dat art. 1696-3 Ger. W. uitdrukkelijk aan het scheidsgerecht het recht ontzegt te beslissen «over de beweerde valsheid van stukken» ;

Overwegende dat eiser, verweerder voor het scheidsgerecht in beroep, in zijn conclusie uitdrukkelijk een aantal stukken uit de «bundel III» van verweerder, toen eiser in beroep, als vals had bestempeld en zijn stelling had toegelicht ; dat verweerder daar insgelijks over geconcludeerd had ; dat het derhalve aan het scheidsgerecht stond partijen de gelegenheid te geven om zich binnen een bepaalde termijn tot de rechtbank van eerste aanleg te wenden ; dat het scheidsgerecht door zelf impliciet maar ondubbelzinnig te beslissen over de valsheid van deze stukken, zijn bevoegdheid heeft overschreden en er grond tot vernietiging bestaat krachtens art. 1704-2, D, Ger. W. ;

Overwegende dat verweerder niet kan worden gevolgd in zijn stelling dat een scheidsgerecht bevoegd blijft de waarde van bewijsstukken te beoordelen, die als vals worden bestempeld, zolang de partij die de valsheid staande houdt geen vordering tot schriftonderzoek of vordering wegens valsheid instelt ; dat deze stelling in strijd is met de duidelijke tekst van art. 1696-3 Ger. W. en trouwens geen zin heeft daar in elk geval het scheidsgerecht niet bevoegd is om te beslissen over een vordering inzake schriftonderzoek en valsheid ;

Overwegende ten slotte dat wanneer het scheidsgerecht van oordeel is dat uit de briefwisseling van partijen voortvloeit dat verweerder zich jegens eiser verbonden had contingenten ter beschikking te stellen, maar het niet mogelijk was daaruit af te leiden of het handelde over het geheel van het contingent dan wel over een deel ervan, niet toelaat te aanvaarden dat het ook geen rekening zou hebben gehouden bij deze beoordeling met de stukken uit de «bundel III» van verweerder, waarvan een deel door eiser als vals was bestempeld ;

Overwegende dat derhalve de vordering, gebaseerd op art. 1704-2, d, Ger. W. gegrond is en de scheidsrechterlijke beslissing dient te worden vernietigd ;

2. De scheidsrechterlijke beslissing is onvoldoende gemotiveerd

Overwegende dat gelet op het feit dat de vernietiging dient te worden uitgesproken op grond van de ingeroepen rechtsgrond sub 1, er geen reden meer bestaat deze rechtsgrond te onderzoeken ;

Tegenvordering

Overwegende dat, nu de vordering gegrond is, de tegenvordering alle grond mist ;

Om die redenen,

De Rechtbank,

Gezien het geschreven advies van de heer R. Kinart, eerste substituut-procureur des Konings, neergelegd ter zitting van 11 december 1975 ;

Verklaart de vordering van eiser ontvankelijk en gegrond.

Verklaart de tegenvordering ontvankelijk doch ongegrond, en wijst ze af.

Vernietigt de scheidsrechterlijke uitspraak gewezen tussen partijen te Antwerpen op 19 november 1973 door de Arbitragecommissie in Beroep van de Arbitragekamer voor Koffie te Antwerpen.

BURGERLIJKE RECHTBANK TE HASSELT

1e KAMER — 25 JUNI 1979

Voorzitter : mevr. Bertrand

Rechters : de hh. Schollaert en Raskin

Advocaten : mrs. Jeurissen loco Hermans en Nollet

Verjaring in burgerlijke zaken — «Korte verjaringen» — Bijzonder statuut — Toepassingsvoorwaarden — Geen geschrift tot bewijs van het bestaan van de verbintenis.

Het bijzonder statuut van de «korte verjaringen», uitgewerkt in de artt. 2274 en 2275 B.W., is slechts van toepassing wanneer er geen geschrift tot bewijs van het bestaan van de verbintenis bestaat.

Wanneer er wel een geschrift voorhanden is wordt, ook voor de gevallen van de artt. 2271 en 2272 B.W., de gewone verjaringsregeling toegepast. Dit geldt zowel wanneer het geschrift bij het ontstaan van de schuld werd opgesteld, als wanneer het later werd opgemaakt.

C. t/ H.

Het hoger beroep beoogt de vernietiging van het vonnis a quo dat de oorspronkelijke vordering van appellant tot betaling van 18.550 fr., met interesten en kosten, wegens levering van stookolie, als ongegrond afwees. De eerste rechter baseerde de ongegrondheid op de door geïntimeerde opgeworpen verjaring, bedoeld in art. 2272 B.W. De stookolie werd op 2 april 1975 geleverd en gefactureerd en geïntimeerde stelt uit de hand betaald te hebben bij de levering.

(...)

De verjaringstermijnen, bepaald door de artt. 2271 en 2272 B.W., de zogenaamde «korte verjaringen», hebben een bijzonder statuut. De wetgever meende dat de in die artikelen opgesomde personen normalerwijze op zeer korte termijn betaling voor hun prestaties en leveringen kregen, zodat een geschrift of titel betreffende die schuldvorderingen niet werd opgesteld en derhalve ook geen kwijting betreffende de vereffening van die schulden werd afgeleverd.

Het bijzonder statuut van deze «korte verjaringen», uitgewerkt in de artt. 2274 en 2275 B.W., is slechts van toepassing wanneer er geen geschrift tot bewijs van het bestaan van de verbintenis bestaat.

Wanneer er wel een geschrift voorhanden is wordt, ook voor de gevallen van de artt. 2271 en 2272 B.W., de gewone verjaringsregeling toegepast. Dit geldt zowel wanneer het geschrift bij het ontstaan van de schuld werd opgesteld, als wanneer het later werd opgemaakt.

De rechtbank verwijst ter zake naar de unanieme rechtsleer (Vandeputte, *De overeenkomst*, 1977, blz. 322-323; Kluyskens, *Précis de droit civil belge*, I, nr. 1676 en 1679; Kluyskens, *De verbintenissen*, nr. 258; *R.P.D.B.*, «Prescription en matière civile», nr. 768 en volgende) en de aldaar aangehaalde rechtspraak. Ook in een vonnis van Vred. Brasschaat, 16 oktober 1974, *R.W.*, 1974-75, 1329, worden voornoemde principes duidelijk uiteengezet.

In casu werd door appellant op 2 april 1975, bij de levering van de stookolie een factuur opgesteld. Dit gebeurde alzo naar gewoonte tussen partijen (stukken 4 — dossier appellanten) en op 2 april 1975 heeft geïntimeerde bij de levering «voor ontvangst en akkoord» getekend op de factuur.

Aangezien het bestaan van de schuld in casu door een geschrift, opgesteld bij het ontstaan van de schuld, wordt bewezen, kan de geïntimeerde zich niet op de bevrijdende korte verjaring van art. 2272, lid 3, B.W. beroepen.

Bij gebreke van een bewijs van betaling van de opgevoerde som, dient de oorspronkelijke eis dan ook gegrond te worden verklaard. De eerste rechter heeft de toepasselijkheid van het systeem van de zogenaamde «korte verjaringen» niet onderzocht en om die reden onjuist geoordeeld.

Volledigheidshalve wenst de rechtbank te stellen :

— dat geïntimeerde ten onrechte aanvoert dat art. 2274, lid 2, B.W. alleenlijk omschrijft op welke wijze een lopende verjaring gestuit kan worden. De rechtsleer en rechtspraak zijn unaniem eens dat voornoemd artikel de wettelijke basis vormt voor de afwijzing van het systeem van de «korte verjaringen» in geval van bestaan van een geschrift bij het ontstaan van de schuld ;

— dat de bijzondere regeling van art. 5 wet 1 mei 1913 niet meer dan een aanvulling van art. 2272 B.W. is en derhalve de hierboven omschreven basisregeling niet ontkracht ;

— dat de thesis van appellant dat de korte verjaring van art. 2272, lid 3, B.W. niet zou gelden, omdat de levering van stookolie voor geïntimeerde een daad van koophandel zou zijn, aangezien de stookolie dienstig was voor het landbouwbedrijf van geïntimeerde, onjuist is, omdat geïntimeerde geen handelaar in de zin van de wet is (*R.P.D.B.*, «Prescription en matière civile», nr. 686, Vred. Nijvel, 26 februari 1975, *Tijdschr. Vred.*, 1977, 17).

(...)

RECHTBANK VAN KOOPHANDEL TE BRUGGE AFDELING OOSTENDE

3e KAMER — 11 OKTOBER 1979

Voorzitter : de h. Six

Openbaar ministerie : de h. Goethals

Advocaten : mrs. Laenens en Lescrauwaet

Voorrechten — Art. 20,5°, Hypotheekwet—Neerlegging van de factuur ter griffie van de rechtbank van koophandel van het arrondissement van de woonplaats of verblijfplaats van de schuldenaar — Rechtbank van koophandel met afdelingen — Termijn van vijftien dagen.

Er is slechts één rechtbank van koophandel in het arrondissement Brugge, die weliswaar twee afdelingen telt,

met één griffie, waarvan het personeel volgens de vereisten van de dienst, door de enige hoofdgriffier over de beide afdelingen wordt ingeschakeld.

Door het neerleggen van de factuur op de griffie van de rechtbank van koophandel van het arrondissement Brugge, heeft de schuldeiser zich gehouden aan de hem door art. 546 Faillissementswet opgelegde verplichting.

N.V. A./ mr. Lescrauwaet q.q.

Gezien de aangifte van schuldvordering van eiseres in het passief van het faillissement van wijlen Dewilde Jules voor een bedrag van 308.825 fr. waarvan 175.718 fr. in het bevoorrecht passief.

Gezien de betwisting van de curator over het ingeroepen voorrecht en gezien de conclusies van partijen ;

Dat eiseres haar voorrecht baseert op art. 20,5°, Hypotheekwet.

Haar faktuur dateert van 4 december 1978 ; zij heeft het stuk op 8 december gestuurd aan de griffie van de Rechtbank van Koophandel te Brugge ; daar de gemeente Oudenburg wel gelegen is in het rechtsgebied van het gerechtelijk arrondissement Brugge doch niet in de afdeling Brugge, heeft de griffie te Brugge de faktuur aan de afzender teruggestuurd ; deze heeft het stuk dan overgezonden, bij brief met datum 15 december 1978 aan de afdeling Oostende, alwaar het op 20 december 1978 werd ontvangen.

De curator werpt op dat de neerlegging der faktuur niet geschiedde binnen de in art. 546, lid 3, bepaalde termijn van 15 dagen (één dag te laat).

Artikel 546 voorziet de neerlegging van de faktuur ter griffie van de rechtbank van koophandel van het arrondissement van de woonplaats of verblijfplaats van de schuldenaar.

De eiseres heeft ongetwijfeld tijdig aan dit vereiste voldaan ; er is inderdaad slechts één rechtbank van koophandel in het arrondissement Brugge, die weliswaar twee afdelingen (Brugge en Oostende) telt, met één griffie, waarvan het personeel volgens de vereisten van de dienst, door de enige hoofdgriffier over de beide afdelingen wordt ingeschakeld ;

Door het neerleggen van bewuste faktuur op de griffie van de rechtbank van koophandel van het arrondissement Brugge, heeft de eiseres zich gehouden aan de haar door art. 546 Faill. Wet opgelegde verplichting en kan van haar niet meer geëist worden dan hetgeen de wet haar oplegt.

Op deze gronden,

Gelet op artikel 2 en volgende van de wet van 15 juni 1935 op het gebruik der talen in gerechtszaken ;

Alle meerdere middelen van partijen verwerpende ;

Gehoord ter openbare terechtzitting van dertien september negentienhonderd negenenzeventig het voorafgaandelijk verslag van de heer Charles Heilman, rechter-commissaris van dit faillissement ;

Gehoord ter openbare terechtzitting van zeventwintig september negentienhonderd negenenzeventig de heer Jacques Johan, gerechtelijk stagiair bij het parket te Brugge, bij beslissing dd. 14 februari 1978 van de Procureur-generaal bij het Hof van beroep te Gent, aangesteld om, vanaf 14 februari 1978 het ambt van openbaar ministerie bij de rechtbank van eerste aanleg te Brugge geheel uit te oefenen overeenkomstig artikel 4, derde lid,

van de wet van 8 april 1971, vervangen bij artikel 1 van de wet van 2 juli 1975 in de lezing van zijn geschreven advies ;

Aanvaardt de N.V. A. in het bevoorrecht passief van het faillissement van wijlen Dewilde Jules voor 175.718 fr. en in het gewoon passief voor 133.107 fr.

Verklaart de kosten gecompenseerd.

VREDEGERECHT TE BORGERHOUT

31 OKTOBER 1979

Rechter : de h. Verstraete

Advocaten : mrs. Coignon en Beels

Gerechtskosten — Tarief van de invorderbare kosten — Vermindering met drievierde bij inwilliging van de eis na inschrijving op de rol — Betaling van een geldsom van meer dan 100.000 fr.

Uit de omstandigheid dat enkel art. 3, 2e lid, van het K.B. van 30 november 1970 tot vaststelling van het tarief van de invorderbare kosten bedoeld in artikel 1022 Ger. W. ingevolge art. 3 van het K.B. van 23 november 1976 werd aangevuld en dat voormeld K.B. spreekt van «die vergoedingen», moet worden afgeleid dat het de bedoeling is geweest enkel de rechtsplegingsvergoedingen welke verdubbeld werden, wanneer de ingestelde eis ertoe strekte een veroordeling tot betaling van een geldsom van meer dan 100.000 fr. te doen uitspreken, te laten verminderen met drievierde wanneer de vordering van meer dan 100.000 fr. na de inschrijving op de rol werd ingewilligd in hoofdsom, interesten en kosten.

N.V. C. t/ P.V.B.A. M.

Verweerders worden door aanlegster gedagvaard tot betaling van een bedrag van 21.500 fr.

Aanlegster vordert de terugbetaling van dit bedrag, wegens het feit dat zij het door een verschrijving op 22 december 1977 heeft overgemaakt aan verweerders.

Ondanks het feit, dat het bedrag niet voor verweerders bestemd was hebben zij geweigerd het terug te betalen, vanwaar de noodzakelijkheid tot dagvaarding.

Door toedoen van haar raadsman is verwerende partij blijkbaar tot redelijkheid gekomen en terwijl de zaak hangende was voor dit vredegerecht, bezorgt de raadsman van aanleggende partij op 30 juni 1979 de afrekening aan de raadsman van verwerende partij voor hoofdsom, interesten en kosten, welke afrekening sluit met een bedrag van 28.320 fr. In dit bedrag is een rechtsplegingsvergoeding van 2.000 fr. begrepen.

De raadsman van verwerende partij deelt bij brief van 1 juli 1979 mede dat hij de afrekening aan zijn cliënten doorgestuurd heeft voor regeling, doch hij vraagt aan de raadsman van aanleggende partij of zij akkoord gaat met de toepassing van art. 3 van het K.B. van 30 november 1970 : de rechtsplegingsvergoeding zou alzo, volgens de raadsman van verwerende partij, 750 fr. bedragen.

Door verwerende partij wordt uiteindelijk een bedrag betaald van 27.070 fr., zijnde het bedrag van de afrekening

van 30 juni 1979 onder aftrek van 1.250 fr. rechtsplegingsvergoeding.

Het geschil wordt aldus door partijen beperkt tot het gedeelte van de rechtsplegingsvergoeding dat door verwerende partij niet is betaald ;

Overwegende dat de vordering een bedrag betrof van 21.500 fr. ;

Dat krachtens art. 3, laatste lid, van het K.B. van 30 november 1970, de rechtsplegingsvergoeding bepaald wordt door het bedrag dat in de inleidende akte wordt geëist met uitsluiting van de gerechtelijke interesten en van alle gerechtskosten (zie verwijzing in art. 3, laatste lid, naar art. 557 en volgende van het Gerechtelijk Wetboek) ;

Dat krachtens art. 2 van hetzelfde K.B. voor de rechtspleging in eerste aanleg voor de vrederechter principieel een rechtsplegingsvergoeding van 1.500 fr. verschuldigd is (zie art. 2, 3°) ;

Dat krachtens art. 3, 1e lid, het bedrag van de in art. 2, 3°, bepaalde rechtsplegingsvergoeding met een derde verminderd dient te worden, daar de eis strekt tot veroordeling van een geldsom van meer dan 10.000 fr. maar van minder dan 25.000 fr. ;

Dat de basisrechtsplegingsvergoeding ongetwijfeld 1.000 fr. bedraagt ;

Dat ingevolge de indexerings bepaald door art. 8 van hetzelfde K.B. het bedrag van 3.000 fr. op 2.000 fr. gebracht dient te worden ;

Derhalve dient te worden gezegd dat principieel de rechtsplegingsvergoeding verschuldigd in verband met de vordering van 21.500 fr. 2.000 fr. bedraagt ;

Dat deze rechtsplegingsvergoeding dezelfde blijft, indien bij het bedrag van de hoofdsom de vergoedende interesten worden gerekend welke vergoedende interesten een element tot bepaling van de waarde van de vordering uitmaken ;

Dat immers door het samentellen van de hoofdsom en vergoedende interesten de vordering geen 25.000 fr. bedraagt, zodanig dat de rechtsplegingsvergoeding principieel op 2.000 fr. gefixeerd dient te worden ;

Dat ter zake verwerende partij opwerpt dat op grond van art. 3 van het K.B. van 23 november 1976 de rechtsplegingsvergoeding verminderd dient te worden met 3/4, daar verweerder na de inschrijving op de rol de eis inwilligt en zijn verbintenissen kwijt in hoofdsom, interesten en kosten ;

Dat zelfs indien een dergelijke stelling juist zou zijn, men niet inziet waarom verwerende partij dan 750 fr. rechtsplegingsvergoeding betaalde, terwijl in dat geval slechts 500 fr. verschuldigd zou zijn ;

Dat echter zoals aanleggende partij terecht opmerkt, verwerende partij zich desbetreffend vergist ;

Dat art. 3 van het K.B. van 23 november 1976 als volgt luidt : Art. 3, 2e lid, van hetzelfde besluit werd aangevuld als volgt : die vergoedingen worden met 3/4 verminderd wanneer de verweerder, na het inschrijven op de rol de eis inwilligt en zijn verbintenissen kwijt in hoofdsom, interesten en kosten ;

Dat hieruit ontegensprekelijk voortvloeit dat het bedoelde art. 3 van het K.B. van 23 november 1976 enkel en alleen een aanvulling heeft willen uitmaken van art. 3, 2e lid, van het K.B. van 30 november 1970 zonder een aanvulling te kunnen of willen zijn van de overige onderdelen van art. 3 van het K.B. van 30 november 1970 ;

Dat immers art. 3 van het K.B. van 23 november 1976 zeer duidelijk is : het stelt letterlijk dat art. 3, 2e lid, van het K.B. van 30 november 1970 wordt aangevuld, en geen ander lid ; daarenboven stelt art. 3 niet dat *de* vergoedingen worden verminderd, doch slechts dat *die* vergoedingen, nl. de vergoedingen bedoeld in art. 3, 2e lid, van het K.B. van 30 november 1970 ;

Dat vanzelfsprekend de wijze van afdrucken van bedoeld K.B. in bepaalde wetboeken ter zake van geen belang is ;

Dat uit de omstandigheid dat enkel art. 3, 2e lid, werd aangevuld én dat het K.B. van 20 november 1976 spreekt van «die vergoedingen», moet worden afgeleid dat het de bedoeling is geweest enkel de rechtsplegingsvergoedingen welke verdubbeld werden, wanneer de ingestelde eis ertoe strekte een veroordeling tot betaling van een geldsom van meer dan 100.000 fr. te doen uitspreken, te laten verminderen met 3/4 wanneer de vordering van meer dan 100.000 fr. na de inschrijving op de rol werd ingewilligd in hoofdsom, interesten en kosten ;

Dat alzo verwerende partij nog een bedrag aan rechtsplegingsvergoeding van 2.000 fr. - 750 fr. = 1.250 fr. verschuldigd blijft ;

(...)

NOOT—In dezelfde zin : Henri Boonen, *Gerechtelijk Wetboek* ; uitgave Bruylant, Deel I, p. 706 ; Rogier De Corte, *F.B.U.* ; Marcel Storme, *Gerechtelijk Wetboek*, Franse tekst ; *anders ten onrechte* : Die Keure, *Gerechtelijk Wetboek* ; Marcel Storme, *Gerechtelijk Wetboek*, Nederlandse tekst.

J.L.

BOEKEN

VERWILGHEN e.a., *Régimes matrimoniaux, successions et libéralités, Droit international privé et droit comparé*, 2 delen, 1029 p. Uitgegeven door Union Internationale du Notariat Latin bij Editions de la Baconnière, Neuchâtel, Zwitserland.

De notaris, advocaat of rechtsconsulent vindt in dit belangrijk werk een grondige bespreking van het Belgisch, Duits, Engels, Frans, Grieks, Italiaans, Liechtensteins, Luxemburgs, Nederlands, Oostenrijks, Portugees, Schots, Spaans, Turks, Vaticaanse en Zwitsers huwelijksgoederen- en erfrecht. Van elk land wordt niet alleen het materiële recht besproken, maar ook het i.p.r.

De huidige mobiliteit van de bevolking stelt de Belgische rechtspracticus voor meer en meer vragen van i.p.r. en buitenlands recht.

In de uitvoerige bespreking (een 150 p.) van het Belgisch huwelijksgoederen- en erf- i.p.r. vindt hij welk recht van toepassing is. Bij dossiers van huwelijksgoederenrecht komt het buitenlands recht immers vaak om de hoek kijken : het huwelijksgoederenrecht wordt in principe beheerst door de nationale wet van de man, hoewel ook het recht van de echtelijke woonplaats e.d. in aanmerking kan komen. De geldigheid van het huwelijkscontract wordt daarentegen bepaald door de nationale wet van elk der echtgenoten (voor de toestemming), door de *lex loci* (voor de vormvereisten), door de partijwil voor de keuze van stelsel en door het geldende huwelijksgoederenrecht voor wijziging van stelsel. Bovendien krijgen vragen over onderhoudsverplichting tussen echtgenoten, over het openen van bankrekeningen, over de bekwaamheid van de gehuwde vrouw, over de publiciteit e.d. een eigen aanknopings aan een rechtssysteem. Het erfrecht doet nog meer

vragen van i.p.r. rijzen. Hoewel het recht van de laatste woonplaats de algemene vragen van erfopvolging bepaalt, blijven talrijke vragen: Wat wordt onder «laatste woonplaats» verstaan? Welk recht regelt de vererving van onroerende goederen? Welk recht bepaalt de prealabele vragen (afstamming, alimentatie, statuut van overlevende echtgenoot, verhouding huwelijkgoederen-erfrecht). De testamentaire erfopvolging stelt daarenboven eigen vragen over vorm en geldigheid van het testament. Ten slotte rijzen er ook bij het inrichten van een trust, bij het beheer en bij de verdeling van transnationale erfboedels talrijke vragen van i.p.r. Van het Belgische i.p.r. biedt het boek een overzichtelijke, genuanceerde en grondige bespreking.

De even ruime bespreking van het buitenlands recht maakt het mogelijk de concrete inhoud van een materieel buitenlands recht te kennen. Hoe functioneert een trust? Hoe wijzigt men een Frans huwelijksgoederenstelsel? Kent het Griekse recht de reserve? enz.

Ook de bespreking van het buitenlands i.p.r. is voor de Belgische jurist belangrijk. Uitzonderlijk kan men hieruit tot renvoi besluiten. Bovendien laat deze bespreking de consulent toe om te voorspellen hoe een geval in het buitenland beoordeeld zal worden.

De behandeling van elk rechtssysteem werd toevertrouwd aan plaatselijke gespecialiseerde notarissen, advocaten e.d., zodat de materie vakkundig en praktijkgericht behandeld werd.

Alle rapporten houden rekening met de meest recente wetswijzigingen, die de materie soms revolutionair veranderd hebben en alle voorgaande literatuur onbetrouwbaar maken. De bibliografie, die na elk nationaal rapport volgt, maakt de weetgierige jurist verder wegwijs. De inleidende essays over de internationale roeping van het notariaat, over de universele tendensen in het materiële huwelijksgoederen- en erfrecht en het i.p.r. en over de multilaterale verdragen ter zake geven aan dit praktisch naslagwerk een academische betekenis.

De internationale bruikbaarheid van het boek wordt nog verhoogd door de korte samenvatting van elke bespreking in de nationale taal.

Het nut van een dergelijk boek werd trouwens reeds bewezen. In werkelijkheid is de studie immers een navolger van de bekende uitgave uit 1963 van de Union Internationale du Notariat Latin. Deze eerste editie had zoveel succes dat zij spoedig uitverkocht was. Sedert 1963 is het huwelijksgoederen-, familie- en erfrecht in vele landen echter gemoderniseerd, zodat nieuwe besprekingen noodzakelijk werden. Bovendien bestond er vanuit de praktijk een behoefte aan informatie over rechtssystemen, zoals het Engelse, die niet in de eerste editie aan bod waren gekomen. Bijgevolg werd een meer uitgebreide en aangepaste editie noodzakelijk.

Ongetwijfeld zal deze nieuwe publicatie van het Union Internationale du Notariat Latin een zelfde succes hebben als haar voorganger.

Prof. H. Van Houtte
K.U.Leuven

gekenmerkt door een parlementaire opbouw, een unitaire eenheidsstaat onder paritair beheer en een parlementaire monarchie met een veelpartijstelsel. Juist deze verscheidenheid maakt de opdracht moeilijk, de uitdaging groot en, mogelijk, het resultaat ervan interessant.

Reeds de beschrijving, die als erg accuraat overkomt, en de nuttige bijlagen vol feitelijke gegevens, maken de studie voortaan onmisbaar. En dit zeker t.a.v. een fase in het publieke leven, de regeringsvorming, die juist vanuit constitutioneel oogpunt als a-typisch dient te worden aangemerkt.

Op deze beschrijving, waarin Nederland de grootste omvang opeist, volgt deel twee dat de vergelijking bevat, en een perspectief, m.n. voor de rol van partijleiders bij de kabinetsformatie in Nederland.

Het is mij opgevallen dat het eerste deel, dat nochtans 492 bladzijden bevat, geen conclusies kent dan per nadien te vergelijken staat; de auteur begint immers zijn rechtsvergelijking niet rechtstreeks op basis van de verzamelde gegevens, maar via de wijsbegeerte en rechtsfilosofie van Dooyeweerd en Van Eikema Hommes. Dit is zeker een indrukwekkende intellectuele prestatie, maar de vraag zou kunnen worden gesteld of zij door haar omvang en zwaarwichtigheid — de auteur tracht haar in consiese termen te vatten — niet eerder een omweg dan een weg naar de rechtsvergelijking is? Mij lijkt het dat de auteur hier heeft geworsteld met de moeilijkheid om wat veel en té verscheidene gegevens tot een zekere rationalisatie te kunnen brengen; dit is trouwens minder een kritiek op dit proefschrift, dan het aangeven van het zo eigen problematisch karakter van rechtsvergelijking, zeker op het terrein van het publiekrecht. Het is wel bekend dat het onderscheid tussen publiek- en privaatrecht vervaagt, maar de methodiek van de publiekrechtelijke rechtsvergelijking lijkt mij nóg moeilijker, soms gevaarlijker, dan in het privaatrecht (Zie Koopmans, *Vergelijkend Publiekrecht*, en Koch (Hrsgb.), *Die juristische Methode im Staatsrecht*).

Zelfs het Belgische deel (80 blz.) bevat voor de Belgische jurist accurate en thans onmisbare gegevens. Hier en daar gaat een nuance, bijna onvermijdelijk, de mist in. Zo op p. 163, waar de procedure van de dubbele communautaire meerderheid niet geheel exact wordt omschreven, en aan het Stuyvenbergakkoord een draagwijdte wordt gegeven die het niet had («... globale overeenstemming over de wetteksten, die voor de uitvoering van het Egmontpact nodig zouden zijn»). Ook de opvatting dat (pas?) «vanaf 1968» de Vlaams-Waalse tegenstelling het partijstelsel in beweging brengt (p. 169) lijkt nuanceerbaar. Op andere punten, zoals een destijds gemaakt onderscheid tussen regeringspartijen en partijen zonder gouvernementele roeping (p. 198), wordt terecht het artificieel en achterhaald karakter daarvan aangegeven. Daarentegen lijkt de conclusie (p. 595) dat «anders dan in België» de koninklijke onschendbaarheid in Nederland beter is gewaarborgd, nogal voortvarend.

Ook hier te lande weet men hoe voorzichtig de politieke verschijnselen moeten worden geïnterpreteerd: waar tijdens de regering 1977-78 zelfs van een «junta» van partijvoorzitters werd gewaagd, toont de huidige situatie wellicht aan hoe overdreven zulke kwalifikaties kunnen geweest zijn...

Ten slotte komt het mij voor dat het perspectief voor de rol van partijleiders, dat tot Nederland is beperkt, niet geheel overtuigt of althans niet geheel wordt gedragen door de rijkdom van de eraan voorafgaande studie. Koekkoek zoekt een betere band tussen verkiezingsuitslag (lijstaanvoerder), fractievoorzitter, partijleider c.q. formateur door de suggestie, indien ik hem goed begrijp, deze functies in één persoon te verenigen. De *praktische* voordelen hiervan lijken mij voor de hand liggend, maar of zulke een stelsel, dat ongetwijfeld het elitair karakter van het politieke bedrijf staatsrechtelijk (nog meer) zou honoreren, ook uit constitutionele overwegingen de voorkeur zou verdienen, blijft m.i. een open kwestie.

Dr. Leo Neels
Assistent Afdeling Publiek Recht
K.U.Leuven

A.K. KOEKKOEK, *Partijleiders en Kabinetsformatie*, Een rechtsvergelijkende studie over de rol van partijleiders bij de kabinetsformatie in Engeland, West-Duitsland, België en Nederland. Kluwer-Deventer 1978 (666 blz.).

Dr. A.A. Koekkoek promoveerde in 1978 aan de Vrije Universiteit van Amsterdam op dit proefschrift van vergelijkend staatsrecht. Hij heeft het zich daarbij niet gemakkelijk gemaakt.

Het eerste deel bestaat uit de beschrijving van respectievelijk partijleiders en kabinetsformatie in Engeland, de Bondsrepubliek, België en Nederland. Dit leidt tot een vergelijking van een klassiek parlementaire monarchie met, in beginsel, een tweepartijstelsel, met een federale unie van het presidentiële type doch daarbinnen

BALIELEVEN

Vlaamse Conferentie bij de Balie te Antwerpen — Openingszitting

Op zaterdag 14 oktober 1979 had in het gerechtsgebouw te Antwerpen de 95e openingszitting van de Vlaamse Conferentie plaats. Traditiegetrouw mocht de voorzitter, mr. H. de Ridder, talrijke gasten verwelkomen, waaronder vele vertegenwoordigers van binnenlandse en buitenlandse balies, ministers, senatoren en volksvertegenwoordigers, de voorzitters van het Hof van Beroep en het Arbeidshof en de procureur-generaal en voorts magistraten en afgevaardigden uit de gerechtelijke, politieke, consulaire, militaire en wetenschappelijke wereld.

In zijn welkomstwoord benadrukte de voorzitter dat een dergelijke gelegenheid de ideale mogelijkheid biedt voor de buitenwereld om nader kennis te maken met de door velen miskende advocatuur, dit laatste meestal door gebrek aan informatie en inzicht. Na de gasten kregen de jongsten onder de confraters de speciale aandacht. Met grote nadruk wees de voorzitter erop dat de vrijheid van de advocaat van vele zijden wordt bedreigd. De uiteindelijke taak mag hierbij echter nooit vergeten worden, nl. «het helpend van de rechtzoekende volgens het nobile officium», wat impliceert dat, ondanks alle eventuele aanpassingen aan de noden van de tijd, de advocaat steeds de vrije en onafhankelijke verdiger van het recht moet blijven, en dit voor iedereen.

Tot slot had mr. de Ridder de aangename plicht de openingsredenaar in te leiden, met name mr. Jo Stevens, die als onderwerp had gekozen: «Hoe gemeen is het gemene recht».

Deze evocerde de vele leemten en alle manieën die ons huidig recht kent, niet in het minst door de omvangrijkheid ervan.

Deze schitterende rede, niet van ironie gespeend, met af en toe een nostalgische terugblik, hield de toehoorders in de ban. Dit bracht met zich dat de stafhouder eerder uit traditie dan uit noodzaak repliceerde. Hierna herdacht de stafhouder de confraters, die ons waren ontvallen in de loop van het voorbije gerechtelijk jaar.

Na deze plechtige openingszitting vond de door de voorzitter van de Vlaamse Conferentie aangeboden receptie in het Osteriethuis plaats, waar zo mogelijk nog meer volk aanwezig was dan in het gerechtsgebouw.

In de loop van de avond opende dan de Antwerpse advocatuur op de haar zo eigen wijze het nieuwe gerechtelijk jaar met een banket, gevolgd door de traditionele revue. In deze revue schitterde Jo Stevens voor de tweede maal die dag, samen met Herman de Winter, Felix Maes, Briek de Roeck, Marc Stommels, Erik van der Mussele, Marc De Hondt en Etienne van Engelen, dit alles onder de regie van Corrie Masson.

Eens te meer kon de opening van het gerechtelijk jaar 1979-1980 als geslaagd worden beschouwd.

W. Leenaards

Zuidnederlandse pleitwedstrijden

Traditiegetrouw zullen te Breda in 1980 wederom de Zuidnederlandse Pleitwedstrijden plaatsvinden, georganiseerd door de Vereniging De Jonge Balie in het arrondissement Breda. De datum is vastgesteld op 22 maart 1980.

De door een Belgisch-Nederlandse jury aan te wijzen winnaar zal uit handen van mr. J.K. Schellenbach, thans President van het Gerechtshof te 's-Hertogenbosch, de naar hem vernoemde wisselbeker in ontvangst mogen nemen.

De deelnemende Nederlandse arrondissementen zijn: Breda, 's-Hertogenbosch, Middelburg, Roermond en Maastricht.

In de voorafgaande jaren namen van Belgische zijde steeds deel de arrondissementen Antwerpen en Turnhout. Dit jaar werd ook het Vlaamse Pleitgenootschap uit Brussel uitgenodigd twee pleiters af te vaardigen.

MEDEDELINGEN

Twee nieuwe tijdschriften

Door de uitgeverij Kluwer Rechtswetenschappen te Deurne werd de verschijning aangekondigd van twee nieuwe tijdschriften.

Het eerste heet *Panopticon, Tijdschrift voor strafrecht, criminologie en forensisch welzijnswerk* en dient zich aan als «het eerste tijdschrift in Vlaanderen voor alle deelgebieden van de strafrechtspiegeling».

De titel van het tijdschrift wordt als volgt verklaard: «Het *Panopticon* is een project voor een modelgevangenis en een prototype voor onderwijsinstellingen, werkplaatsen en ziekenhuizen, ontworpen op het einde van de XVIIIe eeuw. Een cirkelvormige constructie moest toelaten in één oogopslag, vanuit één centrale plaats, alles wat zich daarbinnen afspeelde te zien en onder controle te houden. Het *Panopticon* is ook de architecturale vormgeving van een politiek ideaal tot controle en disciplinering van de samenleving, waartoe het strafrecht van oudsher een grote bijdrage heeft geleverd.

In een gepretendeerde sociale en democratische rechtsstaat moet de controle van de samenleving echter zelf onder controle en ter discussie gesteld kunnen worden. De oude panoptische cirkel moet daartoe doorbroken worden; in een nieuwe panoptiek moet alles wat nu onzichtbaar of onbekend blijft voor ieder zichtbaar gemaakt worden.»

De doelstelling van het tijdschrift is alle informatie aangaande strafrechtsbedeling, de criminologie en het forensisch welzijnswerk in België kenbaar maken, het scheppen van een forum waarop een open confrontatie en discussie mogelijk worden omtrent de huidige en toekomstige oriëntaties in de strafrechtsbedeling en het bestendigen in de tijd van een hervormingsdenken dat bestaat in een aangehouden reflectie over de kwaliteit van de strafrechtsbedeling.

Het tijdschrift richt zich tot eenieder die zich hoe dan ook bij de strafrechtsbedeling en het forensisch welzijnswerk betrokken voelt: magistraten, advocaten, politiediensten, forensische hulpverleners, leden van de penitentiaire administratie, politieke mandatarissen, gedetineerden, slachtoffers van misdrijven, zij die werkzaam zijn in de reclassering of in de psycho-sociale dienstverlening; zij die zich inlaten met de jeugdbescherming en de bijzondere jeugdzorg; griffiers en deurwaarders; studenten of afgestudeerden in de strafwetenschappen, de criminologie of de sociale wetenschappen.

De redactie bestaat uit: Paul Cosyns (V.U.B.), Alain De Nauw (V.U.B.), Luc De Schrijver (advocaat), Lieven Dupont (K.U.L.), Christian Eliaerts (V.U.B.), Cyriel Fijnaut (K.U.L.), B. Jacobs-Coenen (Bestuur Strafinrichtingen), Tony Peters (K.U.L.), Magda Ronse (K.U.L.), Lieven Vandenberghe (O.C.G.B.), Eugène Verhellen (R.U.G.).

Elke jaargang zal zes afleveringen, elk van 80 pagina's, bevatten waarvan het laatste nummer een themanummer zal zijn.

In de loop van de eerste jaargang zal gestart worden met een kaartstelsel dat verwijzingen inhoudt naar alle gepubliceerde strafrechtelijke jurisprudentie.

Het tweede tijdschrift draagt de naam *Rechtsdocumentatie* (T.R.D.) en verschijnt de 20e van elke maand, behalve in augustus. De redactie berust bij prof. R. De Corte (U.I.A., Antwerpen), A. Doolaege (H.T.B.H., Brussel) en W. Van Eeckhoutte (R.U.G.).

De uiteindelijke bedoeling — aldus de redactie in het eerste nummer — is te komen tot het verstrekken van volledige documentatie d.w.z. al de verschillende domeinen van het recht in hun verschillende componenten: de wetgeving, komende wetgeving, belangrijke informatie verstrekt via Vragen en Antwoorden en de Belgische rechtspraak en rechtsleer (situering van monografieën, handboeken en analyse van tijdschriften). Ook de aankondiging van juridische gebeurtenissen kan als informatie waardevol zijn: congressen, colloquia en post-universitaire leergangen.

Gebruik van het Nederlands in het verkeer tussen Nederland en België

In het Nederlands Juristenblad van 1 september 1979 (79/829, 637) verscheen een belangwekkend artikel van de hand van prof. mr. H.U. Jessurun d'Oliveira over «De Europese Overeenkomst nopens het verstrekken van inlichtingen over buitenlands recht (Londen 1968) en art. 48 Rv.», met opgave in de bijlage van de instanties waar men te rade kan gaan over het recht van verschillende landen. Voor België werden vermeld: «Ministère de la Justice, Administration de la Législation, Place Poelaert 4, B-1000 Bruxelles», en «Ministère des Affaires étrangères, du Commerce extérieure et de la Coopération au développement, Service d'Etudes et de Documentation juridique internationale, rue De-facqz 1, B-1050 Bruxelles.»

Dit vermelden in de Franse taal van Belgische ministeries, diensten en adressen, lokte de volgende reactie uit van mr. Stan Smeets: «Na in NJB '78/248 het gebruik van Nederlands bepleit te hebben in het verkeer met de centrale Belgische instanties, voel ik mij tot een *ceterum censeo* genoodzaakt nu prof. mr. H.U. Jessurun d'Oliveira in NJB '79/648 de Belgische instanties te Brussel, waar men te rade kan gaan over Belgisch recht, in het Frans vermeldt, alsof die ook geen officiële naam en adres in ons gemeenschappelijk Nederlands hebben.

«Als de *onmagt der Nederlandsche Taele*' zo groot is in onze hooggeleerde en edelachtbare kringen, hoe dan beter te verwachten van de man op straat of voor de buis?»

In een naschrift antwoordde prof. d'Oliveira: «Hoewel ik altijd wel even opijk van in het Latijn gestelde aanmoediging tot het gebruik van de Nederlandse taal wil ik toch graag ootmoedig verklaren dat de heer Smeets inhoudelijk volkomen gelijk heeft. Het is zelfs nog erger gesteld dan hij denkt. De tekst in de Bijlage bij mijn artikel is niet van zo maar hooggeleerde of edelachtbare hand, maar is letterlijk overgenomen uit een brief afkomstig van het Ministerie van Buitenlandse Zaken die ik verzuimd heb te vertalen op dit punt.» (N.J., 79/41, 932).

De heer Lauxtermann, lid van de Nederlandse Tweede Kamer der Staten-Generaal, zag hierin aanleiding om aan de Nederlandse Regering een aantal vragen te stellen, die met het antwoord van minister Van der Klaauw van Buitenlandse Zaken in het ahangsel van de Handelingen van de Nederlandse Tweede Kamer der Staten-Generaal (zitting 1979-1980, 841, 430) zijn opgenomen. De vragen en het antwoord luiden:

1. Is het waar, dat het Departement van Buitenlandse Zaken bij informatie aan Nederlanders de Belgische ministeries en diensten en de adressen daarvan in de Franse taal vermeldt?

2. Deelt de minister de mening, dat de voertaal in contacten tussen Nederlanders en Nederlandse instanties met officiële (tweetalige) Belgische instanties het gemeenschappelijke Nederlands behoort te zijn?

3. Als de beide voorgaande vragen bevestigend worden beantwoord, wil de minister er dan op toezien, dat het Departement van Buitenlandse Zaken inzake officiële (tweetalige) Belgische instanties de Nederlandse benamingen en adressen bezigt en aan derden verstrekt?

Toelichting

In het Nederlands Juristenblad van 24 november 1979, afl. 41, blz. 932 deelt prof. mr. H.U. Jessurun d'Oliveira mede, dat in een brief van het Ministerie van Buitenlandse Zaken namen van Belgische ministeries en diensten in de Franse taal zijn vermeld.

Antwoord

1. De in de toelichting vermelde brief had betrekking op de toezending door mijn Ministerie, op verzoek van het Centrum voor Buitenlands Recht en Internationaal Privaatrecht van de Universiteit van Amsterdam, van gegevens betreffende de werking van de Europese Overeenkomst nopens het verstrekken van inlichtingen over buitenlands recht.

Ter wille van hun authenticiteit zijn de daarvoor in aanmerking komende informatie, zoals ook uit het in de Nederlands Juristenblad van 1 september 1979, afl. 29, blz. 648, afgedrukte overzicht in kwestie kan blijken, in ongewijzigde en onvertaalde vorm

overgenomen uit de respectieve officiële mededelingen welke de Secretaris-Generaal van de Raad van Europa krachtens het bepaalde in artikel 2 van genoemde Overeenkomst heeft gedaan aan de Staten die partij zijn bij deze Overeenkomst. In zijn algemeenheid kan deze vraag derhalve ontkennend worden beantwoord.

2. Het antwoord op deze vraag luidt bevestigend.

3. Met inachtneming van het gestelde sub 1, kan deze vraag bevestigend worden beantwoord.

BERICHTEN

Arbitrage Congres

Warschau, 30 juni-2 juli 1980

De International Council for Commercial Arbitration organiseert een Interim Meeting over het onderwerp «International Arbitration in Multy-Party Business Disputes» in Warschau, van maandag 30 juni tot woensdag 2 juli 1980.

De inleiders zijn: prof. Giorgio Bernini (Italië): «General Introduction»; mr. Gerald Aksen (Verenigde Staten): «The United States Experience»; prof. Jacques El-Hakim (Syrië): «Projects in the Middle-East»; prof. Jerzy Jakubowski (Polen): «The Polish Experience»; prof. Ivàn Szász (Hongarije): «Disputes in Jointventures and with Sub-Contractors».

The Interim Meeting zal worden gehouden in het Victoria Hotel, Warschau.

De inleidingen en discussies zullen simultaan worden vertaald in het Engels, Frans, Pools en Russisch.

Het inschrijvingsgeld bedraagt US \$ 150,- (voor begeleidende personen \$ 50,-). Koud buffet (zondag), Galadiner (maandag). Opera (dinsdag), Excursie (woensdag) en een speciaal programma voor de begeleidende personen (maandag) zijn in het inschrijvingsgeld begrepen.

De inschrijving dient te geschieden vóór 1 april 1980 bij de Polish Chamber of Foreign Trade, Trebacka, 4, 0074 Warsaw, Poland (telex: 814361 pihz pl). Het ligt in de bedoeling dat de deelnemers die tijdig inschrijven de rapporten tevoren toegestuurd krijgen. Het algemene rapport van prof. Bernini verschijnt ook in Deel V (1980) van het ICCA Yearbook on Commercial Arbitration (verschijningsdatum april 1980), uitgave, Kluwer, Deventer.

Vergadering van de Nederlandse «Vereeniging Handelsrecht»

De «Vereeniging Handelsrecht» houdt in het najaar van 1980 een ledenvergadering ter bespreking van het onderwerp «De juridische fusie naar wordend recht».

De preadviezen, aan de hand waarvan van gedachten zal worden gewisseld, zullen tijdig aan de leden worden toegezonden. Als preadviseurs zullen optreden mr. P. J. Dortmond, notaris te Rotterdam en mr. M. J. G. C. Raaijmakers, bedrijfsjurist te Eindhoven.

Het secretariaat van de Vereniging is gevestigd aan Yssellaan 82, 6800 LS Arnhem, tel. 085-65 14 40.

ERRATA

In het artikel van M. Van Quickenborne, «De onderbreking van het oorzakelijk verband door een juridische oorzaak», R.W., 1979-1980, 1329 e.v. zijn enkele spijtige drukfouten geslopen.

In kol. 1331 dient de laatste regel van nr. 3 als volgt te worden gelezen : «de bewakingsplicht is immers een *in-spanningsverbintenis*». Er staat verkeerdelijk : resultaatsverbintenis.

De tweede alinea van nr. 5 (kol. 1332, derde regel van onderen) moet beginnen met de volgende zin : «Men dient hier *niet* noodzakelijkerwijze de equivalentietheorie in te roepen».

De laatste alinea van nr. 9 (kol. 1334-1335) moet de eerste alinea van nr. 10 (kol. 1335) vervangen.

TIJDSCHRIFTEN

Tijdschrift voor Bestuurswetenschappen en Publiekrecht

hg. 34, nr. 5, september-oktober 1979

Dieter Grimm, De financiële relaties in het Duits federaal systeem—dr. J.P. Duyverman, Thorbecke als Leids hoogleraar 1831-1849—G. Colebunders, De Staatslening en de weerslag op het departement van nationale opvoeding en cultuur—Jan Van Beneden, De spreekvrijheid in enkele EEG-Lid-staten—Kronieken—Rechtspraken—Boekbesprekingen.

Tijdschrift voor Notarissen

hg. 43, november 1979, nr. 11.

E. Krings, Over de aftrekbaarheid van de interesten van het globaal bedrag van de inkomsten van een natuurlijke persoon, zoals bepaald in artikel 71 W.I.B.—Rechtspraak—Wetgeving—Notariaat.

Data Juridica

hg. 7, nr. 11, november 1979

Documentatie van juridische literatuur.

Tijdschrift voor Privaatrecht

hg. 16, nrs. 3-4.

E. De Lembre, De boekhouding van de ondernemingen—H. Swennen, De vestigingswetgeving—P. Swennen, De prijzenreglementering—P. De Vroede, De wet op de handelspraktijken—J. Van Damme, De concurrentieregels van de EEG—F. Gotzen, De industriële eigendom—F. Van Isacker, De auteursrechten—J. Herbots, De handelsuur—Y. Merchiers, Nieuwe vormen van overeenkomst : leasing-know-how—R. Matthijs, Het faillissement—I. Verougstraete, Het concordaat—Beheer met bijstand—Staatshulp aan ondernemingen in nood—G. Schrauw, De financiële instellingen—J. D'Haenens, Het economisch strafrecht—S. Fredericq, Het verzekeringsrecht—Overzicht van rechtspraak—Boekbespreking.

De Gerechtsdeurwaarder

hg. 89, december 1979, nr. 11.

G.W. Rosier, Rechterlijke bevelen tot betaling—P. Van Gorkum, Het bevel tot betaling en onnodige kosten—Mr. Th. J. van 't Hoen, Het bevel tot betaling als sluipteg—G.W. Rosier, Opgeheven bij gebrek aan baten—P.A. Neve, Vernieuwing Wetboek van Burgerlijke Rechtsvordering—Mr. Th. J. van 't Hoen, In kort bestek—P.A. Neve, De opleiding tot deurwaarder in Frankrijk—Mr. Th. J. van 't Hoen, Toetreding Duitsland Betekeningsverdrag 1965—P.A. Neve, Uit het Staatsblad—G.W. Rosier, Van de deurwaarder—Mr. Th. J. van 't Hoen, Nieuw verschenen mededelingen.

Ondernemingsrecht

hg. 22, november 1979, nr. 11.

Mr. J.V. Nolet, Misverstand over statutaire bepalingen in bv's ? Mr. M.J. van Vliet, Investerings in de nieuwe wet op de ondernemingsraden—Prof. Mr. F. Molenaar, De Nederlandse Volksunie : Een verboden vereniging ?—Actualiteiten—Rechtspraak—Boekbespreking.

Ars Aequi

hg. 28, nr. 11, december 1979

Een beeld van recht.

Weekblad voor privaatrecht, notariaat en registratie

hg. 110, 22-29 december, nr. 5502.

Mr. H.W. Wiersma, Niet-feitelijke levering, art. 2014 en fiduciaire eigendom (IV, slot)—Mr. J.C. Hage : De echtelijke woning na echtscheiding—Dr. J.A.T.J.M. Duynstee, Kanttekening bij dissertatie van Mr. J. van der Ploeg «Het burgerlijk recht en de vrijwillige organisaties»—Rechtsvragenrubriek—Mededelingen—Agenda.

Advocatenblad

hg. 59, 21 december 1979.

Verdediging in verkrachtingszaken—Traditie heeft zin—De advocaat en de merchant banker.

Themis

1979, nr. 6.

De openbare uitspraak van vonnissen—Mr. N.H.M. Roos, De rechterlijke macht en zijn uitsluitende bevoegdheid volgens art. 167 GW, mede in verband met de deelneming van leken aan de rechtspraak—Boekbesprekingen.

Nederlands Juristenblad

hg. 54, 22/29 december 1979, blz. 1009-1044.

Recht in de jaren zeventig.

Prof. Mr. Henc van Maarseveen, Dag, zeventiger jaren—Mr. Th. J. Clarenbeek, Uitzonderingstoestanden in de nieuwe Grondwet—Mr. Agnes Brunninkhuis, Mr. Ingrid van Westerlaak, Geen klachtrecht voor zwakzinnigen : een leemte in de wet—Drs. W. Wiertma, Rechtshelpers geholpen—Mr. P. van Ratingen, Censuur van correspondentie tussen kamerleden en gedetineerden—Mr. G.W.B. Dreesmann, De positieve en kritische moraal bij prof. Griffiths—Mr. J.M. Stevens, Nogmaals, de goede procesorde.

Revue du droit public

1979, nr. 5.

Robert Viargues, Plaidoyer pour les Tribunaux Administratifs—Michel Bélanger, Contribution à l'étude de la responsabilité politique du chef de l'Etat—Patrice Rolland, Les contrats de pays—Raymond Goy, L'Evolution institutionnelle des Nouvelles Hébrides : du condominium à l'indépendance—Didier Giffault, L'arbitrage de la Cour suprême du Canada—Didier Lenotte, L'évolution récente du régime administratif. (1er mai-31 août 1979)—Jurisprudence.

Journal des Tribunaux

hg. 94, nr. 5106, 22 december 1979.

Chronique de jurisprudence.

Recueil Dalloz

43e cahier, 19 december 1979.

Christian Gavalda, Le crédit gratuit—Pierre Delvolvé, Le nouveau code de procédure civile devant le Conseil d'Etat—Jurisprudence—Législation.